

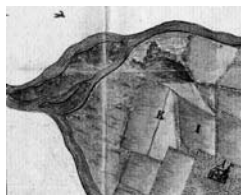
Voruta

25

Nr. 14 (804) 2014 m. spalio 25 d. Nacionalinis Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 2 Lt / 0,58 €

Šiame numeryje

7 Vytenis ALMONAITIS

Didžioji Lietuvos kariuomenės
pergalė Kaune – Marienverderio
pilies užėmimas

13 Aleksandras ADAMKAVIČIUS

Lietuviškas vardynas
Breslaujos rajone

14 Vytautas A. GOCENTAS

Šauksmas, varpo dūžys,
tyli malda. Atminkime
Klaipėdos krašto, Prūsų Lietuvos
žmones. 1944-2014

Prieš 75-erius metus Vilnius grįžo Lietuvai

Pamiršta kovos su priešais 1655 m. vieta. Sovietinių skulptūrų pašalinimo nuo Žaliojo tilto moralinė būtinybė

Dr. Romas BATŪRA, Vilnius

Nuo XV a. pabaigos Lietuvai vis sunkėjo karas su Maskvos Rusija, kol XVII a. viduryje didžiulio jos anplūdžio metu labai nukentėjo didžioji Lietuvos dalis ir sostinė Vilnius.

Nuo XVI a. vidurio Rusijos valstybė agresyviai plėtėsi į silpno valstybingumo rytus, užgrobdama Kazanės, Astrachanės (taigi visą Pavolgį), Sibiro chanatus, Baškiriją, Užuralį, Vakarų Sibirą, daugybės tautų žemes, kurios galėjo caro baudžiavinio režimo kariuomenei teikti tūkstančius žirgų. Dėl netolerantiškos, neaperspektyvos Lenkijos magnatų politikos Padnieprės kazokų atžvilgiu, susidarė sąlygos Rusijai 1654 m. juos prisijungti, pradėti naują karą prieš Respubliką, prieš Lietuvą, puolant daugiatūkstantinėmis raitelių kariuomenėmis.

XVII a. viduryje, vadinamojo Tvano laikotarpyje Lietuvą užplūdo maskvėnų armija, pasitelkus kazokus ir Kazanės totorius. Tuo metu Lietuvą bei Lenkiją puolė ir švedai.

Karo pavojus, deja, nesubūrė Abiejų Tautų Respublikos valdančiųjų sluoksnių, Seimas, kosmopolitinis Lietuvos – Lenkijos Vazų šeimos valdovo Jono Kazimiero (1648 – 1668) dvaras neužtikrino reikiamų sąlygų gynybai. Lietuvos kariuomenės vadas, didysis etmonas Jonušas Radvila sunkiomis sąlygomis, drąsiai, nelygioje kovoje stabdomaisiais mūšiais prilaikė besiveržiantį į Lietuvą priešą. Štai 1654 m. rugpjūtyje prie Šepelevičių (LDK rytuose tarp Mogiliovo ir Borisovo) 6-7 tūkstančiai LDK karių kovėsi su 83

Žaliasis tiltas 1939 m. spalio 28 d. pasitinka Lietuvos kariuomenę

tūkstančiais maskvėnų. Vėliau, 1655 m. vasarą maskvėnų priekiniai daliniai sėkmingu mūšiu stabdyti dar arčiau į vakarus, jau prie Ašmenos upės. Tačiau nežiūrint į tai, didžiulės Maskvos pajėgos artėjo prie Vilniaus – trys kariuomenės

(po 40, 60, ir 80 tūkstančių), apie 180 tūkstančių priešų karių.

Jonušas Radvila nieko nebodamas siekė duoti atkirtį. Siuntė universalus, šaukdamas visų

Nukelta į 15 p.

Dėkojame

25

Nacionalinis Lietuvos istorijos laikraštis „Voruta“ švenčia leidybos 25 metų sukaktį. Ta proga norime įvardinti ir padėkoti tiems, kurie ketvirtį amžiaus finansiškai rėmė vienintelį Lietuvoje istorijos laikraštį: Vilniaus krašto lietuvių sąjunga išeivijoje (vad. Bronius Saplys ir Eugenija Bulotienė), kun. Jonas Kaušyla, kun. Jonas Vaitonis, mons. Vytautas Pranciškus Rūkas, prel. Jonas Jonys, arch. Dainora Juchnevičiūtė – Vaivadienė, Ona Matusevičiūtė, Tautos fondas JAV, Lietuvių katalikų religinė šalpa, Kanados lietuvių fondas, Lietuvių fondas JAV, Marija Remienė (JAV), Eva Milda Jankute-Gerola, Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas, „Vilnijos“ draugija, prof. akad. Zigmas Zinkevičius, dr. Genofa Eitmontienė, Jadvyga ir Tadas Stommos, Žiedūna ir Viktoras Jenciai, dr. Antanas Tyla, vysk. Juozas Matulaitis, mons. Vytautas Sudavičius, Jadvyga ir Jonas Purvaneckai, UAB „Karališka kibininė“, Jūratė ir Vaidas Buiviai, Aušra ir Povilas Virvičiai, Nijolė, Jūratė ir Julius Baužiai, Martynas ir Marija Purvinai, Vytautas Kaltenis, Marija Kropienė, Alfonsas Algulis, Jovita Budzinauskienė, Vilniaus rajono tarybos narys Gediminas Paviržis, Vydūno draugija, Rambyno regioninis parkas (dir. Diena Milašauskienė), Pagėgių savivaldybė (meras Virginijus Komskis, dir. Dainora Butvidienė), Pagėgių sav. viešoji biblioteka (dir. Elena Stankevičienė), LR seimo narė Dangutė Mikutienė, Trakų r. savivaldybė (merė Edita Rudelienė, dir. Jonas Lesys), LR kultūros rėmimo fondas, Kultūros paveldo departamentas, Valdovų rūmų paramos fondas, Mažosios Lietuvos reikalų taryba (pirmininkas Vytautas Šilas) visi skaitytojai ir prenumeratoriai, kurie nenorėjo būti įvardinti.

„Vorutos“ redakcija

Tradicinė konferencija Tilžėje

Emilija Algudė BUKONTIENĖ,

Kraupiško (Uljanovo) vidurinės mokyklos mokytojai

Konferencijos dalyviai ir svečiai

Prasidėjus naujesiems mokslo metams Karaliaučiaus krašto (Kaliningrado srities) lietuvių kalbos ir etnokultūros mokytojai, lietuviškų ansamblių vadovai jau devintą kartą susirinko į tradicinę konferenciją, skirtą praėjusių mokslo metų rezultatams ir šių mokslo metų gairėms aptarti.

Kaliningrado srities regioninės lietuvių kalbos mokytojų asociacijos pirmininkas Aleksas Bartnikas pasidžiaugė, kad tokia konferencija vyksta kiekvienais mokslo metais ir pristatė svečius. Šį kartą rinkomės Tilžės (Sovetsko) darželyje „Šaltinėlis“, kur lietuviškos grupės

Nukelta į 6 p.

Pro memoria

Aš padariau viską, ką galėjau...

Evos Mildos Jankutės–Gerolos laidotuvės

Klaipėdos evangelikų liuteronų bažnyčioje atsisveikinimo valanda. Kairėje kunigas Reinholdas Moras

Karstas išnešamas iš evangelikų liuteronų bažnyčios

Kelionė iš Klaipėdos į Rambyną baigėsi eisena nuo Rambyno kalno į Šilėnų kapines

Su vėliavomis pagėgiškiai pradeda paskutinę Evos Mildos Jankutės - Gerolos kelionę nuo Rambyno į Šilėnų kapines

Klaipėdoje, savo bute, 2014 m. rugsėjo mėn. 13 d. ryte mirė Mažosios Lietuvos patriarcho, aušrininko, Tilžės akto signataro, Lietuvos Valstybės Tarybos nario Martyno Jankaus vaikaitė Eva Milda Jankutė – Gerola. Giminės, artimieji, bičiuliai ir draugai, Pagėgių kraštas, Mažosios Lietuvos švietimo, kultūros ir akademinė bendruomenė neteko iškilios asmenybės, kuri savo švietėjiška veikla tęsė senelio darbus, puoselėjo lietuviybę, liudijo amžinąsias Lietuvos Tautos ir Lietuvos Valstybės vertybes – dorą, laisvę ir nepriklausomybę, pagarbą ir paramą Mažosios Lietuvos kultūrai ir istorijai.

Rugsėjo mėn. 16 d. velionė buvo pašarvota Klaipėdos evangelikų – liuteronų bažnyčioje (Pylimo g. 2). Budėjimo pamaldos vyko antradienio vakare, trečiadienį, rugsėjo 17 d. 12 val. atsisveikinimo pamaldos, kurias aukėjo kun. Reinholdas Moras. Vargonavo Violeta Butkevičienė ir giedėjo choro vadovė Inga Pakalniškieinė. Atsisveikinimo pamokslė kun. Reinholdas Moras aukštai vertino velionės pasiaukojimą tėvynei Lietuvai, jos kilnius darbus Mažajai Lietuvai išeivijoje ir Lietuvoje. Jis prisiminė šių metų šiuipinio šventę parapijoje ir jos auką, kurios užteks surengti dar ne vienai šventei.

Evos Mildos Jankutės – Gerolos karstas buvo papuoštas baltomis rožėmis, vainiką nuo Pagėgių savivaldybės atvežė meras Virginijus Komskis, Mažosios Lietuvos Reikalų Tarybos Klaipėdos skyrius, Daiva Ketvirtienė ir jos sūnaus Jonas, „Vorutos“ laikraščio redakcija. Atsisveikinant su velione dalyvavo Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto direktorė Silva Pocyte, prof. Audronė Kaukienė ir rašytojas Kostas Kaukas, garsus žurnalistas ir Martyno Jankaus muziejaus vienas iš steigėjų Bernardas Aleknavičius, Lietuvi-

ninkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ nariai, Klaipėdos miesto savivaldybės administracijos Ugdymo ir kultūros departamento vyr. specialistas Vidas Pakalniškis, parapijiečiai, velionės pažįstami ir tie, kas su ja bendravo. Visi kas aplankydavo velionę, atnešdavo gyvų gėlių.

Eva Jankutė išreiškė paskutinąją valią būti palaidota savo šeimos kape ir amžinojo poilsio atgulė savo protėvių žemėje, Bitėnų kaime (Pagėgių savivaldybė). Po atsisveikinimo valandos, karstas išneštas į laidotuvių automobilį ir mašinos pajudėjo Bitėnų kryptimi.

Pagėgių savivaldybės administracijos direktorės Dainorės Butvydienės sudarytos darbo grupės posėdyje, buvo pavesta laidotuvių iškilmes organizuoti Pagėgių Martyno Jankaus muziejui ir Pagėgių kultūros centrui.

Iš Klaipėdos velionę atlydėjusių Jankutės bendražygių, draugų ir kolegų aktyvioji, neabejingoji Pagėgių krašto visuomenė laukė senojo Rambyno kalno papėdėje. Kalno aukure plazdėjo vos prieš porą mėnesių Evos rankomis simboliškai įžiebta Joninių ugnis, šildanti protėvių dvasias, neleidžianti išblėsti gerajai šventojo Rambyno aurai. Pasitiko velionę pagrindiniai jos gyvenimo ir veiklos veiksniai bei nuolatinės kovos už lietuviybę, už krašto klestėjimą simboliai – nuo Nemuno atneštame vėjyje plazdančios Mažosios Lietuvos vėliava, tautinė trispalvė, o greta stovinčių moksleivių tautiniais drabužiais rankose – valstybiniai Evos Jankutės – Gerolos apdovanojimai.

Kalno viršūnėn „kopusi“ p. Ievos portretą lydėjo Klaipėdos evangelikų liuteronų klebonas Reinholdas Moras, Pagėgių savivaldybės meras Virginijus Komskis ir lietuvaitis su tuščiu ugnies fakelu. Simboliškai nuskambėjo Ievos

Moksleivės tautiniais drabužiais ir ažuolo vainikais pasitiko Evą Mildą, kuri šias kapines savo lėšomis sutvarkė, aptvėrė tvora... Ir atgulė pati

Jankutės palinkėjimas ir priesakas liekančiesiems – nešti jos senelio įžiebtą ir jos pačios per visą gyvenimą nešamą lietuviybės ir laisvės liepsną. Skambant įstabiai muzikai, tuščias fakelas „gavo“ ugnies iš Ievos įkurto amžinojo Rambyno aukuro ir jau tarsi šviesdamas kelią visiems lydinčioms velionę į amžinąją kelionę, švietė, palikdamas liepsnos dalelę ypatingose Evai Jankutei ir jos gentainiams daug reiškiančiose vietose: Bitėnų kapinių prieigose liepsną priėmė čia besilksintys ne tik velionė tačiau ir visos Lietuvos garbingieji protėviai, prie Martyno Jankaus muziejaus palikta liepsna įprasmino Evos gyvenimo kelią, nes ji tęsė savo senelio darbus, o uždegta liepsnelė prie dar velionės vaikystę menančių trobesių pamatų ir jos pačios rankomis pasodintos liepos, tarsi grąžino ją namolio, ten kur šeima,

vaikystė ir mama...Beje velionė dar 2014 m. balančio mėn. pastatė paminklą dail. Evos Labutytės krikštų motyvais. Paminklas pagamintas Dumpiuose, „Akmens namų“ įmonėje. Jame viršuje įrašyta jos brolio Jurgio Jankaus pavardė. Jurgis kovojo Stalingrado fronte ir greičiausiai žuvęs nelaisvėje.

Bitėnuose, Šilėnų kapinėse, prie karsto su velione atsisveikino, pasakydami kalbas Pagėgių savivaldybės meras Virginijus Komskis, Rambyno regioninio parko direktorė Diana Milašauskienė, Martyno Jankaus muziejaus vedėja Liudvika Burzdžiuvienė perskaitė iš JAV Jono Vanagaičio vaikaičio Romo Šliažo atsiųstą užuojautą, nuoširdžius žodžius tarė rašytoja Edita Barauskiene: *Saulė šviečia visiems vienodai... Ir tą atsisveikinimo*

Nukelta į 3 p.

Pro memoria

Aš padariau viską, ką galėjau...

Evos Mildos Jankutės–Gerolos laidotuvės

Atkelta iš 2 p.

Laidotuvių dalyviai prie Evos Mildos kapo

valandą 2014m. rugsėjo 17-os dieną karšta parudienio saulė paskutinį kartą maloniai nuglostė mūsų ištikimos Mažosios Lietuvos dukros Evos Mildos Jankutės Gerolos veidą, užmigusį amžiams. Jis tarsi bylojo: „Aš padariau viską, ką galėjau, o dabar noriu atgulti po šiuo senu gumbuotu ažuolu...“

Ką tik Rambyno kalne prie degančio aukuro buvo perskaitytas priešmirtinis Ievos laiškas, kuriame ji dėkojo savo protėviams už įskiepytą meilę savo tėvynei, jos žmonėms bei krašto istorijai. Visi palydintieji įdėmiai klausė. Prie aukuro tautiškai apsirengę vyrai ir moterys. Virš jų galvų plazda Didžiosios ir

Mažosios Lietuvos vėliavos kaip ir Mažosios Lietuvos patriarcho Martyno Jankaus laikais... Viskas vyksta tokioje pat dvasioje kaip ir Sąjūdžio laikais, kai Bitėnų kapinaitėse buvo perlaidoti Martyno Jankaus palaikai, pargabenti iš Flensburgo.

Eva būtų galėjusi atgulti Bitėnų kapinaitėse šalia savo senelių ir motinos, pargabentos iš Italijos, tačiau Ieva pasirinko senas Šilėnų kapines, esančias ant Nemuno kranto, porą kilometrų į rytus nuo Bitėnų. Neseniai šios senos kapinaitės bitėniškių bendruomenės pastangomis ir Ievos lėšomis buvo sutvarkytos ir prikeltos iš užmaršties. Tas viskas iš meilės gimtinei ir jos protėviams, idant niekas nebūtų užmirštas - ir Šilėnų Jankus, miręs jaunas dėl nelaimingos meilės...

Atsisveikinimo žodį iš Švento rašto prie kapo taria Klaipėdos parapijos kunigas Reinholdas Moras. Šv. Rašte yra parašyta, kad žmogų nuo amžinosios pradžios gelbsti gilus tikėjimas Dievu, vieninteliu mūsų gelbėtoju, tačiau tikrą tikėjimą turi lydėti dori žmogaus darbai...

Taigi, darbai, nuveikti mūsų brangios mecenatės Ievos Jankutės Gerolos liks ilgam mūsų atmintyje.

Klaipėdos evangelikų liuteronų baž-

nyčios kun. Reinholdas Moras sukalbėjo atsisveikinimo maldą..

Ir atgulė Eeva Jankutė – Gerola šalia mamos, senose Šilėnų kaimo kapinaitėse. Šalia Mažosios Lietuvos senųjų gyventojų, šalia Prūsijos žemių ainių, vienintelėje vietoje, kurioje, pasak velionės „galima tikėtis ramios amžinybės“.

Šermenys vyko kavinėje „Sena giria“, kurioje velionei patikdavo pietauti. Jų metu apie velionę kalbėjo daug laidotuvių dalyvių, buvo pasakyta daug gerų žodžių, kalbėtojai pažymėjo jos didelę gyvenimo patirtį, kultūros ir istorijos dalykų suvokimą, labdaringą veiklą ir, žinoma, pasiaukojimą sugrįžti į Lietuvą, į Mažąją Lietuvą, į tėvų žemę.

Belieka padėkoti visiems prisidėjusiems prie garbingų laidotuvių už darnų darbą, geranoriškumą ir pagarbų susitelkimą.

Ingrida JOKŠIENĖ,
Liudvika BURZDŽIUVIENĖ,
Vytautas GOCENTAS,
Juozas VERCINKEVIČIUS
Klaipėda – Bitėnai, 2014 m. rugsėjo 17 d.
Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

Turime tęsti MLRT garbės narės Evos Mildos Jankutės-Gerolos nebaigtus darbus

Rugsėjo 17 d. Mažoji Lietuva išlydėjo į paskutinę kelionę Evą Mildą Jankutę-Gerolą. Jos sugrįžimas į gimtinę prieš dvyliką metų iš tolimosios Amerikos – Dievo dovana mums, Klaipėdos krašto gyventojams. Sugrįžusi atstatė kapinaites Bitėnuose, skambiu pavadinimu 2-osios Bitėnų kapinaitės dar vadinamos Bitėnų-Šilėnų ir jose pasiprašė palaidojama. Šilėnų kapinės tapo Mažosios Lietuvos didingos giminės atstovės amžino poilsio vieta. Į paskutinę kelionę Evą Mildą Jankutę išlydėjo Klaipėdos evangelikų liuteronų bažnyčios parapijos atstovai ir jos kunigas R. Moras.

Eva Jankutė daug bendravo su Rambyno nacionalinio parko direkcija. Pati prisidėjo ir labai laukdavo kasmetinio Rambyno nacionalinio parko direkcijos ruošiamo žurnalo „Rambynas“. Meilė spausdintam lietuviškam žodžiui Jankų giminėje ėjo iš kartos į kartą. Svarbiausia, kad prie Evos Jankutės karsto išgirdome, jog direkcija dėkinga Martyno Jankaus anūkei už veiklos tikslų iškėlimą ir jų įgyvendinimą.

Tiek Bitėnų, tiek Šilėnų gyventojai iki I-o pasaulinio karo priklausė Ragainės parapijai. Šio Nemuno kranto gyventojai

valtimis keldavosi į kitą upės pusę, į Ragainės bažnyčią, kuri buvo tik kilometrą nuo Nemuno. Ragainės bažnyčią lankė jos tėvai, seneliai, proseneliai. Evos Jankutės didžioji svajonė buvo pastatyti Ragainėje paminklą Martynui Mažvydui, kuris manoma, kad yra palaidotas Ragainės (Neman) bažnyčios šventoriuje, ten kur ir darbavosi visą gyvenimą. Apie tai žurnalistas G. Pilaitis parašė į dienraštį Lietuvos Rytas 2012-05-16d. Ar išsipildys Evos Jankutės svajonė? Tai priklauso nuo mūsų ir be abejo nuo Pagėgių mero, į kurį Eva Jankutė, kaip ir sūnų, kreipdavosi vardu... Virdžinijau.

Mažonoje Lietuvoje bet kokie darbai bus pradėti ir užbaigiami minint iškilią asmenybę - Eva Jankutę, tačiau, ar mes nepamiršime įamžinti pačios Evos Mildos Jankutės-Gerolos atminimo jos paskutiniojoje gyvenamojoje vietoje adresu Šaulių 7, Klaipėdoje, kur ji gyveno paskutiniais metais?

Mažosios Lietuvos reikalų tarybos
Klaipėdos krašto skyriaus valdybos narė
Virginija JURGILEVIČIENĖ
Mažosios Lietuvos reikalų tarybos Klaipėdos
krašto išdininkė Elena POVILAITIENĖ
Autorės nuotr.

Ant Rambyno kalno susirinkusieji laukė Evos Jankutės

Kelią nuo Rambyno iki Šilėnų pėsčiomis kartu su Ieva ėjo visi, kurie ją pažinojo, mylėjo ir gerbė

Atsisveikinimas su Ieva Milda Jankute prie kapo duobės

„Aš čia – gyva“

Bernardas ALEKNAVIČIUS, Klaipėda

Tęsinys. Pradžia Nr. 11

„Ale sakyk, gaidel! dėl ko tu vis pasislėpus Ir, kad pradeda temt, ar naktį, paderi šūkaut? “

Kodėl taip didei slapiais su pasaka savo? „– Rašė Kristijonas Donelaitis besiklausydamas suokiančių lakštingalų šventainės slėnyje. Ir Mažosios Lietuvos lietuvis pradėjo slėpti savo tėvų skambią kalbą, užleisdamas erdvę atėjūnams, krašto kolonistams. Paskum buvo du baisūs karai. Sąmoningas Mažosios Lietuvos gyventojų naikinimas sovietmečiu. Baigėsi XX amžius. Prasidėjo XXI ir mirtina tyła. Tyła virš Romintos girios, tyła virš Tolminkiemio – šventainės slėnio, Lazdynėlių... Net Mažosios Lietuvos sostinė – Tilžė, gaubia gūdi tyła. Ir tie daug tautai davusi Mažoji Lietuva sunyko. Nudžiūvo, kažkada taip sodriai žaliavusi medžio dalis. Tokia jau buvo svetimųjų politika, kad kraštas žengtų susinaikinimo keliu. Ir tik priešmarinės, katalikiškos Mažosios Lietuvos dalis, atklydusi į pašėpuius, kuri nuo 1868m pradėta vadinti Zanavykais – išliko. „Aš čia – gyva“ – šaukia Novužės krašto vaikai – Mažosios Lietuvos ainiai.

Naujieji prūsai

Tikriausiai nesuklysimė sakydami, jog šiandieniniai Zanavykai – mažlietuvų palikuonys. Taip jau susiklostė, kad po 1422m. Melno taikos sutarties, kolonizuojant Užnemunę, į šį kraštą gyventojai kėlėsi iš Žemaitijos. Ir tik po 1525m. padėtis pasikeitė. Išikūrus Prūsijos kunigakštystei ir valstybine religija paskelbus liuteronybę, pagrindinis kolonistų srautas jau pasipylė iš Prūsijos.

Mažosios Lietuvos lietuviai į būsimojus Zanavykus kėlėsi atsinešdami savo ūkininkavimo būdą, sodybų išplanavimą, atsinešė savo pavardes, papročius, kalbos šnektą, kuri be galo greitai nurungė žemaitiškąją tarmę. Atsinešė tik šiam kraštui būdingus žodžius „stuba“, „staldas“, „skūnė“, „giria“, arklio pakinktų ir darbo įrankių pavadinimus. Atsinešė dirvų arimo būdą – lysvėmis. Atsinešė savus papročius, mirusiųjų laidojimo tradicijas, iš kurių iki mūsų dienų dar išliko pagoniškas elementas prie mirusiojo į indą pilti sėmenis arba grūdus ir ten statyti degančias žvakes. Iš vaidilų laikų atsinešė ir kankles ir kankliavimo būdą, kurių skambėjimu XX a. zanavykas Pranas Puskunigis, padedant būsimam 1918 vasario 16d. Nepriklausomybės akto signatarui Saliamonui Banaičiui, stengėsi prikelti latargo miegu miegančią tautą. Ir taip kūrėsi nauja lietuvių etninė grupė – vėliau gavusi Zanavykų vardą.

Tik gaila, kad mažlietuviai nuo Pilkalnio, Stalupėnų ir Gumbinės keldamiesi gyventi į būsimojus Zanavykus, kai ko ir neatsivežė. To ką jau buvo praradę – pirčių, kurias kryžiuočiai jau buvo spėję sunaikinti. Ir mažlietuviai iš Prūsijos per Šešupę kėlėsi su įvairaus dydžio kubilais. Ir Zanavykuose, prie Šešupės išaugo Kubilėliai – Jono Jablonskio gimtinė, o prie Nemuno Plokščių valsčiuje – Kubiliai.

Negalime ignoruoti ir paskutinio Lietuvos – Lenkijos valstybės padalijimo, kai po 1795 m. šiandieniniai Zanavykai atiteko Prūsijai, ir tuomet būsimeji Zanavykai pradėti vadinti naujaisiais rytprūsiais, o pagal lietuvišką sampratą – Naująją Mažąją Lietuvą arba Naujaisiais Prūsais. Tuomet iš Mažosios Lietuvos ir Zanavykus atsikėlė vienas kitas liuteronas, ne tik lietuvis, bet ir vokiečiai. Manytina, kad tik tada galutinai sumenko ir panemunių žemaitiškasis pradas, o gyvibinga Mažosios Lietuvos aukštaičių tarmė greitai išstūmė žemaičių tarmę net iš žemaitiškiosios Panemunės ruožo ir susilijo su vakarinių aukštaičių šnektu.

Šios mintys – 50 metų stebėjimo ir domėjimosi rezultatas. Lygindami Mažosios Lietuvos lietuvių ir Zanavykų pavardes prieiname prie tos pačios išvados: Adomeit – Adomaitis, Augustat – Augustaitis, Gust – Gustas, Khur – Kuras, Naujoks – Naujokas. Tai vis Zanavykai – emigrantai iš Mažosios Lietuvos Pilkalnio, Gumbinės, Stalupėnų apskrčių, kurie kėlėsi per Šešupę ir kūrėsi Višakio, Šešupės ir Nemuno upių trikampyje.

Ir paaiškinti visa tai nesudėtinga.

Grįžkime į priešmarinę ir priešdonelaitinę Mažąją Lietuvą. Prūsijos kunigakštystėje ne visi gyventojai entuziastingai priėmė liuteronybę. Buvo ir išdidžių, užsispyrusių. Centrinė valdžia, kurią visapusiškai palaikė vietiniai valdininkai, nenusileido, prasidėjo prievartavimas. Iš katalikiškų bendruomenių atimamos parapijos žemės ir net bažnyčios. Neturėdami kitos išeities, katalikų kunigai tapo liuteronais, o užsispyrę ir kietasprandžiai lietuviai (ir ne tik lietuviai), nenorėdami tapti išvesrtaskūriais, pradėjo dairytis. Čia pat, už Šešupės, retai apgyvendinta buvusi dykra. Žemės derlingos, o ir katalikai ten nesikriaudžiami ir nepersekiojami. Patys drąsiausi ir atkakliausi mažlietuviai pradėjo palikinti liuteronų terorizuojamą kraštą.

Per šešupę persikėlė kaimo vedliai ir atkaklūs ūkininkai.

Liko tik apsilėdėliai ir slunkiai, kurie per valstybinę religiją, liuteronybę, greitai tapo „vokiečiais“. Tai buvo būdinga Oilakalnio, Gumbinės ir Stalupėnų apskrims. Jau prieš 1710m maro epidemiją šių apskrčių lietuviai, likę be kaimo vedlių ir šviesuolių, sparčiai vokiečių. O po maro epidemijos suaktyvėjęs pietizmas nutautėjimo procesą dar labiau paspartino.

Liuteronams persekiojant katalikus iš Mažosios Lietuvos nuo Stalupėnų ir Piliakalnio per Šešupę kėlėsi ne tik lietuviai katalikai. Kėlėsi ne tik vokiečiai, prancūzai, bet ir tie, kuriems Prūsijoje dėl religinių nesutarimų buvo neįmanoma gyventi. Ir tuo metu į Nemirus (Jankų v.) gyventi atsikėlė prancūzų Codre šeima, iš kurios išaugo ir dr. Vincas Kudirka. Ir 1918m. Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro Saliamono Banaičio motina iš Mažosios Lietuvos atbėgusi prancūzaitė katalikė leva Liever.

Šviesios atminties žemaitijos zanavykė Elicija Rugytė (1902-1985) užsimindavo, jog ir jos protėviai į Zanavykus atsikėlė iš Mažosios Lietuvos, o ir jų protėvių pavardė galėjusi būti Ruihai...

Kanadoje gyvenantis Juozas Vincas Daniliauskas – Danys, tvirtina, jog pagal žinomo pedagogo Antano Daniliausko (1876-1942) pasakojimą, jų giminė yra kilusi iš Donelaičių ir į Zanavykus atsikėlusi iš Mažosios Lietuvos.

„Lietuviškoji enciklopedija“ (1935m.) trečiame tome rašo: „Būčiai. Dvi lietuvių giminės, kurių viena atsikėlusi iš Gumbinės nuo Mažosios Lietuvos ir išplitusi ypač buvo Kudirkos Naumiestyje, dabar Šakių apskr., M. Lietuvos pasienyje.“ 1952m. ši teiginį „Aiduose“ (Nr.1) pamini ir istorikas Z. Ivinskis. Jis rašo: „Jau nuo seno buvo dvi plačios Būčių giminės. Viena jų į Zanavykus buvo atkilusi nuo Gumbinės (Mažoji Lietuva).“

Buvęs Lietuvos kariuomenės karininkas, vėliau bibliotekininkas, Kazys Povilaitis (1906–2001) „Povilaičių giminės istorijoje“ rašo: „Surašyti savo trumpą giminės istoriją rengiausi dar mano tėvui, Pranui Povilaičiui, gyvam esant. Vieną kartą net teiravausi jį, ką jis žino apie savo giminės kilmę. Pasakė, kad jo tėvas sakydavęs, jog po 1707 – 1709 metų siautusiai bado ir maro tėvai atsikėlė šiaupus Šešupės iš Prūsų (...). Sakysime, dabartinė pavardė Riauba yra sulietuvinata Rauber – plėšikas, ar pasisavinta ir senelis Riauba taip pat sakydavo, kad jo proseneliai atsikėlė iš „anos pusės“ Šešupės.

Dar iškiau apie Mažosios Lietuvos lietuvių kolonizavimą į Užnemunę (Sūduvą) knygoje „Mano atsiminimai“ pasakoja vyskupas Justinas Staugaitis. Jis rašo: „Staugaičių proseneliai, gyvenę Rytų Prūsijoje, Lindikų kaime, netoli Stalupėnų. Kai 17 amžiaus pradžioje lietuviai katalikai buvo versti verčiami priimti Liuterio mokslą, tai daug jų bėgo į Didžiąją Lietuvą. Taip pat ir Staugaičiai ir Lindikų kaimo persikėlė į Naumiesčio parapiją ir davė pradžią Tupikų kaimui. (...) Iš tikro pirmutinis Staugaitis Naumiesčio parapijos knygoje įrašytas „Stawgiewicz – Meškus“. Daugelis Staugaičių ir šiandien Meškais tebevadina. Iš to „Stawgiewicz“ ilgainiui kai kurie virto Stalgaičiais, Stalgavičiais, Stulgaičiais, kiti liko Staugaičiais. Visų jų lizdas yra Tupikų kaimas.“

Jeigu jau taip samprotavo buvęs Telšių vyskupas Justinas Staugaitis, tai ir šiandieniniams zanavykus reikėtų laikyti mažlietuviais. O jeigu kam nors jau labai nepatinka Zanavykų pavadinimas, tai kraštą tarp Višakio, Šešupės ir Nemuno, lai vadina taip, kaip 1795m. – Naujieji Rytprūsiai, o lietuviai – Naująją Mažąją Lietuvą, arba Naujaisiais Prūsais.

Ir mūsų dienomis, pavasariais, dažnai girdime Kristijono Donelaičio lakštingalas, atskridusias iš šventainės slėnio ir įsikūrusias Šešupės, Novos, Liekės pakrantėse, kurios diena iš dienos kartoja: „Aš čia – gyva!“ su lietuvių kalbos tarimine šnektą, papročiais, tradicijomis, kankliavimu, būdo savybėmis, pagaliau ir pavardėmis, priešmarinės Mažosios Lietuvos dalelytė gyva – zanavykuose. Ir ne vieno šio krašto šviesuolio, kurio protėviai pabėgė iš Prūsijos nuo dvasinio sunaikinimo, liko ištikimi savo praeičiai. Ir iš šių mažlietuvų palikuonių išaugo tokie tautos milžinai, kaip didysis varpininkas dr. Vincas Kudirka, davęs mums „Tautinę giesmę“, kuri tapo mūsų valstybės himnu. Buvęs mažlietuviai ir 1905m. Vilniaus Didžiojo seimo vienas pirmininkų, vėliau vyskupas P.P. Būčys. Ir 1918m. vasario 16d. Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarai, aktyviai rėmė 1923m. Klaipėdos krašto sukilimą, kunigas, vėliau vyskupas Justinas Staugaitis, Saliamonas Banaitis, Jonas Vailokaitis, Pranas Dovydaitis, pirmoji liutėntė moteris lakūnė ir parašiutininkė Antanina Liorentaitė, dešimtyis Nepriklausomybės kovų dalyvių – savanorių, savo gyvybes paaukoję už Lietuvos laisvę, protėvių šaknimis – mažlietuviai, katalikai iš Mažosios Lietuvos.

Ir šiandieniniame Lietuvos valstybingume, ne vienas gėrio grūdas, kuriu, deja, turime taip nedaug, glūdi Mažosios Lietuvos praeityje.

Straipsnio autorius (iš dešinės ketvirtas), už jo stovi Eva Milda Jankutė-Gerola. Memorialinės lentos, skirtos Martynui Jankui, atidengimas 2014 m. liepa

MAŽLIETUVIŲ IR ZANAVYKŲ PAVARDŽIŲ TAPATUMAS

Žmonių pavardės gyvos, nes jos, kaip ir kalba, keičiasi. Ir tai būdinga lietuviams. Eilę metų buvo-mūsų vardus ir pavardes iškraipė. Turime šeimų, kur vaikų pavardės skiriasi nuo tėvų, brolių ir kitų tiesioginių giminaičių. Iš pirmo žvilgsnio, pavardžių iškraipymas tarsi nedidelė „nuodėmė“, bet kai susiduriama su paveldėjimo teise, prieš tokius asmenis išauga aibės nesusipratimų ir įvairiausiai būdais tenka įrodinėti giminystės ryšius. Tai mūsų krašto ir tautos tragedija.

Šiame rašinyje į šias problemas nesigilinsime, bet kiek plačiau paliesime mažlietuvų ir zanavykų pavardžių tapatumą, kurios akivaizdžiai rodo, hos zanavykai – mažlietuvų palikuonys.

Vienos ar kitos pavardės paplitimas ir susikcentravimas kurioje nors teritorijoje, nusako ne tik tos pavardės atsiradimo pirminės šaknis, bet ir laikmetį. Plačiai Lietuvoje paplitusi Adomaičių pavardė, kurios 1939m. buvo 726 šeimos, iš kurių 82 – gyvena Zanavykuose ir 58 – Klaipėdos krašte rodo, jog po Lietuvą ši pavardė galėjo paplisti tik iš Zanavykų ir Mažosios Lietuvos. Kadangi 1939m. Zanavykuose gyveno 12proc. Visoje Lietuvoje (be Klaipėdos krašto) Adomaičių, todėl reikia tikėti, jog ši pavardė atsiradusi Martyno Mažvydo laikais ir paplito ne tik šiame krašte, bet ir Zanavykų paribiuose.

Mažajoje Lietuvoje bei Zanavykuose populiari ir Abraičio pavardė. 1939m. visos Lietuvos Abraičių 24proc. gyveno Zanavykuose. Be Abraičio dar ir Abraičio dvi šeimos gyveno Paežerėlių ir Lekėčių valsčiuose, kurios savo kilmę taip pat mažlietuviškos.

Mažajoje Lietuvoje populiari ir Baltrušaičio pavardė, kuri į Zanavykus galėjo atklysti XVI-XVII a., o pirmasis Baltrušaitis, tikriausiai apsigyveno Griškabūdžio ar tai Barzdų apylinkėse. Ši giminė buvo gyvibinga ir XX a. 4-tame dešimtmetyje Lietuvoje jau gyveno 391 Baltrušių šeima, iš kurių 93 šeimos gyveno Zanavykuose ir sudarė net 24 proc. visų Lietuvos Baltrušių. Ši giminė paplitusi ir Kaune, Jurbarkė, Kazlų Rūdoje. Toliausiai nuo savo protėvių pirminės gyventos vietos nutolo Kelmės rajone gyvenantys Baltrušaičiai. Ir poetas Jurgis Baltrušaitis savo šaknimis – zanavykas.

Iš Baltrušaičių kilusi ir Baltrušių giminė, kuri paplitusi ne tik Zanavykuose, bet ir Mažajoje Lietuvoje. Prieš Antrąją pasaulinę karą Klaipėdos krašte gyveno 22 Baltrušių šeimos, o Lietuvoje – 83, iš kurių 27 šeimos – Zanavykuose ir sudarė 32,5 proc. visų Lietuvoje gyvenančių Baltrušių. Pagal gausumą net 15 Baltrušių šeimų gyveno Kidulių valsč., todėl į šias apylinkes jie ir galėjo Nemunu atplaukti iš Mažosios Lietuvos ir tik vėliau, jaunesni Baltrušiai, apsigyvenę prie Barzdų, įkūrė Baltrušių kaimą. Panašiai galėjo pasiegti ir Bliuvų giminė, kuri iš Plokščių apylinkės nusikėlė prie Griškabūdžio ir įkūrė Bliuviškių kaimą. Prieš Antrąją pasaulinę karą Lietuvoje gyveno 22 Bliuvų šeimos iš kurių net 45 proc. savo šaknis tvirtai buvo įleidę Zanavykuose.

Pašėpuiuose, garsi, tik ne plačiai paplitusi, buvo ir Būčių giminė, į Zanavykus atsikėlusi iš Gumbinės apylinkių ir Prūsijoje dar turėjo savo giminaičių. 1939m. Lietuvoje gyveno 13 šios Būčių giminės šeimos. Būčių giminėje buvo du kunigai ir vyskupas, todėl šios giminės moteriškoji linija Lietuvai davė Povilaičius, kurių protėviai taip pat buvo atsikėlė iš Mažosios Lietuvos, Bagdavičius (Petrutė Būčiūtė buvo išteikėjusi už Vladą Bagdanavičiaus), Kačerauskus (Mariutė Būčytė

buvo išteikėjusi už Romos Popiežiaus palaimintojo Jono Pauliaus II-ojo motinos pusbrolio Juozo Kačerausko).

Mažajoje Lietuvoje ir Zanavykuose paplitusi Dobilaičio pavardė rodo, jog Dobilaičiai į Zanavykus atsikėlė iš Prūsų. Ši giminė buvo mažai gyvibinga. Žinoma tik tiek, jog kun. Andrius Dobilaitis yra buvęs ketvirtasis Slavikų parapijos klebonas.

Iš Dobilaičių išaugo ir Dobilo pavardė, kuri nuo Klaipėdos krašto ir Zanavykų nenutolo ir 1939m. Zanavykuose gyveno 15 šios pavardės šeimų, kurios sudarė 25 proc. visų Dobilų gyvenusių Lietuvoje.

15 Galinaičių šeimų 1939m. gyveno Klaipėdos krašte ir 35 šios pavardės šeimos – Lietuvoje, kurie į Zanavykus taip pat atsikėlė gyventi iš Mažosios Lietuvos, dar Martyno Mažvydo laikais, nes prieš Antrąją pasaulinę karą čia dar gyveno 7 šeimos ir sudarė 20 proc. visų Galinaičių gyvenusių Lietuvoje. Žodžiai „galinis“ ir „kraštinis“ savo samprata giminę, todėl Mažajoje Lietuvoje buvo ir Kraštinaičio pavardė. Su Emilijum Kraštinaičiu, kilusiu iš Mažųjų Šilelių km. Teko nemažai bendrauti. Ir tik XX a. Pradžioje Kraštinaitis iš Tilžės persikėlė į Klaipėdą, o 1939m. į Vilnių, bet ši reta ir graži mažlietuvų pavardė Zanavykų nepasiekė. Nepasiekė Zanavykų ir populiari Mažosios Lietuvos Kubilaičio pavardė, nors Kubilių ir Kubilių kaimas Zanavykuose įkūrė ne kas kitas, bet Kubilaičiai ar Kubiliai atsikėlė gyventi iš Prūsų.

1939 metais net 48 proc. Lietuvoje gyvenančių Juodaičių buvo zanavykai. Toks didelis šios pavardės gyventojų susikcentravimas vienoje vietoje rodo, jog ši giminė iš Mažosios Lietuvos į dešinį Šešupės krantą galėjo atsikelti gyventi jau po 1795m. trečiojo Lietuvos – Lenkijos valstybės padalijimo. Tuomet iš Prūsų į Zanavykus atsikėlė ir ne vienas liuteronas, kurių tarpe buvo ir teisininko Petro Gustavo Pamataičio, ir kraštotyryninko Antano Gintnerio, ir Vyčio kryžiaus ordininko, pulkininko Raimondo Liormano, ir žemosios panemunės verslininko Karolio Mamaičio, ir ekonomisto Jono Narkaičio, ir pirmosios Lietuvos lakūnės Antaninos Liorentaitės, bei jos brolio, karo lakūno, Vyčio kryžiaus ordininko, pulkininko Jono Liorento protėviai.

Ne vienas mažlietuvis apsigyvenęs Zanavykuose pakeitė ir savo pavardę. Taip pasielgė ir du geri kaimynai Užupis ir Juodaitis iš Višakio Rūdos parapijos. Visa tai buvo dar baudžiaivos laikais. Tuomet lenkai ir rusai lietuvių žmogumi nelaikė. O kas nenori būti žmogumi? Ir kaimynai sumanė savo pavardes pakeisti ir pėstute iškeliauti į Suvalkus. Išėjo Užupis su Juodaičiu, o grįžo Zaričėkis su Černiackiu. Iš šių Černiackių kilęs ir filosofas Vincentas Žemaitis, o Žemaičiu jis tapo nuo savo motinos mergautinės pavardės Žemaitytės, kilusios iš Runkių km.

Zanavykuose panašiai galėjo būti ir su Jablonskiu. Buvo Obelaitis arba Obelienius ir vieną dieną rusų „činovnikų“ dėka tapo Jablonskiu ir visai nesvarbu, kad gyveno ant Didžiosios ir Mažosios Lietuvos ribos – Šešupės kranto, Kubilėliuose...

Zanavykuose, iki Antrojo pasaulinio karo, pagal pavardes, trys ketvirtadaliai gyventojų buvo mažlietuviai, atsikėlę iš kairiojo Šešupės kranto. Todėl ir iš Mažosios Lietuvos atsiradusioms Kristijono Donelaičio lakštingaloms į Novos slėnį tenka pritarti: „Aš čia – gyva, gyva Zanavykuose.“

Pabaiga

Lenkijos Silezija nori autonomijos

Dr. Gediminas KAZÈNAS, Vilnius

Žvelgiant į Vilniaus krašto istoriją XX a., turint omeny visus tarpvalstybinius Lietuvos ir Lenkijos ginčus dėl krašto priklausomybes (prisimenant R. Sikorskio ir V. Ušacko apsižodžiavimą buvo ar nebuvo Vilnius lenkų okupuotas), idomu yra palyginti šią raidą su Lenkijos Silezijos kraštu, kur taip pat vyko intensyvūs ginčai tarp Lenkijos ir Vokietijos. Kad čia yra tam tikrų įtampų, liudija ir politiniai įvykiai susiję su tuo kraštu. Štai, pavyzdžiui 2012 m. liepos mėn. Lenkijos Senatas iškilmingai paminėjo Silezijos sugrįžimą į Lenkiją (*powrót do Macierzy*) 90 metines¹.

Lenkijos Aukštutinė Silezijos (Górny Śląsk) vaivadija savo teritorija yra viena mažiausių Lenkijos vaivadijų, kurios plotas yra 12,3 tūkst. km², tačiau gyventojų skaičius yra 4,6 mln. gyventojų. Gyventojų tankis vienam km² siekia 374 gyventojų. Tai yra viena mažiausių ir tankiausiai apgyvendintų Lenkijos vaivadijų. Tai taip pat yra viena turtingiausių Lenkijos vaivadijų, kuri sukuria 13% Lenkijos BVP, tai antroji vaivadija Lenkijoje pagal pramonės produkcijos gamybą, kur mažiausiai dirbančiųjų yra žemės ūkyje. Ši vaivadija taip pat užima antrą vietą pagal vidutinį atlyginimų lygį, po Mazovijos vaivadijos (su sostine Varšuva).

Silezija XX a. pirmoje pusėje

XX a. pradžioje, po I Pasaulinio Karo, kuomet buvo nustatinėjamos naujai susikūrusių valstybių sienos, dėl šio krašto vyko intensyvi politinė kova tarp Vokietijos ir atsikūrusios Lenkijos. 1920 m. liepos 15 d. Lenkijos Seimas priėmė konstitucinį įstatymą dėl Silezijos autonomijos, nors realiai Lenkijos kariuomenė į šį regioną įžengė tik 1922 m. Daugelis istorikų sutinka, kad tai buvo protingas politinis žingsnis, kuriuo siekta Silezijos gyventojų palankumo Lenkijos atžvilgiu. Tuo laikotarpiu Silezijos vaivadija turėjo labai plačią autonomiją Lenkijos valstybės ribose. Visi surinkti mokesčiai likdavo Silezijoje, centrinei valdžiai buvo mokama tik atitinkama dalis nuo regiono gyventojų skaičiaus. Iš esmės visos gyvenimo sritys priklausė regiono kompetencijai išskyrus užsienio politika ir kariuomenę. Ji turėjo savo parlamentą ir iždą. Iš Silezijos iždo nebuvo skiriamos lėšos Lenkijos kariuomenei. Vykdomąją valdžią sudarė vaivada, skiriamas Lenkijos Prezidento ir vaivadijos taryba susidedanti iš 7 asmenų, iš kurių 5 skyrė Silezijos Seimas bei vaivada ir vice-vaivada. Nežiūrint to, kad Silezijos vaivadija turėjo plačias autonomijos teises ir plačią ūkinę savivaldą, tačiau turbūt reiktų pastebėti, kad teisinėje hierarhijoje, galutinį sprendimą turėjo Lenkijos valdžia. Lenkijos Prezidentas turėjo teisę paleisti Silezijos Seimą, o vietinių teismų veiklą prižiūrėjo Lenkijos teisingumo ministras. Šiuo metu istorikai pripažįsta, kad autonomijos suteikimas Silezijai, turėjo tikslą padėti kovoti propagandinį karą su Vokietija dėl plebiscito, kuris turėjo nuspręsti kam priklausys Aukštutinė Silezija.

Silezijos prijungimas prie Lenkijos, kaip teigia Lenkijos profesorius Zygmunt Woźniczka iš Silezijos universiteto, vokiečiams dar ir dabar yra klausimas, kaip čia atsitiko, kad 1920 m. per plebiscitą, net 40 proc. Silezijos gyventojų balsavo už Lenkiją. Vokiečiai nepripažįsta, kad jie buvo lenkai arba kad Sileziečiai palaikė lenkiškąjį variantą. Tokios pačios nuostatos laikosi ir vokiečių mažuma Silezijoje. Mokslininkas pripažįsta, kad tai buvo pilietinis karas ir kartu lenkiškas spurtas. Tai buvo lenkiški sukilimai ir dėl to, anot profesoriaus, turime dėkoti, kad Silezija buvo prijungta prie Lenkijos. Būtent dėl to turime laikytis mūsų versijos („prezentować polskę rację stanu“). O Lenkijos vokiečiams, būtent dėl to, yra nepriimtina Lenkijos Seimo priimtas nutarimas, skirtas šiam sukilimui paminėti, kuriame kalbama apie „Silezijos grįžimą į Lenkiją“ („o powrocie Śląska do macierzy“) (beje Lietuvos lenkakalbė žiniasklaida Lenkiją irgi laiko *Macierz*). Prof. Adam Suchoński iš Opolės universiteto teigia, kad tuo metu Sileziečiai buvo nusivile Vokietija ir idealizavo Lenkiją, tikėjosi, kad Lenkija duos daugiau. Ir Lenkija daugiau davė, davę autonomiją. Tačiau visgi vėliau nusivylė jie ir Lenkiją². Po 1926 m. kai buvo įvestas autoritarinis Pilsudskio valdymas, Silezijos autonomija buvo smarkiai apribota⁴. Buvo pastatytas Varšuvos patikėtinis, kuris pradėjo priverstinę polonizaciją, pradėti iš Mažosios Lenkijos perkelinėti valdininkai, mokytis į Lenkiją. Dramatiškiausia to aprašas buvo, tai Wojciech'o Korfanty, žmogaus, kuris prisidėjo prie Silezijos prijungimo prie Lenkijos, įkalinimas. Tai salygojo, kad 1939 m. Katovicuose entuziastingai sveikino Vokietijos kariuomenę⁵. Apie tai dauguma šiandien nebeprisimena, prisimindami tik patį autonomijos įstatymą.

Tarpukaryje, nežiūrint to, kad Silezijos vaivadija buvo pati mažiausia, ji buvo pati turtingiausia. Pagrindinė ūkinė veikla buvo kalnakasyba ir metalurgija. Didelę dalį ūkinėje veikloje užėmė vokiškasis kapitalas, vėliau atėjo prancūzų ir amerikiečių.

Silezietiškas tapatumas

Silezija nuo 1348 m. vystėsi už Lenkijos ribų, todėl nepažino, kaip lenkai teigia, nei Jogailos Lenkijos, nei bajoriškosios Lenkijos, nei padalinimų ir sukilimų. Dėl to išsivystė atskiras tapatumas⁶. Silezietiečiai turi gilų istorinį supratimą apie savo kitioniškumą, o šiu jausmų katalizatorimi tapo Lenkijos integracija į ES. 2003 m. 173 tūkst. Lenkijos piliečių liudijo sileziečio tautybę. 2011 m. visuotinio surašymo duomenys rodo, kad silezietiškam tapatumui save prisiskiria 809 tūkst. gyventojų, iš jų net 362 tūkst.

visiškai nesijaučia lenkais⁷. Kilus didelėms diskusijoms dėl sileziečio tautybės ir situacijai politiškai išsiubuojuant, 2012 m. Lenkijos teismas pripažino, kad sileziečio tautybės nėra, todėl šios tautybės nebebuvo galima deklaruoti.

Silezijos regioninis atgimimas prasidėjo 1989 m. kada įsikūrė Aukštutinės Silezijos Sąjunga, kuri turėjo saikingus politinius tikslus. Pirmuose savivaldos rinkimuose 1990 m. Aukštutinės Silezijos Sąjunga laimėjo rinkimus ir turėjo daugumą daugelyje Silezijos tarybų, turėjo savo vaivadą, dominavo tuometiniame Seimelyje, turėjo keliolika merų ir kelis miestų prezidentus⁸. Visgi, jai nepavyko pritraukti jaunimo, todėl palaipsniui apmirė. Antras atgimimas prasidėjo su „Silezijos Autonomijos Judėjimo“ (lenk. „Ruch Autonomii Śląsk“) (toliau – SAJ) augančia įtaka. 2010 m. savivaldos rinkimuose ši organizacija gavo 8,49 proc. balsų, kas yra dvigubai daugiau nei 2006 m.

Matant visą istorinį kontekstą, nenustabu, kad ten yra susiformavęs sociologinis terminas „sileziečių skriauda“ („ślaska krzywda“)⁹, kuris neabejotinai tampa vienu iš silezietiškojo tapatumo elementu. Kaip vienas iš dabartinės Lenkijos skriaudų sileziečiams ir Lenkijos baimė prieš sileziečių tapatybę yra minimas, dabar jau užmirštas faktas, kad būtent Lenkijos Prezidentas Aleksandras Kwasniewski, vetavo įstatymą, kuriuo buvo siekiama sukurti bendrą Aukštutinės Silezijos vaivadiją, ko pasekoje atsirado miniatūrinė Opolės vaivadija¹⁰. Aplaмай kalbant, kaip viena iš augančio regionalizmo radikalėjimo apraiškų įvardijama nevykusi 1999 m. administracinė reforma, kuomet Aukštutinė Silezija buvo padalinta, įkuriant Opolės vaivadiją, o dabartinę Silezijos vaivadiją maišant su Mažosios Lenkijos žemėmis¹¹.

Silezijos autonomijos judėjimas ir eisena

Liepos 15 d. Katovicuose, t. y. tą dieną, kai 1920 m. liepos 15 d. Lenkijos Seimas priėmė konstitucinį įstatymą dėl Silezijos autonomijos įkūrimo, vyksta Kalnų Silezijos autonomijos eiseną, kuria siekiama atkreipti visuomenės dėmesį ir propaguoti Silezijos autonomijos idėją. Maršo šūkis - „Autonomija puikus reikalas, nes Silezija soti ir Lenkija vientisa (*Autonomia – rzecz uspaniała, bo Śląsk syty i Polska cała*). Pagrindiniai politiniai šios idėjos atstovai yra „Silezijos Autonomijos Judėjimas“, įkurtas 1990 m. Pagrindinis šios organizacijos postulatąs yra įvykdyti Lenkijos administracinę reformą, kurios esmė būtų, kad Lenkija taptų regionine valstybe, o tolimesnėje perspektyvoje – federacine valstybė. Taip pat siekiama, kad visos Silezijos žemės būtų sujungtos į visumą, visų pirmą tai liečia dabartinės Silezijos ir Opolės vaivadijas. Nesilezietiškos žemės būtų atskirtos, kurios kelia didžiausias problemas ir kurių gyventojai priešinasi Silezietiškamjai identitetui, t. y. Cienstochova (Częstochowa) ir Zagłembie (Zagłębie)¹².

Didžiausia „Silezijos Autonomijos Judėjimas“ sėkmė yra laikoma 2002 m. atliktas visuotinis gyventojų surašymas, kuomet SAJ vykdė plačią agitaciją už sileziečio tautybės deklaravimą. Tuo metu sileziečio tautybę deklaravo 173 tūkst. asmenų. Visgi SAJ atstovai tikina, kad tikras skaičius yra didesnis, kadangi surašinėtojai atkalbinėjo žmones nuo sileziečio tautybės deklaravimo.

2011 m. liepos 3 d. buvo suorganizuotas neoficialus, pavadintas apklausiamuoju, pre-referendumas, kuriame dalyvavo vos 1,3 tūkst. iš 16 tūkst. galėjusių dalyvauti asmenų. 98 proc. balsavusiųjų pasisakė už Aukštutinės Silezijos autonomijos atkūrimą. Nors pre-referendume aktyvumas buvo ypač žemas, visgi organizatoriai teigia, kad tikslas pasiektas ir tai turėjo edukacinį poveikį, bei sukėlė diskusijas dėl autonomijos idėjos¹³. Panašių pre-referendumų SAJ organizavo ir kitose vietovėse, kur rezultatas buvo labai panašus¹⁴.

Kuomet apie 2008 m. suaktyvėjo Išvartytųjų Sąjungos Vokietijoje veikla susijusi su išvartytųjų muziejaus statybonis Berlyne ir „Išvartytųjų Sąjungos“ pirmininkės Ericos Steinbach paskyrimu į išvartytųjų muziejaus fondo tarybą, Lenkijoje kilo nemažas sambrūzdis. Visų pirmą labai baiminosi Lenkija, kad dėl to gali būti pradėta reikalauti kompensuoti už išskeldintų vokiečių turtą. Štai buvęs Lenkijos užsienio reikalų ministras Władysław Bartoszewski ir tuometinis Lenkijos Vyriausybės įgaliotinis santykiams su Vokietija, Erica Steinbach santykiuose su Lenkija palygino su antisemitinė santykiuose su Izraeliu¹⁵. Vokietijoje dėl to kilo nemažas pasipiktinimas tokiu palyginimu, tačiau tuometinė kanclerė Angela Merkel, kaip išsireiškė Lenkijos spauda, „pastatė už Lenkiją“ ir Erica Steinbach buvo pašalinta iš tarybos. Lenkijoje tai priimta kaip Lenkijos diplomatijos pergalė¹⁶. Visgi po kelerių metų, 2013 m. Angela Merkel inauguravo šio muziejaus statybą¹⁷. Tame kontekste netrūko SAJ kaltinimų dėl neloyalumo ir ryšių su šia organizacija, tačiau SAJ atmeta sąsajas su Išvartytųjų Sąjunga (Erica Steinbach) ir neigia, kad keltų grėsmę Lenkijos nacionaliniam saugumui.

Silezijos autonomijos klausimas dabartinėje Lenkijoje

Nors SAJ neigia separatistines pažiūras ir teigia, kad plati Silezijos autonomija Lenkijos sudėtyje yra pati geriausia forma Silezijai. Silezijos autonomija turėtų turėti savo Silezijos Seimą, regioninę vyriausybę ir savo iždą. Didžioji dalis surenkamų pinigų turėtų likti vietoje ir tik nedidelė dalis būtų atiduodama centriniam biudžetui.

Visgi didesnė dalis Lenkijos politikų tam nepritaria, netiesiogiai autonomijos klausimą siedami su anti-leniškumu. Didžiausias sujudimas Lenkijos politiniame elite kilo po 2010 m. savivaldos rinkimų, kuomet dvi vietinės partijos PO (*Platforma obywatelska* – piliečių platforma) ir PSL (*Polskie Stronnictwo Ludowe* – Lenkijos liaudies šalininkai) sudarė vietos Seime koaliciją su SAJ. Čia kontekste reiktų atsiminti, kad ir dabartinis PO lyderis Donaldas Tuskas savo kilme yra iš Kujavo-Pamarės (Kuwajsko-Pomorskie) žemių, kurios kažkada priklausė Rytų Prūsijai ir teigia, kad SAJ veiklai neprieštarauja. Tokios koalicijos atsiradimas tyliai tarp politikų kėlė klausimą, kada Silezija atsijungs nuo Lenkijos. Lenkijos Prezidentas Bronislovas Komarovskis pasakė, kad tokia koalicija yra bloga idėja ir perspėjo, kad ji neišlaisvintų blogų jėgų, su kuriomis vėliau nebebus imanoma susitvarkyti. Panašiai kalbėjo ir buvęs Europos Parlamento pirmininkas Jerzy Buzek¹⁸. Kiek vėliau Lenkijos Prezidentas Bronislovas Komarovskis interviu skirtam paminėti 90 Silezijos prijungimo prie Lenkijos metines išreiškė nuomonę, kad geriausia išeitis Silezijai yra savivaldos didinimas, o ne autonomija, kas anot jo yra istorinių įvykių dirbtinis perkėlimas į dabartį, kas nebeatitinka realių¹⁹.

Silezijos autonomijos priešininkai teigia, kad federacinių valstybių pavyzdžiai Lenkijai netinka, kadangi pavyzdžiui Vokietijos ir Austrijos žemės yra sukurtos ne tam, kad tarytum yra gerbiama atskirų žemių tapatumas ir išskirtinimas, tai buvo daugiau siekis demokratizuoti tas valstybes. Lenkijai to nereikia, nes anot jų, Lenkijos teisinė sistema yra paremta tautinių mažumų pagarba ir pripažinimu ir tuo pačiu jų integracija su lenkų dauguma. Būtent taip pasielgė PO sudarydama koaliciją su SAJ Silezijos Seimelyje²⁰.

Kontroversijas kelia ir SAJ lyderio Jerzy Gorzelik pasisakymai dėl savo tautybės ir kitų SAJ veiklų įvairios istorinės interpretacijos, nors oficialiai SAJ vienareikšmiškai atsisrboja nuo totalitarinių režimų. Vienas SAJ narių, Andrzej Rocznio tvirtina, kad po II Pasaulinio karo Lenkijoje buvo koncentracijos lageriai, turint omeny, kad 1945 – 1948 m. buvusio Auschwitz-Birkenau koncentracijos lagerio vietoje veikė komunistinės lageris, kuriame buvo laikomi pagrinde Silezijos gyventojai. Šias kontroversijas dar labiau sustiprina 2012 m. Katovicuose parodytas filmas „Lenkijos koncentracijos stovyklos“ („Polskie obozy koncentracyjne“). Filmą gamybą suorganizavo Silezijos Muziejus ir SAJ. Nemažai Lenkijos intelektualų tokiu veiksmu pasipiktino teigdami, kad to negalima vadinti „Lenkijos koncentracijos stovyklos“, bet reiktų vadinti „koncentracijos stovyklos Lenkijoje“, taip kaip nėra Lenkiškojo stalinizmo, tik stalinizmas Lenkijoje, taip ir „lenkiškų koncentracijos stovyklų“ („Polskie obozy koncentracyjne“) nebuvo, tik „koncentracijos stovyklos Lenkijoje“. Čia reiktų atkreipti dėmesį ir tam tikrą žodžių žaismą susijusi su lenkų kalbos gramatika. Šiuo atveju žodis „Polskie“ gali būti suprantamas ir kaip „Lenkijos“ ir kaip „lenkiški“. Kaip pavyzdžiai gali būti pateikti tokie pavadinimai, kaip Lietuvoje gerai žinoma Lenkijos aviakompanija LOT (*Polskie linie lotnicze* – Lenkijos oro linijos), Lenkijos geležinkeliai (PKP – *Polskie Koleje Panstwuowe*), Lenkijos Radijas – *Polskie Radio* ir *Polskie Jablka* – lenkiški obuoliai. Kas labiausiai kėlė pasipiktinimą, tai tas faktas, kad filmas buvo parodytas kinoteatre „Rialto“, kuris priklauso institucijai „Silesia Film“, pavaldžiai Silezijos vaivadijai, finansuojamai iš biudžeto. Tuo tarpu už kultūrą ir edukaciją Vaivadijos taryboje yra atsakingas būtent SAJ lyderis Jerzy Gorzelik. Visa tai vyko kaip tik tuo laikotarpiu, kai JAV lenkai laimėjo ilgą teisinę kovą, kad žurnalistas būtų uždraudta vertoti terminą „Lenkijos koncentracijos stovyklos“.

Kitas kontroversiškas atvejis įvyko 2011 m., kuomet buvo suorganizuotos Silezijos Autonomijos Judėjimo sporto varžybos, kur nugalėtojas buvo nufotografuotas Silezijos ir Vokietijos sukryžiuotų vėliavų fone, kartu su plakatu kur matomas vokiškas geležinis kryžius ir vokiškas užrašas „Atminti žuvusiems“. Varžybos vyko salėje kuri priklauso Lenkijos vokiečių jaunimui.

Taip pat Jerzy Gorzelik lapkričio 11 d. (Lenkijos nepriklausomybės diena) nekelia Lenkijos vėliavos, bei sutinka su Britanijos premjere 1919 m. pasakyta nuostata, kad „prijungti Aukštutinę Sileziją prie Lenkijos, tai tas pats kas beždžionei duoti laikrodį“²¹.

Aštriausiai Silezijos autonomijos idėjai priešinasi PiS atstovaudama dešiniąsias politines jėgas Lenkijoje. Ši partija šiuo klausimu vartojo pakankamai aštrią retoriką. PiS yra apibūdinama kaip endekinė partija, kur valstybė suprantama kaip etninis monolitas²². Kaip žinia tuo laikotarpiu ir Lietuvoje dėjos keisti dalykai susiję su vietiniais lenkais, kuomet net Lenkijos politiniai žaidimai persikėlė į Lietuvą²³. Po PiS paskelbto raporto „Apie Valstybės būklę“ (*Raport o stanie Rzeczpospolitej*), kur silizietiškusmas pavadintas užslėptu vokiškumu, EP buvęs pirmininkas Jerzy Buzek smarkiai sukritikavo Kačinskį, sakydamas, kad pats yra silezijietis ir kad, daug silezijiečių žuvo už lenkiškumą. Tuo pačiu sako suprantas kokią grėsmę gali kelti SAJ²⁴. Kai 2003 m. 173 tūkst. Lenkijos piliečių liudijo sileziečio tautybę, Lenkijos vokiečiai iš Silezijos ragino deklaruoti vokiečio tautybę ir atkirto Kačinskiui po jo Reportą, kad „vokiškasis variantas egzistuoja „atviroje ir „neužslaptintoje“ formoje. Lenkijos vokiečiai supranta esant konfrontacijai su Lenkija ir silezietiškumą traktuoja kaip būdą mažinti krašto vokiškumą. Be to, Lenkijoje yra ir kitas įtampos šaltinis, tai kašubai, gyvenantys prie Baltijos jūros, kurie kol kas nedeclaruoja siekio turėti

autonomiją, tenkina juos etninės mažumos statusas, tačiau baiminamasi ar ateityje tai nepasikeis“²⁵.

Visame šiame kontekste, nerimstant aistroms ir plečiantis diskusijoms dėl Silezijos autonomijos, 2011 m. vasario 20 d. Varšuvoje įvyko demonstracija palaikanti Kosovą Serbijos dalimi. Buvo skanduojami šūksniai „Kosovas visada serbiškas, o Silezija visada lenkiška“ („Kosowo zawsze serbskie, a Śląsk zawsze polski“)“²⁶.

Ar Silezijos autonomija pajėgtu pati save išlaikyti?

Ekspertai mano, kad šiuo metu Silezijos autonomijos klausimas yra pačiai Silezijai neauodingas, kadangi regionas yra išekspoaltuotas, kalnakasybos pramonė yra pasenusi ir neberentabili. Gal prieš 30 m. dar SAJ būtų galėję ka nors sugalvoti dėl anglies kasyklų, tačiau šiuo metu, kada jos pelno nebeduoda, joms reikia pastovios paramos iš Varšuvos. Šiuo metu Silezija finansiškai nebėra pajėgi pati spręsti tas visas problemas²⁷.

Visgi, anot SAJ lyderio Jerzy Gorzelik, Silezija galėtų pati save išlaikyti. Kaip pavyzdį jis pateikia Silezijos Regiono Ligonii Kasą, kuri anksčiau buvo nepriklausoma nuo Varšuvos, ir buvo geriausiai veikianti Ligonii Kasa Lenkijoje, kol SLD laikais tokia sistema buvo panaikinta ir pakeista centralizuota²⁸. Taip duodama suprasti, kad sileziečiai geba savarankiškai tvarkytis.

Šiuo metu diskusijos apie tai yra truputi aprimusios. Visi šie įvykiai labai keistai koreliuoja su keliamaais tautiniais klausimais Lietuvoje. Visa tai kelia klausimą ar tai nėra tarpusavyje susiję ir ar nėra čia trečio kurstytojo iš šalies?

¹http://www.senat.gov.pl/diariusz/posiedzenia-senatu/art,569,56-lipca-2012-r.-html prisijungta – 2014-01-04; Senat ucczil 90. rocznicę powrotu Górno Śląska do Polski, http://dzieje.pl/aktualnosci/senat-ucczil-90-rocznicę-powrotu-górno-ślaska-do-polski – prisijungta 2014-01-04.

²„Sokoly“ z Ejszyszek na Marszu Ślązakiem I Kampanii Kadrowej, http://zw.lt/wilno-wilenszczyzna/sokoly-z-ejszyszek-na-marszu-ślazakiem-kampanii-kadrowej/, „Sikorszczy“ ze Stalowej Woli w Niemiezu, http://zw.lt/radar-wilenski/sikorszczy-ze-stalowej-woli-w-niemiezu/, Oświadczenie prezesa Klubu Sportowego Polonia Wilno, http://zw.lt/sport/oswiadczenie-prezesa-klubu-sportowego-polonia-wilno/, Polonia Wilno vs Ślute z Szylokarczym, http://zw.lt/wilno-wilenszczyzna/polonia-wilno-vs-silute-z-szylokarczym/, Obchody Dnia Wojska Polskiego na Rossie manifestacją polskości, http://zw.lt/wilno-wilenszczyzna/obchody-dnia-wojska-polskiego-na-rossie-manifestacja-polskoscii/ - prisijungta 2014-09-02.

³Powstania, czyli tragizm Śląska i Ślązaków, http://wyborcza.pl/1,76842,9547523,Powstania_czyli_tragizm_Slaska_i_Slaskakow.html - prisijungta 2012-07-16

⁴Co z tym zegarkiem? 90 lat temu Śląsk dostał autonomię, http://katowice.gazeta.pl/katowice/1,35019,8140778,Co_z_tym_zegarkiem_90_lat_temu_Slask_dostal_autonomie.html - prisijungta 2012-07-16

⁵Ślaskie strachy na Lachy, http://www.polityka.pl/kraj/analizy/1525647,1,o-co-chodzi-ślazakom.read - prisijungta 2014-01-04.

⁶Ślaskie strachy na Lachy, http://www.polityka.pl/kraj/analizy/1525647,1,o-co-chodzi-ślazakom.read - prisijungta 2014-01-04.

⁷809 tys. osób deklaruje narodowość śląską - GUS ujawnił wyniki spisu powszechnego, http://wiadomosci.onet.pl/slask/809-tys-osob-deklaruje-narodowosc-slaska-gus-ujawnil-wyniki-spisu-powszechnego/p5687 - prisijungta 2014-08-07.

⁸A kiedy przyjdzie dobry czas na śląską autonomię?, http://wyborcza.pl/1,76842,9627550,A_kiedy_przyjdzie_dobry_czas_na_slaska_autonomie_.html - prisijungta 2014-01-25.

⁹A kiedy przyjdzie dobry czas na śląską autonomię?, http://wyborcza.pl/1,76842,9627550,A_kiedy_przyjdzie_dobry_czas_na_slaska_autonomie_.html - prisijungta 2014-01-25.

¹⁰A kiedy przyjdzie dobry czas na śląską autonomię?, http://wyborcza.pl/1,76842,9627550,A_kiedy_przyjdzie_dobry_czas_na_slaska_autonomie_.html - prisijungta 2014-01-25.

¹¹Ślaskie strachy na Lachy, http://www.polityka.pl/kraj/analizy/1525647,1,o-co-chodzi-ślazakom.read - prisijungta 2014-01-04.

¹²Niezależny Śląsk od 2020? „Autonomia to rozwiązanie rozsądne”, http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,8741572,Niezalezny_Slask_od_2020_Autonomia_to_rozwiazanie.html - prisijungta 2012-07-16.

¹³Ślask będzie za autonomią regionu?, http://news.money.pl/artykul/slask/bedzie_za_autonomia_regionu,55,0,865335.html - prisijungta 2012-07-16

¹⁴RAS pytał o autonomię, 96,4 proc. za „katowice.gazeta.pl/katowice/1,35019,10149985,RAS_pytal_o_autonomie_96_4_proc_za.html - prisijungta 2012-07-16

¹⁵Berlin wcielił na Bartoszewskiego, http://wyborcza.pl/2029020,75477,6354069.html - prisijungta 2009-03-07

¹⁶Merkel postawiła na Polskę, http://wyborcza.pl/2029020,86117,6344430.html - prisijungta 2009-03-07

¹⁷Merkel inauguruje muzeum wysiedleń i dziekuję Steinbach, http://swiatnewsweek.pl/merkel-inauguruje-muzeum-wysiedlen-i-dziekuję-steinbach,105248,1,1.html - prisijungta 2014-09-02.

¹⁸Ślaskie strachy na Lachy, http://wyborcza.pl/1,76842,8770951,Ślaskie_strachy_na_Lachy.html - prisijungta 2012-07-16.

¹⁹Prezydent: droga dla Śląska – pogłębienie samorządności, http://wiadomosci.onet.pl/slask/prezydent-droga-dla-slaska-poglabienie-samorznosci/x1gsk - prisijungta 2014-01-04.

²⁰Jeszcze nie pora na śląską autonomię, http://wyborcza.pl/1,76842,9497415,Jeszcze_nie_pora_na_slaska_autonomie.html - prisijungta 2012-07-16

²¹Niezależny Śląsk od 2020? „Autonomia to rozwiązanie rozsądne”, http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,8741572,Niezalezny_Slask_od_2020_Autonomia_to_rozwiazanie.html - prisijungta 2012-07-16.

²²Zeby Polska była Polska, powinni być w niej Ślązacy, http://wyborcza.pl/2029020,76842,9402219.html?sms_code=- prisijungta 2012-07-16

²³Lenkijos premjeras D.Tuskas Šv.Teresės bažnyčioje: „Lenkijos santykiai su Lietuva bus tiek geri, kiek bus geri Lietuvos santykiai su lenkų mažuma“, http://www.lrytas.lt/-13151319221314254088-lenkijos-premieras-d-tuskas-%C5%A1v-teres%C4%97s-ba%C5%BEny%C4%8Dioje-lenkijos-santykiai-su-lietuva-bus-tiek-geri-kiek-bus-geri-lietuvas-santykiai-su-lenk%C5%B3-ma%C5%BEEuma-nuotruokos-2-video.htm#.Usf66LDxvDc - prisijungta 2014-01-04.

²⁴Buzek do Kačzynskiego: Ja Ślązak, czuję się obrazony, http://wyborcza.pl/1,76842,9398209,Buzek_do_Kaczynskiego_Ja_Slajak_czuje_sie_obrazony.html - prisijungta 2012-07-16

²⁵Jeszcze nie pora na śląską autonomię, http://wyborcza.pl/1,76842,9497415,Jeszcze_nie_pora_na_slaska_autonomie.html - 2012-07-16

²⁶http://katowice.gazeta.pl/katowice/1,35019,9144734,Slask_to_nie_Kosowo_Za_to_Polska_jak_Serbia.html - prisijungta 2012-07-16

²⁷Zeby Polska była Polska, powinni być w niej Ślązacy, http://wyborcza.pl/2029020,76842,9402219.html?sms_code=- prisijungta 2012-07-16

²⁸Blížej Čechy niż Lecha, http://wyborcza.pl/duzyformat/1,127291,9167611,Blizej_Czecha_niz_Lecha.html - prisijungta 2012-07-16.

Tradicinė konferencija Tilžėje

Emilija Algaudė BUKONTIENĖ, Kraupiško (Uljanovo) vidurinės mokyklos mokytojas

Atkelta iš 1 p.

vaikučiai (auklėtoja Regina Kapkova) susirinkusius sveikino lietuviškomis dainelėmis ir šokiais.

Darželio vedėja Tatjana Jaroc supažindino su savo vadovaujama įstaiga, kurios veikla – pažintinė, kalbinė, socialinė-komunikacinė, meninė-estetinė ir fizinė. Darželis veikia jau 35-erius metus, jį lanko 280 vaikučių, yra 11 grupių. Prieš 20 metų pradėjo veikti lietuviška grupė, su kuria visą tą laiką dirba auklėtoja Regina Kapkova. Darželį baigė daugiau kaip 100 vaikučių, kurie, kaip sakė vedėja, prisilietė prie lietuviškos kultūros. Kultūrinių vertybių puoselėjimas, lietuvių kalbos, etnokultūros išsaugojimas – tai darželio uždavinys.

Tilžės (Sovetsko) miesto savivaldybės administracijos švietimo valdybos vyriausioji specialistė Tatjana Komarova pasveikino atvykusius į jų miestą ir padėjo mokytojams už darbą vaikų labui.

Laikinais einantis generalinio konsulato Kaliningrade generalinio konsulo pareigas Vytautas Umbrasas pasveikino su naujaisiais mokslo metais, priminė, kad tai K. Donelaičio metai. Srityje vyksta daug renginių, skirtų K. Donelaičio 300-osioms gimimo metinėms. P. V. Umbrasas pasidžiaugė, kad srityje tūkstantis vaikų mokosi lietuvių kalbos. Būtų gerai, kad mokyklose veiktų ne tik lietuvių kalbos ir etnokultūros fakultatyvai, bet lietuvių kalba būtų dėstoma kaip antroji užsienio kalba. Kol kas tik svajonė, bet tai būtų naudinga sričiai. Mokytojai turėtų gauti reikiamą atlyginimą ir socialines garantijas.

Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos užsienio lietuvių departamento patarėjas Vaclov Stankevič irgi pasveikino susirinkusius, padėjo darželio darbuotojams ir asociacijos pirmininkui A. Bartnikui už nuoširdų darbą. Ministerijos užsienio lietuvių departamentas kuruoja lietuvių kalbos mokymą užsienyje, glaudžiai bendradarbiauja su Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija. Gerbiamas svečias linkėjo sėkmės darbe, išspręsti aktualius darbo, atlyginimų klausimus, sakė, kad jie juda į priekį.

Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos vyriausioji specialistė Marytė Speičienė perdavė ministerijos užsienio lietuvių skyriaus sveikinimus, kalbėjo apie bendradarbiavimą su srityje dirbančiais mokytojais.

Apie lietuvių kalbos mokymo ir ugdymo situaciją srityje, pasiekimus ir lūkesčius kalbėjo Regioninės lietuvių kalbos mokytojų asociacijos pirmininkas A. Bartnikas. Kaliningrado srities vyriausybė geranoriškai žiūri į lietuvių kalbos mokymą, buvo malonus darbinis susitikimas Kaliningrado Švietimo ministerijoje. Lietuvių kalbos srityje mokoma nuo 1979m., kai pradėjo veikti pirmieji lietuvių kalbos būreliai. Kaliningrado 35-ajame licėjaus yra lietuvių kalbos pamokos, kitur – lietuvių kalbos ir etnokultūros fakultatyvai. Šiais mokslo metais darbo formos tos pačios, kaip ir ankstesniais. Asociacija organizuoja konferencijas, seminarus, lietuvių kalbos olimpiadas, muzikos festivalius, vasaros etnokultūrinės stovyklas. Šių metų renginiai skirti K. Donelaičiui. Vykta tarptautinis srities moksleivių raišiojo skaitymo konkursas „Pasaulis skaito Donelaitį“. Didžiojo poeto posmai buvo skaitomi lietuvių, rusų, anglų, vokiečių, lenkų bei ukrainiečių kalbomis. Paskelbtas moksleivių rašto darbų konkursas „Laiškas Donelaičiui“. Bus organizuojama moksleivių ir jaunimo konferencija „K. Donelaičio gyvenimo ir kūrybos bruožai“. Pagrindinė problema – tai lietuvių kalbos mokytojų trūkumas, jų trūksta

penkiose mokyklose. Be Lietuvos paramos šios problemos išspręsti negalima. Vykstant iš Lietuvos sunkumų sudaro sienos kirtimas, maži atlyginimai. Ateityje I. Kanto Baltijos federalinis universitetas paruos lietuvių kalbos specialistų.

A. Bartnikas padėkojo Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijai, kancleriui Dainiui Numgaudžiui už paramą, stiprinant materialinę bazę, skiriant lėšų mūsų projektams.

Kaliningrado 35-ojo licėjaus lietuvių kalbos ir muzikos mokytojas Algirdas Karmilavičius kalbėjo apie srities vaikų folklorinių ansamblių dalyvavimą Vilniuje dainų šventėje „Čia mano namai“. Šventėje dalyvavo penki vaikų ir du suaugusiųjų ansambliai, iš viso 86 dalyviai. Tai ne pirmoji dainų šventė, kurioje dalyvauja srities moksleiviai. Ruošiantis šventei Bitėnuose organizuota etnokultūrinė stovykla, sukurta bendra Karaliaučiaus krašto meninė programa. Buvo padėkota ansamblių vadovams už didelį darbą ruošiantis dainų šventei, jiems įteikti medaliai. Juos gavo Alma Janvariova, (Pilkalnio (Dobrovolosko) vaikų ansamblis „Malūnėlis“), Gražina Koliago, (Gumbinės (Gusevo) vaikų ansamblis „Nadruvėlė“), Loreta Makaraitė Litvinova, (Kaukėnų (Jasnoje), vaikų ansamblis „Beržynėlis“), Nijolė Naimušina (Eitkūnų (Černyševskojė) kultūros namų vaikų ansamblis „Liepona“). Gruodžio mėnesį Gumbinėje (Guseve) vyks 13-asis lietuviškos muzikos festivalis „Skambėk skambėk, lietuviška dainele“.

Isruties (Černiachovsko) pedagoginio instituto lietuvių kalbos dėstytoja Onutė Druškaitė pakvietė sugrįžti į vasarą, kai Krante (Zelenogradske) kartu su M.K. Čiurlionio nacionaline menų mokykla srities moksleiviams, besimokantiems lietuvių kalbos, organizuota kūrybinė stovykla „Palikimas“. Ji veikė rugpjūčio 1-17d.d. Zelenogradske vidurinėje mokykloje, kur poilsiojo 30 vaikų. Stovyklautojai K. Donelaičio „Metų“ motyvais ruošė šokių spektaklį performansą, „Gamtos ir žmogaus ratas“. Ji parodė Zelenogradske ir Kaliningrade, organizuotos ekskursijos į Tolminkiemį, Kaliningradą, Kuršių Neriją. Stovykloje buvo lavinami lietuvių kalbos igūdžiai, plečiamas vaikų akiratis, sukurtas nuotraukų albumas. Jelena Nazarova sukūrė filmą apie stovyklą, kurį ir mes pažiūrėjome.

Valės Sorakaitės, Marijampolės kolegijos lektorės, pranešimas „Kristijonas Donelaitis literatūros moksle. Mokslinio teksto skaitymas“ buvo skirtas Donelaičio kūrybos ir jo pasaulėžiūros moksliniams tyrinėjimams.

Pranešėja kalbėjo apie K. Donelaičio gyvenimo ir kūrybos mįsles, lietuvių mokslininkus, tyrinėjusius K. Donelaitį, pateikė naujų hipotezių apie poetą.

Buvo pasveikintos mokytojos jubiliatės: Stefanija Škurina (Karaliaučiaus (Kaliningrado) sekmadieninė mokykla), Tatjana Pavlova (Tilžės (Sovetsko) vaikų kūrybos namai) ir Emilija Algaudė Bukontienė (Kraupiško (Uljanovo) vidurinė mokykla). Joms buvo įteikti Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos, Tilžės (Sovetsko) miesto savivaldybės administracijos švietimo valdybos Padėkos raštai ir Mokytojų asociacijos atminimo dovanos.

Konferencijoje dalyvavo Vilniaus lietuvių namų mokyklos choras, vadovaujamas Juditos Taučaitės, padainavęs lietuvių liaudies dainų.

Ragainės (Nemano) 2-osios vidurinės mokyklos mokytojos Vida Martišauskienė ir Jolanta Valskienė, kaip ir pernai, gražiais žodžiais ir skambia daina pasveikino mokytojus su naujaisiais mokslo metais.

Prie Vydūno namo

Kalba A. Karmilavičius. A. Bartnikas, apdovanotosios ansamblių vadovės I. Tiriuba, N. Naimušina, A. Janvariova, G. Koliago, L. Makaraitė-Litvinova

Pasirodo darželio „Šaltinėlis“ vaikučiai

Asociacijos pirmininkas A. Bartnikas priminė, kad artėja lietuvių filosofo, dramaturgo bei publicisto Vydūno (Vilhelmo Storosto) 150-osios gimimo metinės (2018m.). Konferencijos dalyviai vienbalsiai priėmė kreipimąsi į Sovetsko miesto savivaldybės viršininką Nikolajū Voiščevą, kad viena miesto gatvių būtų pavadinta Vydūno, didžiojo mastytojo tilžiečio vardu. Po konferencijos nuvykome prie namo, kur gyveno Vydūnas. Lektorė Valė Sorakaitė kalbėjo apie jo gyvenimą ir veiklą, pagerbė Vydūno atminimą, padėjome gėlių.

Už šiltą priėmimą dėkojome Tilžės

(Sovetsko) darželio darbuotojams, ačiū už skanias bandeles ir kavos pertrauką. Nuoširdžius padėkos žodžius tariame A. Bartnikui. Asociacijos pirmininkas, negailėdamas laiko ir energijos, ieško naujų darbo formų, stengdamasis pradžiuginti srityje dirbančius mokytojus. Dėkojame už dovanėles Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ir Užsienio reikalų ministerijoms. Ačiū renginio svečiams ir visiems rėmėjams: Mažosios Lietuvos lietuvių draugijai Čikagoje, Mažosios Lietuvos fondui Kanadoje, Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijai.

DINOZAURO PRAMOGŲ PARKAS

DINOZAURO PARKAS įsikūręs „Senosios Karališkos kibininės“ teritorijoje: Vilnius – Kaunas automagistralė A1 23 km. Trakų r.

Didžioji Lietuvos kariuomenės pergalė Kaune – Marienverderio pilies užėmimas

Vytenis ALMONAITIS, Kaunas

Šis straipsnis skirtas priminti 1384 m. vykusį kryžiuočių Marienverderio pilies, stovėjusios Kauno teritorijoje, užėmimą. Istorikai šį įvykį yra kiek primiršę. Juo labiau apie tai mažai ką girdėję kiti kauniečiai. Tuo tarpu kalba eina ne apie eilinę Vokiečių ordino pilaite, o apie galingą mūrinę tvirtovę, kuri buvo giliausiai įsiterpusi į Lietuvos valstybę. Šiomet sukanka lygiai 630 metų nuo Marienverderio užėmimo, tad yra gera proga prisiminti, kokią didžią pergalę yra laimėjusi Jogailos ir Vytauto vadovaujama Lietuvos kariuomenė.

Trumpai apie šaltinius ir istoriografiją

Marienverderio užėmimas aprašytas Torūnės analuose, Vygando Marburgiečio, Johano Posilgiečio ir Dietmaro kronikose, dviejuose Ordino magistro laiškuose bei keliuose kituose dokumentuose. Deja, tik vienas iš šių šaltinių – V. Marburgiečio kronika – yra išverstas į lietuvių kalbą.

Apie Marienverderį trumpai yra rašę vokiečių istorikai Johanas Foigtas (*Voigt*) bei Karlas Heinlas, JAV mokslininkas Viljamas Urbanas. Lietuvių istorikai apie šią pilį rašė mažai. Kaip išsamesnis, minėtinas Jurgio Okso tekstas knygoje „Kaunas karo su kryžiuočiais epochoje“. Tačiau šiame darbe yra netikslumų, įvertinti ne visi šaltiniai. Tad visi iki šiol atlikti Marienverderio istorijos tyrimai nebuvo išsamūs.

Politinės įvykio aplinkybės

Tęsdamas savąjį *Drang nach Osten*, 1283 m. Vokiečių ordinas pradėjo nuolatinį karą su LDK, kuris truko ilgiau nei šimtametis karas Europoje – iki 1422-ųjų. Po 79 metus trukusių kovų, 1362-aisiais, Ordinas pasiekė Kauną ir sugriovė čia stovėjusią tvirtovę. Įtvirtindami laimėjimus, kryžiuočiai Nemuno pakrantėse statė savo pilies. Viena iš jų – Gotesverderis – iškilo prie Nevėžio žiočių buvusioje saloje. Ordinui kovą lengvino tai, kad 1382 m. Lietuvą sudrebino vidaus konfliktas: buvo nužudytas kunigaikštis Kęstutis, o jo sūnus Vytautas prisiglaudė pas kryžiuočius. Remiamas savo šalininku, kurių daugiausia buvo Žemaitijoje, Vytautas kartu su vokiečiais ėmė rengti karo žygius į rytų Lietuvą.

1384-ųjų pradžią Lietuvai taip pat nieko gero nežadėjo. Ordino didysis magistras išdavė Vytautui raštą, kuriame pažadėjo, kad padės jam „karinėmis pajėgomis“. Vytautas savo ruožtu patvirtino aktą, kuriuo užrašė kryžiuočiams Žemaitiją iki Nevėžio, taip pat Kauną ir Rumšiškės. 1384 m. birželio 14 d. čia aprašomoje Marienverderio pilyje Vytautas ir magistras dar kartą patvirtino vienas kitam duotus pažadus.

Vytautas darėsi Jogailai vis pavojingesnis ir šis ryžosi pakviesti pusbrolių atgal į Lietuvą. Kęstutaitis Ordiną paliko 1384 m. liepos 9-ąją. Pasitraukdamas jis sudegino Georgenburgo (Jurbarko) ir Naujojo Marienburgo pilies, paėmė daug belaisvių. Po šių įvykių Vytautas ir Jogaila vėl pradėjo bendromis jėgomis kovoti su Vokiečių ordinu. Uždaviniu Nr. 1 tapo Marienverderio pilies sunaikinimas.

Tvirtovės statyba ir parengimas gynybai

Marienverderio pilis statyta tuo metu, kai Vytautas dar buvo Ordino pusėje. Kaip rašoma kronikose, 1384 m. „gegužės 13 d. didysis magistras nuvyko su didele kariuomene į lietuvių žemę, kur kitados buvo Kauno pilis, ir užbaigė

vieną mūrinę pilį per 4 savaites“. Tam „prireikė daug darbo“, nes reikalingas „plytas ir kalkes“ gabeno iš Prūsijos. Statybas užbaigus, didysis magistras parašė laišką Popiežiui, kuriame, be kita ko, pažymėjo, kad tvirtovę pastatyta „ne be didžiulių [...] lėšų ir išlaidų“.

Matyt, norėdami atitraukti lietuvių dėmesį, vykstant statyboms vokiečiai organizavo karinį žygį į Ukmergės apylinkes. Jam vadovavo Ragainės komtūras, Vytauto krikštėvis Vygandas fon Baldersheimas. Netikėtai išiveržę, užpuolikai „daug ką nukovė“, vargino kraštą „gaisrais ir plėšimais“. Tačiau Kulvos apylinkėse kryžiuočius užklupo lietuvių kariuomenė. Žuvo komtūras, keli broliai, 8 kilmingi kryžininkai (t. y. kryžiuočių talkininkai) ir apie 50 eilinių karių. Maždaug 20 brolių pateko į nelaisvę. Taigi žygis baigėsi visiškai nesėkmingai.

Naujoji tvirtovė buvo pavadinta Sankt Marienverderiu (*Senthe Marienwerder*). Čia kryžiuočiams pritrūko originalumo. Kaip žinia, vienas Marienverderis (dab. Kvidzinas) jau stovėjo Prūsijoje prie Vyslos.

Marienverderis iš karto tapo kryžiuočių antpuolių į Lietuvą baze. Vos pilį pastatius, Ordino maršalas liepė išžvalgyti kelius iš Įsručio į Marienverderį, nes reikia žinoti, „kur ir kada siųsti kariuomenę“. Šio darbo ėmėsi net septyni kelių vadovai, ir birželio 29-ąją per Užnemunę vingiavęs karo kelio maršrutas jau buvo aprašytas.

Pilies igulai vadovavo komtūras Henrikas fon Klėnas (*Cleen*). Jis turėjo pavaduotoją, vicekomtūrą. Koks buvo igulos dydis, sunku pasakyti. Vis dėlto apytikrį skaičių nustatyti galima, nes rašoma, kad pilyje buvo 40 brolių. Aišku, eilinių karių turėjo būti bent kelis kartus daugiau. Be to, žinoma, jog pilį užėmus, į nelaisvę pateko 150 jos gynėjų. Taigi galima kalbėti apie 400 šimtų vyrų igulą.

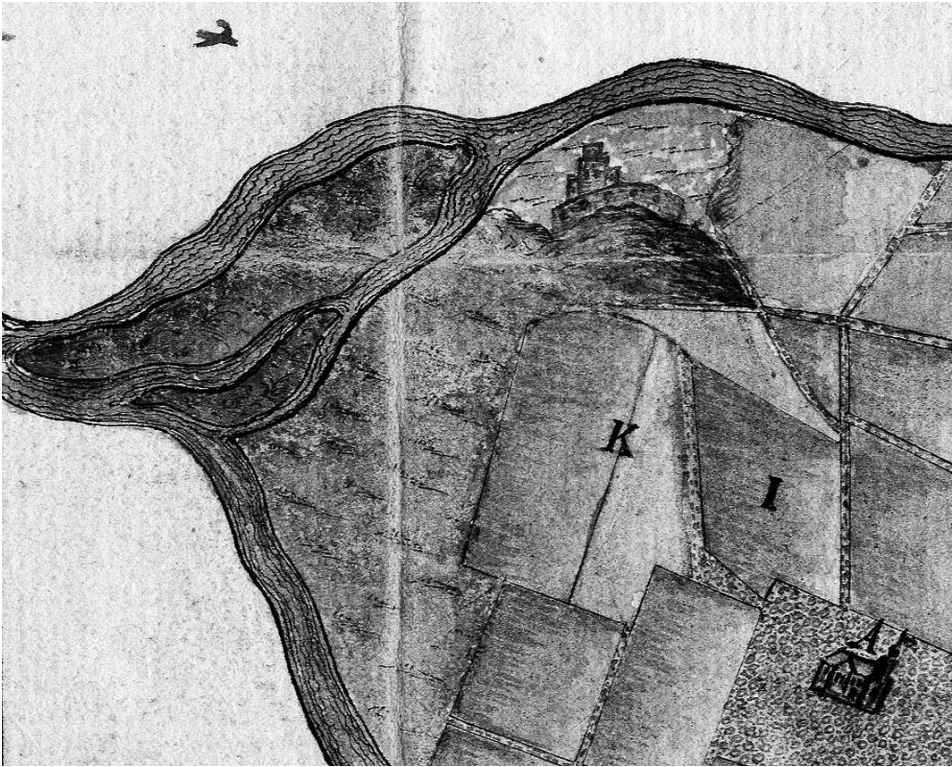
Pilyje buvo paraku šaunamųjų ginklų – bombardų ir mažesnio kalibro piksidų. Matyt, pastarųjų turėta gana daug, nes gynėjai puolančiuosius jomis „atakavo iš visur“.

Kryžiuočiai pilį laikė ypač saugia, nes 1384 m. birželio 14-ąją, patvirtinti sutarties su Vytautu, čia buvo susirinkusi kone visa Ordino vadovybė: didysis magistras Konradas Ciolneris fon Rotenšteinas, didysis komtūras Kuno fon Lybenšteinas, didysis maršalas Konradas fon Valrodė, vyriausiasis drabužininkas Heinrichas Hansas, keturi komtūrai.

Pilies vieta

Kurioje vietoje stovėjo Marienverderis? Tyrinėtojas Karlas Vagneris 1933 m. rašė, kad Kauno pilies griuvėsiai „yra Marienverderio, 1384 m. statyto, liekanos“. Istorikas Zenonas Ivinskis taip pat teigė, kad Marienverderio liekanos glūdi „Kauno pilies griuvėsiuose“. Tačiau pats pilies pavadinimas – Marijos sala – sako, kad tapatinti Marienverderį su Kauno pilimi netinka, nes pastaroji stovi pakrantėje. Dar svarbiau, kad Kauno pilies teritorijoje vykdytų archeologinių tyrinėjimų metu Marienverderio liekanų nerasta. Tad jo reikia ieškoti kitur.

V. Marburgiečio kronikoje sakoma, kad Marienverderis buvo pastatytas „vienoje saloje priešais Kauną“. Dar tiksliau pilies vietą apibūdina J. Posilgietis, kuris rašo, kad ji yra „prie Neries [...] priešais miestą, kur Kauno pilis stovėjo, vienoje saloje“. Magistro laiške nurodyta, kad jis rašytas „Marienverderyje prie Neries“. Taigi pilis labiau siejama su Nerimi, nors šaltiniuose minimas ir šalia tekėjęs Nemunas. Susumavus duomenis, belieka pritarti

XVIII a. pabaigoje sudaryto Kauno plano fragmentas. Matomos dvi Santakos rajone buvusios salos. Iš leidinio „Kauno miesto planai. 2007“

Kauno senamiesčio vakarinė dalis XVIII a. pabaigoje Prūsijoje sudarytame žemėlapyje. Taip pat vaizduojama Neries žiotyse buvusi sala. Iš Romualdo Girkiaus skaitmeninių žemėlapių kopijų rinkinio

J. Oksui teigusiam, kad pilis stovėjo „Neries žiočių saloje“.

Beje, XVIII a. pabaigos žemėlapiuose matyti, kad tuo metu Neries ir Nemuno santakoje dar buvo dvi salos. Tiesa, šie žemėlapiai sudaryti nuo aprašomo įvykio praėjus keturiems amžiams. Vis dėlto galima spėti, kad vienoje iš tų salų ir bus stovėjęs Marienverderis. Deja, XIX a. salos išnyko. Tačiau, gretinant senus ir dabartinius žemėlapius, atrodo, kad salos galėjo būti ne nuplautos, o „prisiglaustos“ prie santakos trikampio. Tad išlieka tikimybė, kad Neries pakrantėje, prie upės žiočių, po sąnašų sluoksniu tebeglūdi Marienverderio mūrų likučiai.

„Puikiosios“ tvirtovės išvaizda

J. Posilgiečio kronikoje Marienverderis pavadintas „puikia tvirtove“. Iš kur tas tvirtovės puikumas, kaip ji atrodė? Pirmiausia pažymėtina, jog pilis, bent iš dalies, buvo mūrinė. Sienos mūrytos iš Prūsijoje gamintų plytų, bet viename šaltinyje minimi ir akmenkalčiai. Tad dalis mūrų, matyt, buvo iš akmenų. Pilis pastatyta labai greitai, tad tikėtina, kad iš dalies ji buvo medinė, kad naudotos ir plūkto molio konstrukcijos.

Kronikose kalbama apie „žemutinę“ ir „aukštutinę“ pilies. Pastaroji buvo „bokšto pavidalo“. Matyt, aplinkui aukštutinę pilį (t. y. bokštą) ėjo gynybinės sienos, kurios buvo suvokiamos kaip žemutinė pilis. Žinių apie sienų dydį suteikia Torūnės analai ir Dietmaro kronika. Taigi jos buvo keturių rykščių

aukščio ir dešimties plytų arba pėdų storio viršuje. Greičiausiai kronikininkai turėjo omenyje Prūsijoje paplitusius senuosius Kulmo vienetus. Šios sistemos pėda lygi 28,8 cm, o rykštė – 4,32 m. Išeina, kad, jei kronikininkai skaičių nepadidino, Marienverderio sienos buvo ispūdingos – net apie 17 m aukščio ir maždaug 3 m storio viršuje.

Beje, vienas kronikininkas ne atsitiktinai sienų storį matavo plytomis, o ne pėdomis. 2014 m. autorius apmatavo kelias plytas iš šiuo metu griūvančios Pabėtų (Karaliaučiaus sr., rus. *Romanovo*) bažnyčios, kuri statyta maždaug tuo pačiu metu, kaip ir Marienverderis. Paaiškėjo, kad jų ilgis – apie 28,5–29 cm, taigi atitinka pėdos ilgį.

Šaltiniuose minimas ir papildys, sutvirtintas pylimais, užtvaramis bei grioviais. Žinoma, kad apgulimo metu Marienverderį pasiekė kryžiuočių laivai, kurie buvo įplaukę į pilies „vidinius vandenis“ – t. y. vidinį uostelį.

Iš to, kas pasakyta, manytina, jog Marienverderis buvo panašus į vadinamąsias moto tipo pilies. X–XIV a. tokios dažnai statytos vakarų Europoje, jas rentė ir kryžiuočiai. Įrengiant tokią pilį, pirmiausia būdavo supilama nedidelė kūgio formos kalva – motas. Ant jos stovėdavo stipri pagrindinė dalis su bokštu. Šalia būdavo žemesnis, didesnis ir menkiau įtvirtintas papildys.

Apibendrinant galima teigti, kad Marienverderio pilis buvo moderni, išsiskyrė tvirtumu bei funkcionalumu.

Tęsinys kitame numeryje

Vorutai – 25 metai

1989 m. spalio 24 d. Trakuose išleistas pirmasis Lietuvos istorijos laikraščio „Voruta“ numeris, parengtas spaudai „Galvės“ redakcijoje (V. Kudirkos g. 15), surinktas ir atspausdintas Trakų spaustuvėje (V. Kudirkos g. 12). Apimtis – vienas spaudos lankas (4 psl.). Vedėjas Algis Markėnas, spaudėjas Janušas Perovičius. Tiražas 5 000 egz. Pirmame laikraščio numeryje buvo spausdinami Stanislovo Mikulionio, Edvardo Gudavičiaus, paties leidėjo ir žurnalisto Juozo Vercinkevičiaus straipsniai bei garsios fotografės Lilijos Valatienės nuotraukos iš 1988 m. spalio 27 d. šventės, kada buvo iškelta tautinė vėliava Trakų salos pilyje. Ketvirtį amžiaus laikraštis leidžiamas be pertraukų. Per visą leidybos laikotarpį buvo platinamas, prenumeruojamas visoje Lietuvoje. Dabar laikraštis leidžiamas Trakuose, leidėjas ir vyr. redaktorius yra Juozas Vercinkevičius. Turi elektroninę versiją: www.voruta.lt ir www.mazoji-lietuva.lt.

„Vorutos“ inform.

Mažosios ir Didžiosios Lietuvos evangelikų liuteronų lietuvių raštijos veikėjų ir kiti jubiliejai 2014 metais. Lapkritis

Mažosios ir Didžiosios Lietuvos evangelikų liuteronų lietuvių raštijos veikėjų ir kiti jubiliejai 2014 metais. Lapkritis

1894 11 04 Klaipėdoje mirė **Heinrichas Holcas (Holz)**, spaus-tuvininkas, Mažosios Lietuvos knygų leidėjas, Holzo ir Šerniaus spaustuvės steigėjas.

Gimė 1826 05 13.

1724 11 06 Gumbinėje mirė **Kris-tupas Rebentišas**, tikrinęs H. Lysiaus katekizmo (1722 m.) vertimą, vienas iš N. Testamento (1727 m.) vertėjų. Studijavo Karaliaučiaus universitete, kunigavo.

Gimė apie 1682 m. Jurbarke (Isru-ties aps.).

2004 11 06 **Smalininkų** ev. liu-teronų parapija (atsikūrusi **1989 09 27**) įsirengė naujus maldos namus viename iš parapijos pastatų (1991 06 04 buvo pašventinta laikinai įrengta baž-nyčia). 1878 11 13 pašventinta Smalininkų ev. liuteronų bažnyčia su 30 m aukščio bokštu, kuriame virš įėjimo buvo įstatyta balta laimi-nanti Kristaus skulptūra, **1944 m.** apgriauta,

Dabartinė Natkiškių bažnyčia, anksčiau buvusi klebonija

pokario metais visai sugriauta. Aptarnauja kun. Mindaugas Kairys.

1919 11 09 Butkuose (Agluonėnų vls., Klaipėdos aps.) gimė **Vilius Ašmys**, gydytojas ginekologas, dr. Parašė 30 moksl. straipsnių, taip pat kraštotyrinių str. apie Butkų k., Roku

pradžios m-lą, išleido kn. „Klaipėda grįžta Lie-tuvai. 1923“ (1990 m.), „Priekulės viltis“ (1993 m.). MLE str. autorius.

Mirė 2003 12 11 Kaune.

1849 11 10 Voveriškiuose (Priekulės vls., Klaipėdos aps.) gimė **Martynas Šernius**,

Natkiškių klebonija ir bažnyčia. Iš atviruko, vaizdas prieš Pirmąjį pasaulinį karą

vertėjas, spaus-tuvininkas ir leidėjas. Dirbo spaustuvėse Tilžėje ir Klaipėdoje. Išspausdino lietuviškų knygų ir kalendorių, leido „Lietu-višką ceitungą“, išvertė didaktinės vokiečių prozos.

Mirė 1908 04 14 Cintjoniškiuose (dab. Šilutė).

1754 11 14 Klaipėdoje mirė **Jonas Richteris**, leksikografas. Studijavo Karaliaučiaus universi-tete, dėstė lietuvių kalbos seminare Halėje, kuni-gavo. Sudarė rankraščių likusį vokiečių–lietuvių kalbų žodyną (1728 m.).

Gimė 1705 m. Klaipėdoje.

1974 11 15 Heidelberge (VFR) mirė **Marty-nas Mertinaitis**, pedagogas, buriuotojas, mokėsi ir dirbo Klaipėdoje.

Gimė 1895 11 11 Protnėsiuose (Priekulės vls., Klaipėdos aps.).

1929 11 17 Berlyne mirė **Maksas Lauriškus**, lietuvių kilmės vokiečių kompozitorius, pianis-tas, pedagogas.

Gimė 1876 02 18 Isrutyje.

1754 11 19 Pilkalnyje mirė **Fridrikas Vilhelmas Hakas (Haack)**, leksikografas. Studijavo Karaliaučiaus universitete, dėstė lietuvių kalbos seminare Halėje, kunigavo. Iš-leido „Lietuvių–vokiečių ir vokiečių–lietuvių kalbų žodyną“ (1730 m.) su trumpa lietuvių kalbos gramatika.

Gimė 1706 m. Kretingalėje (Klaipėdos aps.).

1969 11 25 Camberge (Heseno žemė, Vo-kietija) mirė **Rudolfas Naujokas**, kurčėnbylys kraštotyrininkas, rašytojas, pedagogas.

Gimė 1903 07 23 Klaipėdoje.

1989 11 27 naujai įregistruota **Pagėgių** ev. liuteronų parapija vėl meldžiasi senojoje bažnyčioje, kuri buvo pašventinta 1933 02 19. Po II pas. karo parapija porą metų meldėsi bažnyčioje, kol 1948 06 30 pastatas buvo at-imtas ir jame įrengtas grūdų sandėlis, vėliau kino teatras „Komjaunuolis“. Bažnyčioje (dar užmūrytais langais) pirmosios pamaldos įvyko 1990 03 25, o 2001 11 18 pašventinta restauruota bažnyčia. Aptarnauja kun. Remi-gijus Šemeklis.

1919 11 28 Priekulėje mirė **Endrikis Endru-laitis**, literatas, pirmojo lietuviško periodinio lei-dinio „Nusidavimai apie Evangelijos praplatinimą tarp žydų ir pagonių“ (1832–1834, 1837–1914 08 ir 1921 m.) redaktorius (1901–1906), giesmių kūrėjas ir vertėjas, liuteroniško turinio raštų parengėjas. Baigęs Karaliaučiaus universitetą, kunigavo Verdainėje, Doviluose, Šakūnuose, Priekulėje.

Gimė **1864 06 13** Ožiuose (Galbrasčių vls., Ragainės aps.).

1999 11 28 Philadelphia’oje (Pensilvanijos v-ja, JAV) mirė **Jonas Arvydas Stiklorius, Sti-klorius**, teisininkas, visuomenininkas. Teisės dr. (1953 m.). Jokūbo Stikloriaus sūnus.

Gimė **1914 04 29** Tilžėje.

1904 11 29 pašventinta didinga mūrinė neogotikinė **Natkiškių** ev. liuteronų bažnyčia (1903 09 04 padėtas jos kertinis akmuo). Baž-nyčios bokštas **1944 m.** numuštas, o po karo pastatas visiškai nugriautas. 1895 m. įkurta parapija, atkurta 1992 m. 1993 05 31 pašven-tinta dabartinė Natkiškių bažnyčia, įrengta buv. klebonijoje (1904 m.). Aptarnauja kun. Reinholdas Moras.

11 30 – **Mažosios Lietuvos prisijungimo prie Didžiosios Lietuvos akto diena**, kurią LR Seimas 1998 06 25 paskelbė atmintina diena.

*Parengė Birutė ŽEMAITAITYTĖ
Algirdas Mikas ŽEMAITAITIS, Vilnius*

Muziejus laikraštje Nr. 27 (340)

Žalgirio mūšio epochos ginkluotė

Kalbant apie Žalgirio mūšį, yra su-siformavęs stereotipas, kad nuo galvos iki kojų geležimi kaustytus Kryžiuočių ordino riterius nugulėjo daugiausiai kirviais ir vėzdais ginkluoti lietuviai. Realybė smarkiai skyrėsi nuo panašių stereotipų. Istoriniai ir archeologiniai tyrimai rodo, kad LDK karių ginkluo-tė savo kokybe XIV a. pb. - XV a. pr. mažai tenusileido tiek sąjungininkų lenkų, tiek Ordino ginklams. Vien tai, kad prieš mūšio pradžią jungti-nei kariuomenei vadovavęs Lenkijos karalius Jogaila (1384-1434) įsakė visiems kariams prisiršti prie rankų šiaudų gniužtes bei įsiminti sūkius „Krokuva“ bei „Vilnius“, kad atpažintų mūšio lauke savisiškius, rodo, kad gin-kuote jie mažai skyrėsi. Yra žinoma, kad LDK tuo laiku buvo vartojami įvairūs šarvuotės variantai. Vis dar gausiai naudotos paprastos grandijos (žiedmarškiai) bei grandijų ir lame-

liarinių liemenių kombinacija. Tokius šarvus papildydavo arba iš tų pačių grandijų padarytos kelnės (šosai), arba jau ir lakštinė kojų šarvuotė. Taip pat naudotos „brigantinos“ – šarvai, padaryti iš ant odinio ar storo audek-lo pagrindo pritvirtintų kniedėmis geležinių žvynų. Daugelis kavaleristų turėjo tuomet Vakarų Europoje labai paplitusias grandijas, su ant jų pri-tvirtintomis papildomomis lakštinių šarvų plokštėmis ir lakštinėmis rankų bei kojų apsaugomis. Yra žinoma, kad prieš 1409-1411 metų karą Vytautas Didysis (1392-1430) pirko Europoje didelį kiekį ginkluotės. Šalmai taip pat buvo naudoti įvairūs. Tiek papras-ti, iš ant metalinio karkaso užtemptos storos odos, tiek sukniedyti iš dviejų puselių geležiniai, su kaklą saugančia grandijų skraiste, tiek geležinę skry-belę primenantys šalmai -šapeliai. Visi pastarieji šalmi buvo bei atvei-

Kovinių spraglių buoželės. Lietuva. XV a. O. Sevedovo nuotrauka

džių. Bet tarp vidutiniųjų ir sunkiųjų kavaleristų jau buvo paplitę ir vaka-rietiški „bacineto“ (šuns snukio) tipo šalmi su pakeliamaais antveidžiais, saugantys raitelio veidą nuo priesi-ninko ieties smūgio. Lietuviai buvo išradę ir savą skydo variantą, vėliau net paplitusį aplinkiniuose kraštuose.

Puolamoji ginkluotė buvo tokia pat įvairi, priklausanti nuo kario išteklų. Pirmiausia – žinoma, kalavijai, bet vis dar labai populiarūs buvo ir įvairūs kovos kirviai. Žemesnio rango kariai plačiai naudojo pigesnį už kalaviją,

bet mažai jam kovinėmis savybėmis nusileidžiantį, į didelį peilį panašų ginklą – kordą. Taip pat vėzdus su metalinėmis „galvomis“, kovinius spragilus „morgenšternus“, kovinius plaktukus – čekanus, galinčius pramušti bet kokius šarvus. Raiteliai jau naudojo ir sunkiąją ietį. Nuo XIV a. lietuviai kovose šalia paprasto lanko naudojo ir arbaletą.

Taigi 1410 m. liepos 15 d. Žalgi-rio lauke „kryžiokus“ triuškino gerai šarvuota ir ginkluota europinio lygio LDK kariuomenė.

Trakų istorijos muziejaus skyriuje – Medininkų pilyje – ginkluotės salėje eksponuojami durklai ir privačioms kolekcijoms priklausantys tvirtovių apgulos mašinos – arkbalistos geleži-nos strėlės antgalis bei kovinio spragi-lo – „morgenšterno“ žalvarinė figū-rinė buoželė.

Šį kartą pristatome muziejaus eks-

ponatus – dvi „morgenšternų“ buoželes, vieną geležinę, kitą žalvarinę. Geležinė buoželė gana gru-baus darbo, apvali, su apskrita kilpa, prie koto kabinta matomai grandine. Žalvarinė – taip pat grubiai nulieta, netaisyklingo rombo pjūvio. Stačia-kampė kilpelė rodo, kad prie koto buoželė buvo rišama odiniu dirželiu. Kovinį spragilą sudarė trumpas me-dinis kotas su metaline kilpa, prie kurios grandinėėmis arba odiniais dirželiais būdavo pririšamos 1-3 ap-valios ar figūrinės (kartais dygliuotos) buoželės. Kitas koto galas atsvarai būdavo apkaustomas metalu. Toks ginklas naudotas ir pėsčiųjų karių, bet dažniau raitelių.

Vyr. muziejininkas Vytautas Tenešis

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmdienis.

Muziejus laikraštje Nr. 28 (341)

Šv. apaštalo Tomo paveikslas

Liepos 3-ioji – šv. Apaštalo Tomo diena. Tomas arba Didymus (aramė-jų ir hebrajų k. - t'oma, t'om; graikų k. didymus - dvywnys) – yra vienas iš dvylikos Jėzaus Kristaus mokinių. Ne-žinoma, ar jis buvo vienas iš dvyinių. Pagal legendą turėjo brolį Eleazarą ar seserį Lizijaną. Manoma, kad buvo žvejys, kaip ir daugelis apaštalų, bu-vusių susitikime su Jėzumi prie Ge-nezareto ežero. Biblijoje nurodoma, kad jo nebuvo, kai Kristus prisikėlė iš numirusių ir pasirodė apaštalams. Kai vėliau Tomui apie tai buvo papa-sakota, jis pareiškė tuo netikęs ir pati-kėsiąs tik tada, kai pats pamatysiąs ir paliesiąs jo žaizdas. Po 8 dienų Jėzus pasirodė ir paprašė netikintį Tomą, kad jis pirštu paliestų jo žaizdas ir įtikėtų. Žodžių jungtys „netikin-tis Tomas“ tapo skeptiko sinonimu. Apaštalas Tomas keliavo su Jėzumi ir mokėsi iš jo trejus metus. Jis yra mi-

nimas visose keturiose Evangelijose. Paskutinį kartą šv. Tomas Evangeli-joje pagal Joną minimas paskutinia-me skyriuje. Čia jis paminimas tuoj po Simono Petro. Šis eiliškumas yra pirmųjų krikščionių bendruomenių pagarbos ir svarbos teikimo apašta-lui Tomui išraiška. Vėliau apaštalo vardu bus parašyti „Tomo Darbai“ ir „Evangelija pagal Tomą“. Tai apokri-fai, bet vis dėlto svarbūs ankstyvosios krikščionybės tyrinėjimui. Manoma, kad jis vienintelis iš apaštalų, skelbęs evangeliją už Romos imperijos ribų ir pasiekęs Indiją. Pagal legendą šv. Tomas buvo mirtinai nukankintas ant šv. Tomo kalno Chenajuje, Indijoje, ir palaidotas dabartinėje šv. Tomo katedros vietoje. Kaip rašoma Sirijos rašytiniuose šaltiniuose 232 metais po Kr. šv. Tomo palaikai iš Indijos kara-liaus Misdėjaus buvo atiduoti Edesos miestui. Vėliau jie pateko į Graikijos

Paveikslas. Šv. apaštalas Tomas. Lietuva. XVIII a. II p. A. Valušio nuotrauka

salą Chios, o dabar yra Italijos mieste Ortonoje. Krikščioniškoje sakralinėje dailėje dažnai sutinkami 12 apaštalų atvaizdai, kuriais būdavo puošiamos

bažnyčios. Apaštalas Tomas yra labai populiarus dailėje. Iki XIII a. šv. Tomo ikonografijos principai nebuvo su-formuoti. Vaizduojamas kaip jaunas žmogus, su mente ar kampainiu ran-koje kaip statybininkas, kartais – su ietimi ar strėlėmis, jo mirties simbo-liais ir knyga. Gana dažnai yra kartu su kitais apaštalais susirinkimo sce-nose. Pati populiariausia vaizduojama scena, atspindinti jo netikėjimą, kuomet jis prisiliečia prie Kristaus žaizdų. Šv. Tomą yra vaizdavę tokie tapybos meistrai kaip Velaskezas, El Greko, Karavadžas, Albrechtas Diureris.

Trakų istorijos muziejaus rinki-niuose saugomas šv. Tomo paveikslas, restauruotas Prano Gudyno restau-ravimo centre 1996 m. Prieš restau-ravimą buvo sunku identifikuoti pavaizduotą šventąjį – nesimatė jo atributų. Anot restauratoriaus tyrėjo Stasio Urbono, paveikslą polichromi-

ja buvo išblėsusį, drobė susibanga-vusi, skylėta, pa-kraščiai apdriskę. Kūrinio restauravimo metu išryškėjo detalės – šventojo kairėje rankoje lai-komas iškeltas kampainis, dešinėje – knyga. Paveiksle pavaizduota visa apaštalo figūra. Fone – peizažas ir postamentas, kurio centre, ovalo for-moje atkartotas apaštalo portretas. Iš tokio vaizdavimo galima daryti išva-dą, kad šv. apaštalas Tomas galėjo būti mums nežinomo bažnyčios funda-toriaus patronas - globėjas. Tikėtina, kad 70 x 100 cm dydžio paveikslas su-kurtas dailininko – mėgėjo XVIII a. II pusėje. Kūrinys turi išliekamąją vertę ir yra įdomus lietuvių bažnytinės dai-lės pavyzdys.

S. Šapšalo karaimų tautos muziejaus vedėjas Vidas Alvikas

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmdienis.

Muziejus laikraštje Nr. 29 (342)

I Pasaulinio karo pradžia

2014 m. sukanka 100 metų, kai 1914 m. birželio 28 d. Sarajeve (Bosnija) ser-bų teroristų grupuotės „Mlada Bosna“ (Jaunoji Bosnija) organizuotas Aus-tro-Vengrijos Imperijos sosto įpėdinio ercherzogo Franco - Ferdinando fon Habsburgo (1863-1914) nužudymas davė pretekstą vienam didžiausių kari-nių konfliktų pasaulio istorijoje, I Pa-sauliniam karui (1914-1918).

XX a. pr. Europoje susiformavo du galingi kariniai, politiniai bloka – An-tantė, kurią sudarė Prancūzija, Rusija, Didžioji Britanija bei Trilypės sąjunga – Vokietija, Austro-Vengrija ir Italija. Rei-škėjo tik kibirkštis, kad kiltų sprogimas. Tokia kibirkštimi ir pasitarnavo „Sara-jevo incidentas“, Austro-Vengrija pareiškė ultimatumą Serbijai, Serbiją parėmė Rusija, Austro-Vengriją – Vokietija, suveikė aljansų tarpusavio susitarimai ir prasidėjo grandininė reakcija: 1914 m. rugpjūčio 1- 6 d. Antantei ir Trily-pei sąjungai priklausiusios didžiosios valstybės, išskyrus Italiją, paskelbė karą vienos kitoms. Italija iš pradžių dėsė, o

po to persimetė į Antantės pusę. Tuo tarpu prie Trilypės sąjun-gos prisidėjo Osmanų impe-rija ir Bulgarija. Paradoksalu, bet pradžioje niekas nemanė, kad šis karas truks ilgai. Nau-ja ginkluotė, aviacija, tankai, kulkosvaizdžiai, kita karinė technika lyg ir reiškė, kad karas bus greitas ir mane-vrinis. Bet po pirmųjų manevrinių mūšių karo veiksmai greitai peraugo į kruvina, alinantį pozicinį karą ir milžiniškus gy-vosios jėgos nuostolius. Karas radika-liai palies ir Lietuvą, visiškai pakeis jo padėtį geopolitinėje erdvėje, bet tai jau buvo tolesnis jo etapas.

Trakų istorijos muziejus savo rin-kiniuose turi keliolika eksponatų, su-sijusių su I Pasauliniu karu: medalių,

Atvirukas. Skirti I Pasaulinio karo pradžiai. Vokietija, Rusija. 1914-1915 m.

nuotraukų, atvirukų ir kt. Šį kartą pri-statomi propagandiniai atvirukai, leis-ti karo pradžioje. Pirmasis atvirukas išleistas Vokietijoje, Drezdene, „Carl Schmidt Kunstverlag“ leidykloje. Atvi-rukas vaizduoja Vokietijos Generalinio štabo viršininką, feldmaršalą Paulį fon Hindenburgą (1847-1934), grėsmingai stovintį ant Vokietijos ir Rusijos sienos (viena koja ties Kaunu). Apačioje įrašs vokiečių kalba: „Nur über meine Leiche

geht Dein Weg „Koloss“ (Tik per mano lavoną eina tavo kelias „Kolose“). Atvi-rukas simbolizuoja fon Hindenburgą, tuomet dar 8-osios armijos vado, perga-lę 1914 m. rugsėjį, prieš dvį į Rytprūsius įsiveržusias rusų armijas.

Antrasis atvirukas leistas taip pat Vokietijoje. Jis vaizduoja žemėlapi, ku-riame pažymėtos vokiečių kariuomenės pergalės 1915 m. rudens puolime Rytų fronte ir jas apšviečiantys saulės spin-

duliai. Tarp kitų, pažymėti Kaunas, Alytus ir Gardi-nas. Apačioje taip pat feldmaršalo fon Hindenburg portretas bei pavardė. Viršuje įrašas: „Sieges=Sonne im Osten“ (Pergalės = saule Rytuose). Nugarinėje pusėje propagandinis eilėraštis ir atvir-laiskis, 1916 metų kovą rašytas vokiečių 29-os pėstininkų divizijos kariškio. Už-dėti divizijos ir karo cenzūros (?) ants-paudai.

Trečiasis atvirukas leistas Rusijoje, Maskvoje, satyrinio žurnalo „Новое Кривое Зеркало“ leidykloje. Europos žemėlapyje fone vaizduoja kariaujančias ir likusias neutralias valstybes karinėmis uniformomis ir tautiniais drabužiais ap-rengtų figūrėlių pavidalu. Viršuje įrašs rusų kalba: „Карта военных действий 1914 г.“ (1914 m. karo veiksmų žemėla-pis) ir leidyklos duomenys.

Vyr. muziejininkas Vytautas Tenešis

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmdienis.

Prof. kun. Kęstučio Trimako SJ atminimui

Dr. Aldona VASILIAUSKIENĖ, Vilnius

2013 m. liepos 19 d. Čikagoje mirė neįprasta asmenybė: dvasininkas – jėzuitas, mokslininkas – psichologas, žurnalistas, redaktorius, dailininkas, poetas, visuomenininkas Kęstutis Trimakas SJ (1930 02 21–1960 06 18–2013 07 19).

Minint pirmąsias mirties metines pasirodė K. Trimako knyga „Mano pasaulėjautos kelionė“ – tai rašytinis paminklas profesorui kunigui Kęstučiui Trimakui SJ. Knygos sudarytoja Marija Remienė, organizavo šios knygos pristatymą Vilniuje (liepos 17 d.) ir Kaune (liepos 19 d.), minint pirmąsias prof. kun. Kęstutį Trimaką SJ mirties metinėse.

Knyga „Mano pasaulėjautos kelionė“.

Vilniuje, leidyklos „Savas takas“ 2014 m. 432 puslapių spalvotomis iliustracijomis (gyvenimo vaizdų bei išleistų knygų viršelių nuotraukomis, kunigo nutapytais paveikslais) papuošta knyga išleista kun. K. Trimako testamentu paskirtomis lėšomis. Knyga parengta bendradarbiaujant su Lietuvos dailės muziejumi. Jos tituliname lape įrašas: „Paskutinė nebaigta knyga. Jaunystės dienoraštis. Atsiminimai apie auto-rių“. Įvadinį žodį parašė knygos sudarytoja Marija Remienė, kuri ir organizavo šios knygos pristatymą Vilniuje ir Kaune.

Atsiminimus (p. 301–396) parašė: Marija Remienė, Ramunė Kubiliūtė, Vida Kuprytė, Renata Šerelytė, Eugenijus Danilevičius, Alfonsas Motuza, prel. Vytautas Steponas Vaičiūnas OFS, Zita Sodeikienė, Alfredas Gusčius, Nijolė Balčiūnienė, Erika Dilytė – Brooks, Egidijus Stancikas, Magdalena Birutė Stankūnė, Virginija Mauručienė, Ramunė Baliūnaitė, Ada Burzdžiūtė, Laima Šalčiuvienė. Išspausdinta arkivyskupo Gintaro Grušo homilija pasakyta kun. K. Trimako laidotuvių metu Kauno arkikatedroje (p. 397–401). Tai jau ne pirmoji knyga, išleista Marijos Remienės, vadinamos, išeivijos kultūros ministre, knyga.

Iš M. Remienės veiklos: išeivijoje, Lietuvoje.

Lietuvoje. Ženklus pėdsakas jau paliktas ir Lietuvoje. M. Remienė finansavo Musninkų Švč. Trejybės bažnyčios interjerų ir eksterjerų restauravimo darbus, šiai bažnyčiai yra paskyrusi per 60 000 dolerių: pastatytas naujas altorius, sudėtos naujos grindys, stogas, lauko durys... Miesto centre pastatyta ir 2003 m. birželio 29 d. pašventinta skulptūra Mykolui Arkangelui (autorius Vilniaus dailės akademijos profesorius, Lietuvos nacionalinės premijos laureatas Antanas Kmieliauskas).

Finansiškai rėmė kardinolo Vincento Sladkevičiaus tėviškėje Guronių k. (Kaišiadorių r.) Kryžiaus kelio pirmąją koplyčią.

Lietuvoje M. Remienė įsidukrinusi dvi mokyklas: Musninkų Alfonso Petriulo gimnaziją (Širvintų r.) ir Bijutiškių (Molėtų r.). Jas remia ir finansiškai, ir knygomis, ir drabužiais, finansuoja gimtųjų Musninkų moksleivių kūrybos konkursus, skiria premijas ir paramą mokyklų kultūrinėms iniciatyvoms.

2005–2010 m. M. Remienė padovanojo Lietuvai ir perdavė saugoti Lietuvos dailės muziejui 37 Adomo Galdiko eskizus ir piešinius, 2007 m. – Adomo Galdiko (1893–1969), Adomo Varno (1879–1979), Vytauto Kasiulio (1918–1995), Pauliaus Augio (1909–1960) ir kt. dailininkų grafikos ir tapybos kūrinius, 2008 m. – Adomo Galdiko penktojo dešimtmečio pradžios piešinių albumą – 55 Lietuvos, daugiausia Žemaitijos, gamtovaizdžius. Paveikslai keliavo į Lietuvą ir vėlesniais metais, jų gavo ir kiti muziejai.

Ne vieną tūkstantį dolerių paaukojo knygai „Musiškai – Kernavė, Čiobiškis“ (serija „Lietuvos valsčiai“) (2005, 1304 p.). Šioje monografijoje ir plačios apimties dr. Aldonos Vasiliauskienės straipsnis, skirtas Marijai Remienei „Apie Mariją Remienę“ (p. 1183–1211).

Knygų autorė, sudarytoja.

M. Remienė parašiusi atsiminimų knygą „Atsukant gyvenimo laikrodį atgal“ (Vilnius: Spaudos projektai, 2002, 440 p.), „JAV lietuvių kultūros keliuose“ (2011) ir „Mūsų likimai Amerikoje: asmenybių portretai“ (Čikaga-Vilnius, 2013, 175 p.). Šiomis trimis knygomis autorė perteikė savo patirties JAV lietuvių kultūros keliuose apmąstymus.

Be to, jos iniciatyva išleistos knygos „JAV lietuvių kultūros keliuose“ (Vilnius, 2001, 608 p.), „Lietuvių pėdsakai Amerikoje“ (Vilnius, 2006, 808 p.), „Draugui – 100. Už tikėjimą ir lietuviybę“ (Vilnius, 2009. 524 p.) ir ši, paskutinė – Kęstučio Trimako knyga „Mano pasaulėjautos kelionė“ (2014, 432 p.).

Įvertinimai.

Už čia paminėtą ir dar kitą veiklą Marija Remienė sulaukusi gausių apdovanojimų: 1996 m. apdovanoja Popiežiaus medaliu „Pro Ecclesia at Pontificie“ (Už Bažnyčią ir Popiežių), 1998 m. Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga apdovanojo I laipsnio LPKTS Pasipriešinimo dalvyio kryžiumi už nuopelnus Lietuvai; 2002 m. Lietuvos valstybė apdovanojo Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Gedimino ordinu; 2008 m. Lietuvos laisvės kovos sąjūdis apdovanojo Žvaigžde; 2010 m. Širvintų rajono taryba suteikė Garbės piliečio vardą; Lietuvos kultūros ir meno tarybos siūlymu 2010 m. jai suteikta valstybinė Jono Basanavičiaus premija.

Tad prof. kun. Kęstučio Trimako knygos SJ knygos „Mano pasaulėjautos kelionė“ pristatymas Vilniuje ir Kaune – dar viena svarbi M. Remienės veiklos išraiška.

Renginys Vilniuje.

Vilniuje Paveikslų galerijoje vykęs kun. K. Trimako SJ pagerbimas pradėtas pagerbiant tik ką mirusį mons. Alfonsą Svarinską (1925 01 21–1954 10 03–2014 07 17), o Liutauras Serapinas pravedė jaudinančias, neįtikėtinai paralelas tarp kun. Kęstučio ir monsinjoro Alfonso, kalbėdamas apie juos, kaip apie du sparnus – ten – išeivijoje ir čia – Lietuvoje...

Apie kun. Kęstutį Trimaką įvairiais aspektais, apžvelgdamį jo veiklą, kūrybą, dvasinį pasaulį kalbėjo

Vygantas Malinauskas, kun. Gediminas Kijauskas SJ, JAV ateitininkų federacijos pirmininkas dr. Tomas Girnius, Liutauras Serapinas, kun. Evaldas Vitulskis, Egidijus Stancikas, klierikas Vincentas Lizdenis, dr. Aldona Vasiliauskienė, Cicero lietuvių bendruomenės pirmininkė Birutė Zalatorienė ir Marija Remienė.

Renginys Kaune.

Liepos 19-oji Kun. Kęstučio Trimako mirties diena. Kauno arkikatedroje kun. K. Trimako SJ pirmosios mirties metinėse šv. Mišias aukėjo arkivyskupas Sigitas Tamkevičius SJ, vyskupas Eugenijus Bartulis, vyskupas Kęstutis Kėvalas ir prof. prel. Vytautas Steponas Vaičiūnas OFS.

Iš arkivyskupo Sigito Tamkevičiaus SJ pamokslas.

Pamokslu metu arkivysk. S. Tamkevičius SJ kalbėjo, kad Jėzaus misijai reikalingi darbininkai, jis juos kviečia visais amžiais. Tarp atsiliepusių – ir Kęstutis. Geriausia Kęstučiui Dievo duota dovana – dvasiškai brandi motina, siekusi apsaugoti vaikus nuo visokio blogio, kad jis nesužeistų jų jaunų širdžių.

Greit karas išbloškė Kęstutį iš Lietuvos. Lietuvių gimnazijoje Miunchene susipažino su ateitininkais, kurie jam liko svarbūs visam gyvenimui. 1948 m. baigęs gimnaziją, svarstė ką pasirinkti – jis – 19-metis išvyko į Ameriką pasirinkdamas Jėzaus draugiją. Po 11-kos dvasinio ir intelektualinio gyvenimo metų Jėzaus draugijoje 1960 m. birželio 18 d. įšventintas į kunigus. Įsijungė į spaudos darbą: 7 metus redagavo jėzuitų žurnalą „Laiškai lietuviams“, 8 metus – „Ateitį“, 11 metų buvo vienu „Aidų“ redaktoriumi. 1967–1970 m. buvo išrinktas nariu į JAV Lietuvių Bendruomenės Tarybą. Trijų metų Kęstučio studijos Čikagos Lojolos universitete apvainikuotos psichologijos daktaro laipsniu.

Tarmystės ligoninėje jam buvo per mažą, tad nuo 1984 m. iki mirties buvo Šv. Antano parapijos Cicero (Čikaga) lietuvių misijos vadovas.

Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę, išsijungė į veiklą Lietuvoje. Nuo 1992 iki 2008 m. – dr. kun. Kęstutis Trimakas SJ – vizituojantis VDU profesorius, dėstęs ne tik Kauno, Vilniaus, Klaipėdos, Kretingos, Šiaulių aukštosiose mokyklose, bet ir Kauno bei Vilkaviškio kunigų seminarijose.

Kęstutis buvo paprastas, nuolankus, bet labai reikšmingas. Jis žinojo, kokius talentus turi ir daug kovojo, kad jais nesididžiuotu. Įtemptas jo darbas – darbštumo pavyzdys. Jis gebėjo apimti ir atlikti daugybę darbų, kuriuos, rodos, galėtų atlikti tik keli žmonės kartu dirbdami. Jo darbštumas – puikus pavyzdys ir mūsų kunigams. Būtų gera, jeigu jie sektų kun. Kęstučio pavyzdžiu.

Vyskupas kalbėjo, kad Kęstutis buvo didelis Marijos mylėtojas ir Dievo tarnaitės Adelės Dirsytės garsintojas, suomių kalba išleides jos Sibiro maldaknygę „Marija, gelbėk mus“. Visa gyvenimą jis išliko idealistas, kovotojas už kultūrą.

„Dėkojame jo motinai, Kęstučio vadintai „mamune“ ir kunigams, formavusiems jo dvasią. Kai 72 mokiniai, Kristaus išsiųsti, sugrižo ir džiaugėsi, kad jų klausom net dvasios, Kristus sakė: „Jūs džiaukitės ne tuo, kad dvasios jums pavaldžios, o kad jūsų vardai įrašyti Danguje“. Mes viliamės, kad ir Kęstučio vardas įrašytas Danguje“.

xxx

Šv. Mišios buvo užbaigtos kun. Kęstučio sukurta giesmė – maldą, kurią atliko giesmininkai senjorai.

Padėjus gėles Kauno Prisikėlimo bažnyčios kolumbariume prie čia palaidoto kun. Kęstučio Trimako SJ bei kitų kunigų palaikų, pagiedota „Amžinajai atilsį“, sukalbėtos maldos.

Knygos „Mano pasaulėjautos kelionė“ pristatymas Maironio lietuvių literatūros muziejuje.

Maironio lietuvių literatūros muziejuje pristatant K. Trimako knygą „Mano pasaulėjautos kelionė“ ir pagerbiant jį pirmųjų mirties metinių dieną, renginys pradėtas visiems pasigerėjimo suteikusių jaunųjų smuikininkų ansambliu iš Suzuki pradinės mokyklos (mokytoja Audra Simanavičienė, akompanavo Dėja Aukštkalnytė). Vėliau renginyje akordeonu grojo Austėja Nocūtė bei dainavo, pritariant gitarai, Kauno kunigų seminarijos III kurso klierikas Vincentas Lizdenis.

Dera priminti, kad Vilniuje muzikinius numerius atliko Linas Valuckas (smuikas) ir Aidas Puodžiukas (fortepijonas).

Maironio lietuvių literatūros muziejaus direktorė Aldona Ruseckaitė džiaugėsi, kad muziejuje pristatoma tokia svarbi knyga, kalbėjo apie ponios Marijos Remienės indėlį ne tik parengiant šią knygą, bet ir apie kitus, jos nesuskaičiuojamus darbus lietuvių bei ir padėkos ženklau įteikti gražių gėlių puokštę.

Profesoriaus prelado Vytauto Stepono Vaičiūno OFS prisiminimai ir poezija.

Profesorius prelatas Vytautas Steponas Vaičiūnas OFS, pažinojęs K. Trimaką nuo jo atvykimo į Lietuvą dieną, kalbėjo apie jį, tapusį bičiuliu ir broliu, apie jo kuklumą netgi aprangoje – kukluti lietpaltį. „Nebegalint atvykti, ryšiai buvo palaikomi telefonu. 2010 m. VDU prof. kun. Kęstučiui Trimakui suteikė Garbės daktaro vardą. Jis sirgo ir nebegalėjo atvykti, tad buvome mes du – aš su profesoriumi Alfonsu Motuza – universiteto siunčiami apvainikuoti tomis regalijomis. Kartu nuvykę šventėme jo kunigystės 50-metį ir amžiaus 80-metį. Rengiantis kelionei savo mintis surašiau eilėmis“. Profesorius jausmingai perskaitė poezijos posmus, išspausdintus knygoje „Kad amžinybė būtų netuščia“ (p. 133–137).

Egidijaus Stanciko pastebėjimai.

Aktorius Egidijus Stancikas kalbėjo, kad laiko upė nešiojo Kęstutį po visą pasaulį ir dabar, kai jis jau Amžinybėje, jo žemiškieji palaikai yra Kaune, prie

Marija Remienė sveikina J. E. Šiaulių vyskupas Eugenijus Bartulis, šalia kun. Nerijus Pipiras, Livija ir Edvardas Šiugždos

kurių uždegama žvakelė. Kūrybiniam dialogui „Žodis ir spalvos“ sekmadieniais Prisikėlimo bažnyčios salėn pakviesti meno žmonės jaučia už salės durų esantį kolumbariumą, kuriame atsiranda gėlių, žvakių. „Tas tiltas tarp šiapus ir anapus – Kęstučio atminties dėka tapo artimesnis“ – kalbėjo E. Stancikas. Jis džiaugėsi, kad Marija Remienė idėjo visą širdį į šio paminklo – knygos – atsiradimą, kad per 50 metų Marijos ir Kęstučio bendrystės, ji sudarė galimybes Kęstučio kūrybai.

Kunigas Kęstutis turėjo ypatingą savybę – smulkmenose matė ditybę, mokėjo džiaugtis niekučiu, tiesiog krykštaudavo. Tos smulkmenytės įpareigojo, vertė stiebtis ir augino aplinkinius.

Aktorius Egidijus Stancikas iš K. Trimako knygos „Mano pasaulėjautos kelionė“ jausmingai perskaitęs „Tris akstinus“ (Mamunės šypsena, Smilga ir Skriaudžiama), papasakojo ir apie Kęstučio jam dovanotą striukę, kuri jį dabar šildo dvasiniu buvimu.

Iš Eugenijaus Danilevičiaus minčių.

Vytauto Didžiojo universiteto Katalikų teologijos fakulteto prof. dr. Eugenijus Danilevičius kalbėjo apie pažintį su kun. Kęstučiu Cicero parapijoje. „Jis alsavo nuoširdumu ir tikru paprastumu, buvo labai gilus Dievo Motinos gerbėjas“. Džiaugėsi Kęstučio begaliniu rūpesčiu gyvybės kultūros skleidimu, garbe jį pažinti. Išleista knyga skatina tobulėti – tai atminimas ateinančioms kartoms.

Klierikas Vincentas Lizdenis,

kunigą Kęstutį pažino tik iš jo knygos, jis dėkojo tiems, kas šią knygą dovanavo. Skaitė iš jos ištraukas.

Iš profesoriaus Alfonso Motuzo kalbos

Profesorius Alfonsas Motuza dėkojo Marijai Remienei už tokį prasmingą renginį. Su prof. kun. Kęstučiu ji supažindino prelatas Vytautas Vaičiūnas 1996 metais. Jis profesorių Kęstutį veždavo į Kretingą Šv. Antano religijų studijų institutą prie VDU Katalikų teologijos fakulteto skaityti paskaitų, tad ilgose kelionėse teko daug bendrauti. Prof. K. Trimakas siekė atskleisti, kodėl palaimintasis Jurgis – dar ne šventasis, kodėl kiti, kuriems užvestos beatifikacijos bylos – dar tik Dievo tarnai ir tarnaitės.

Kunigas Kęstutis mėgo jūrą, tad prof. Alfonsas Motuza ne kartą jį, dirbusį Klaipėdos universitete, yra vežęs į Palangą. Profesorius priminė, kad pilnos auditorijos studentų laukdavo kun. Kęstučio Trimako paskaitų. Jis daug kalbėjo apie išeiviją ir gražu buvo stebėti dvasingumu trykstantį jo veidą. Išlikusios profesoriaus kunigo Kęstučio Trimako SJ knygos, žodžiai, mintys, paveikslai – tai raktas studentijai ir ateičiai.

Buvusio studento pastebėjimai

Tik neseniai (2014 m. gegužės 18 d.) įšventintas į kunigus Nerijus Pipiras – buvęs kun. Kęstučio Trimako SJ studentas, kalbėjo apie tris susitikimo – pažinties akcentus: romantišką (nuo žodžio iš mažosios raidės, prie žodžio iš didžiosios raidės), žodinę ir vedančią į gilumą. Kun. N. Pipiras kalbėjo, kad jis, dar mokinys, godžiai vartė Utenos knygyne pasirodžiusias kun. K. Trimako knygas – tai ir buvo pirmoji romantiška pažintis su šia didinga asmenybe.

Jis prisiminė ir kitą katalikų Bažnyčią: matė kun. Kęstutį giliai aukojantį šv. Mišias, prisiminė tai, kad kun. Kęstutis labai gerbė Dievo Tarnaitę Adelę Dirsytę, skleidė jos kultą.

N. Pipiras kunigą Kęstutį pavadino „aistringų, netgi užkietėjusių ateitininkų“, kuriam buvo svarbu viską atnaujinti Kristuje, o „politinį“ akcentą paliudijo pavadindamas profesorių „Švč. Mergelės Marijos ambasadoriumi“. Viena pirmųjų perskaitytų knygų, kaip prisipažino kunigas, buvo kun. Kęstučio knyga apie Medjugorje „Gero medžio geri vaisiai“.

Trečioji pažinties vieta – universiteto auditorija. Kaip svarbiausią akcentą kunigas išryškino tai, jog per kun. Kęstučio dėstomas Religijos psichologijos ir Pastoracinės psichologijos paskaitas kartu su dėstytoju galėjo ieškoti, jis nekritikuodavo, o kartu leisdavosi į skrydį. O paskutinio susitikimo metu, kuris vyko tiesiog prie Kauno arkikatedros kunigo Kęstučio bute, daug kalbėta apie gyvybės kultūrą. Kun. N. Pipiras džiaugėsi, kad profesorius turėjo dalį jo asmeniniuose ieškojimuose ir suradimuose.

N. Pipiras perskaitė kunigui Kęstučiui išvakarėse sukurtus poezinius pamąstymus.

Vyskupas Eugenijus Bartulis.

Šiaulių vyskupas Eugenijus Bartulis kalbėjo: „Džiugu, kad atėjo ši valanda ir mes turime galimybę plačiau atskleisti šią asmenybę. Teko daug kartų sutikti, bendrauti. Kunigas Kęstutis skaitė paskaitas ir Šiaulių universitete. Jis, anot Šventojo Jono Pauliaus II, – „yrėsi į gilumą“, atsiremdamas į Mariją ir ta gėlmė – atidumas kiekvienam jį sutiktam žmogui. Jis vertino tą akimirka, kuri jau nebeprisikartos – tad ypatingai dėmesingas buvo kiekvienam pokalbiui“. Vyskupas Eugenijus Bartulis linkėjo kiekvienam pamatyti Dievo kūrybą visuose kūriniuose.

Apie Mariją Remienę.

Dr. Aldona Vasiliauskienė dėkodama p. Marijai Remienei už dar vieną darbą lietuvių bei – kalbėjo kad nemaža straipsnių yra skyrusi įvairiems M. Remienės veiklos epizodams, o patys stambiausi rašyti dar 2004, 2005 metais. 2004 metų straipsnys išspausdintame mokslo leidinyje „Lituanistika šiuolaikiniame pasaulyje“ M. Remienė įvardijo kaip „Lietuvos įvaizdžio puoselėtoja“ (p. 148–173), o 2005 m. „Lietuvos aide“ (Balandžio 21 Nr. 91. P. 6; Balandžio 22. Nr. 92. P. 6) pavadino kaip „kultūrinių tiltų tarp lietuvių išeivijoje ir tėvynėje statytoja“. Išsamiausias M. Remienei straipsnis išspausdintas „Lietuvos valsčių“ serijos knygoje „Musiškai. Kernavė. Čiobiškis“ (2005. P. 1183–1211). 2014 m. straipsnio autorei p. Marija rašė: „Dabar neužimu jokių ypatingų pareigų. Dirbu „Draugui“. Esu „Draugo“ leidėjų Tarybos ilgametė narė ir Tarybos sekretorė, „Draugo“ Fondo įkūrėja ir pirmininkė. Šis Fondas ir padeda finansiškai išlaikyti laikraštį. Jei ne „Draugo“ Fondas, laikraštis būtų buvęs uždarytas jau prieš šeštą metų. Esu dar ir JAV Lietuvių Bendruomenės tarybos narė“.

Marijos Remienės padėka.

Marija Remienė dėkojo visiems, kurie atėjo į šv. Mišias pasimelsti už kunigą Kęstutį, kurie atėjo į renginį, pasiklausyti apie jį. Kun. dr. Kęstutis buvo labai kuklus, išeivijos labai gerbiamas ir garbingas kunigas. Tai ta karta, kuri jau išėjusi – kun. Stasys Yla, prel. Antanas Rubšys bei kiti, ir išeivijoje jau nebeturime nei kunigų, nei mokslininkų. Kun. Kęstutis Trimakas buvo ne tik pamokslininkas, bet ir aktorius, kiti ateidavo ne klausytis, bet žiūrėti jo sakomų pamokslių.

Kun. Kęstučio kelrodis – jo Mamunė. Jis labai mylėjo savo mamą, per ją gavo pašaukimą. Labai mylėjo Mariją, „Motutė Marija, padėk man, kad aš turėčiau tokį dvasinį pašaukimą, kad galėčiau kitiems tarnauti“. Technikos sparta, internetas – atitolina jaunus žmones nuo rašto. „Auga beraščių karta“ – apgalvestavo M. Remienė, – Ieškau lėšų, kaip išsaugoti „Draugą“, kuris egzistuoja jau 105 metus – tai ilgiausiai einantis lietuviškas laikraštis. „Draugas“ turi išlikti katalikiškas, todėl kiekviename numeryje religiniai straipsniai apie kultūrą. Laikraštis nėra bulvarinis, todėl „naujieji lietuviai“ (išeiviai) jo nemėgsta: nėra sensacijų, žiaurumų...“

M. Remienė prisiminė, kad po karo atvykę į Ameriką ir išlipę iš laivo, kiekvienas gavo po 5 dolerius ir turėjo išgyventi. „Ir dirbome, ir išgyvenome, ir atlikome svarbių darbų, o kunigo Kęstučio Trimako darbai išsiskleidė jo paveiksluose, poezijos posmuose, psichologijos darbuose, knygose, jo redaktoriaus veikloje, kunigystėje“.

Ponia Marija Remienė ne kartą visiems nuoširdžiai dėkojo, o pasibaigus renginiui, kurį labai nuoširdžiai Vilniuje ir Kaune vedė prozininkė, poetė, dramaturgė, kritikė, žurnalistė Renata Šerelytė (ji ir „Draugo“ literatūrinio priedo redaktorė), nusidriekė ilga eilutė su gėlėmis padėkoti Marijai Remienei už šį dar vieną itin prasmingą ir kilnų darbą jamžinant profesoriaus kunigo Kęstučio Trimako SJ atminimą.

Mažiau pažinėjusius prof. kun. Kęstutį Trimaką per dviejų dienų renginius pristatant K. Trimako knygą „Mano pasaulėjautos kelionė“ skleidėsi įstabus šios retos asmenybės – dvasininko ir mokslininko – portretas, į kurio mozaiką įvairių spalvinių gamų pynė kiekvienas apie jį taręs žodį.

Nerijaus Pipiro nuotr.

Antrojo Pasaulinio karo priešpriešos Rytų Lietuvoje: Lietuvos vietinė rinktinė ir Lenkų armija krajo

AK 3-ioji brigada 1943-1944 metais

SPAUDOS,
RADIIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Dr. Arūnas BUBNYS, Vilnius

Tęsinys. Pradžia Nr. 12

I mano butą „baltieji“ nebuvo užėję. Kaip naujas Trakų gyventojas, dar niekam nebuvau kritęs į akį. [...]”³⁰. 1944 m. balandžio 28 d. vokiečių žandarmerijos pareigūnas Kannape pranešė apsaugos srities vadui majorui Königui, kad tą dieną Babriškių miške buvo surastas lenkų partizanų pagrobto tardytojo C. Zibalo lavonas su šautine žaizda galvoje³¹. C. Zibalo nužudymas ir jo laidotuvis trumpai buvo aprašytos Vilniaus dienraščio „Naujoji Lietuva“ 1944 m. gegužės 5 d. numeryje: „[...] Š. m. kovo 30 d. Trakuose, Trakų Apylinkės Tardytojas Cezaris Zibalas apylinkės banditų žiauriai nužudomas. Lavonas atrandamas tik balandžio 28 d. 4 km už Trakų miškelyje. [...] Lietuvos Teismų istorijoje pirmas toks šiurpus įvykis. [...] Balandžio 29 d. 8 val. Trakų kat. bažnyčioje buvo atlaikytos gedulingos pamaldos už a. a. Cezario Zibalo vėlę. [...] Po to, vėlionies palaikai su karstu perkeliama į sunkvežimį, ir lydimi tėvo, sesers ir savo artimiausių bendradarbių, išvežami per Vilnių į Širvintus. Karstas paskėsta vainikuose. [...]

Širvintuose prie Nepriklausomybės kovų Širvintų didvyrių paminklo vėlionio palaikus pasitinka Širvintų visuomenės valdsčiaus viršaičių priešaky. P. Lynartas, Širvintų valsč. viršaitis pasako atatinamą kalbą. Po gedulo pamaldų vėlionies palaikai palydimi į kapus, kur Vilniaus Apygardos Teismo pirmininkas, p. J. Mičiulis, Prokuroras p. J. Talala, Tardytojas B. Klovas, ir vietos visuomenės atstovai pasako atsisveikinimo kalbas. Visi kalbėjusieji išskėlė nepabaigiamą lietuvių kovą už Vilnių ir jo kraštą bei a. a. Cezario Zibalo nepaprastai atsakingą vietą šioj lemtingoje kovoje. Lietuvis visais laikais budėjo ir budės Vilniaus sargyboje ir niekada nepasitrauks iš šios kovos. Čia vedama kova už visos Lietuvos ateitį. [...]”³².

Trakų užpuolimas buvo viena iš daugelio AK partizanų 1944 m. pirmojoje pusėje įvykdytų akcijų. Šioms akcijoms buvo būdinga tai, kad paprastai lenkų partizanai turėdavo gana ženklią jėgų persvarą prieš vietines policijos įstaigas. Dėl to AK būriams ir brigadoms dažniausiai lengvai pavykdavo užimti miestelius ir įveikti menkas vietos policijos pajėgas. I pagalbą užpul tiems dažniausiai nespėdavo (o gal ir nenorėdavo) atvykti nei vokiečių, nei lietuvių policijos daliniai. Užėmę miestelius akovcai paprastai apiplėšdavo vietines įstaigas ir parduotuves, sunaikindavo įvairius dokumentus, pasiimdavo ginklus ir amuniciją. Pasidavusius policininkus ir valdžius įstaigų tarnautojus partizanai dažniausiai paleisdavo, pagrasindami jiems palikti „lenkišką kraštą“ ir vykti į „Kauno Lietuvą“. Tačiau būdavo atvejų, kaip Trakuose su C. Zibalu, vieną kitą policininką ar tarnautoją akovcai nužudydavo.

1944 m. pavasarį AK Vilniaus apygardoje veikė keli stambesni teritoriniai padaliniai – inspektoratai, kurie apėmė kelių partizanų brigadų veikimo plotą ir pajėgas. Inspektoratuose buvo steigiamos partizanų grupuotės (lenkiškai Zgrupowania). I-a partizanų grupuotė veikė „A“ inspektorate, kuris apėmė buvusią Vilniaus-Trakų vaivadiją. 1944 m. pavasarį čia veikė AK 1-oji („Jurando“), 3-ia („Ščerbieco“) ir 7-a („Wilhelmo“) brigados.

I-a grupuotė buvo įsteigta 1944 m. balandžio mėnesį. Grupuotės štabo viršininku tapo „A“ inspektorius maj. Antonis Olechnovičius - „Pohorecki“. Po Trakų užpuolimo 3-oji brigada persikėlė į Skarbutėnų kaimą. Vėlykas „Ščerbieco“ brigada sutiko Turgeliuose. Balandžio 9 d. čia atvyko apygardos komendantas A. Kšižanovskis - „Wilk“. Už kovinius nuopelnus „Wilk“ apdovanojo pasižymėjusius 3-ios brigados partizanus. Brigados vadas por. G. Frugas - „Ščerbiecas“ buvo apdovanotas sidabrinio kryžiumi su kardais už nuopelnus³³. Balandžio pabaigoje (tarp 25 ir 27 d.) 3-oji brigada nesėkmingai bandė užimti gerai įtvirtintą Jašiūnų miestelį. Puolimo metu buvo sužeista keletas lenkų partizanų³⁴.

Gegužės 3 d. 3-ioji brigada atšventė Lenkijos nacionalinę šventę (Gegužės 3 d. konstitucijos diena - A. B.) Turgeliuose. Kitą dieną (gegužės 4 d.) Pavlovo kaime (netoli Turgelių) 3-ios brigados būrys susidūrė su Lietuvos vietinės rinktinės 310-o bataliono 3-ia kuopa. Kautynės baigėsi 3-ios brigados pergale. I nelaisvę patekęs kuopos vadas kpt. V. Narkevičius ir dar trys gen. P. Plechavičiaus armijos kariai AK teismo sprendimu buvo sušaudyti. Lenkų pusėje buvo sužeistas partizanas „Smigly“, kuris vėliau buvo nugabentas gydyti į Vilniaus šv. Jokūbo ligoninę. Vienam i nelaisvę paimtam plechavičiukui buvo įteiktas brigados vado „Ščerbieco“ laiškas, kurį jis turėjo įteikti Jašiūnų igulos komendantui su išpėjimu nesimti baudžiamųjų veiksmų lenkų gyventojų atžvilgiu³⁵. Kitą dieną, gegužės 5 d. iš Vilniaus į Pavlovą 2 šarvuočiais ir keliolika

sunkvežimių atvyko specialus vokiečių pulkininko vadovaujamas žandarmerijos būrys. Vokiečiai pasiuntė vieną karininką deryboms su 3-ios brigados vadu „Ščerbiecu“ i Malachovcu (Malakonių) kaimą. Po to brigados vadas, lydimas kelių karininkų ir kavalerijos būrio išvyko deryboms su vokiečių pulkininku i Turgelius. Derybos vyko sutartoje vietoje tarp Turgelių ir Pavlovo. Derybų rezultatas buvo toks, kad vokiečiai atsitraukė ir jokių baudžiamųjų veiksmų 3-iosios brigados atžvilgiu nesiėmė³⁶.

Po šio susidūrimo 3-ioji brigada buvo perduota III-ios grupuotės žinion ir dalyvavo Mūrinės Ašmenos (Ašmenėlė) puolime naktį iš gegužės 13-os i 14-ą. AK 13-oji ir 8-oji brigados gavo užduotį pulti Ašmenėlę iš pietryčių pusės, 3-oji brigada iš vakarų. Puolimo pradžia - 23 valandą nakties. Puolimo išvakarėse 3-ia brigada sudarė 9 būriai, tarp jų du kavalerijos. Puolantys akovcai susidūrė su atakliu besiginančių lietuvių pasipriešinimu ir intensyvia šautuvų bei kulkosvaidžių ugnimi. Kautynių pradžioje žuvo keletas 3-ios brigados partizanų („Chmura“, „Maj“, „Nagan“), nemažai buvo ir sužeistų. Vis dėlto akovcams pavyko pralaužti gynybos liniją ir įsiveržti i miestelio centrą. Daug plechavičiukų pasidavė i nelaisvę. Apie 200 belaisvių lietuvių buvo surinkti turgaus aikštėje. Jie buvo išrengti iki apatinių drabužių, atimti jų ginklai, uniformos, batai ir amunicija. Pasiėmus kautynėms Vilniaus apygardos vadas „Wilk“ pagyrė 3-ios brigados karius už puolimo metu parodytą drasą ir kovingumą. Už poros dienų žuvusieji brigados partizanai iškilmingai buvo palaidoti Mikuliškių kapinėse. Iš viso žuvo dešimt 3-ios brigados karių, apie 20 buvo sužeisti. I ranką buvo sužeistas ir pats brigados vadas G. Frugas. Apygardos vadas „Wilk“ po kautynių prie Mūrinės Ašmenos G. Frugui padovanojo vardinį laikrodį³⁷. Pagal vermachto vado Baltarusijoje 1944 m. gegužės 19 d. pranešimą, lenkų partizanai M. Ašmenos puolimo metu nukovė 23 LVR 301-ojo bataliono karius. Tik dviem bataliono karininkams su 130 kareivių pavyko atsitraukti ir pasiekti Ašmeną. Likusieji plechavičiukai buvo paimti i nelaisvę³⁸. Pagal brigados vado „Ščerbieco“ 1944 m. birželio 3 d. rašytą kovinį raportą, M. Ašmenos puolimo metu buvo nukauti 56 ir sužeisti 84 plechavičiukai, i nelaisvę paimti 196 LVR kariai. AK 3-ioji brigada patyrė tokius nuostolius: puolimo metu žuvo 8 brigados partizanai, dar 3 mirė nuo patirtų sužeidimų ir 58 buvo sužeisti. Brigados partizanai paėmė nemažai ginklų: 1 minosvaidį, apie 100 granatų, 2 prancūzų gamybos lengvuosius kulkosvaidžius, 103 prancūzų gamybos karabinus, mundurus, šalmus, lietpalčius ir kitokią aprangą. Belaisvių apklausos protokolai buvo išsiųsti „A“ inspektorato vadovybei. Išrengti belaisviai buvo paleisti i Ašmeną, Rudaminą ir Jašiūnų. Dalis paimtų ginklų buvo perduota AK 1-ajai brigadai³⁹.

1944 m. gegužės 15 d. apygardos komendantas „Wilko“ įsakymu 3-ios brigados raitosios žvalgybos būrio pagrindu buvo įsteigtas Apygardos komendantas žvalgybos būrys (Oddział Rozpoznawczy Komendanta Okręgu, ORKO). Šis būrys turėjo atlikti apygardos komendantą apsaugos būrio funkcijas jo vizitų partizanų būriuose metu. Būrio vadu buvo paskirtas poručnikas Vladislavas Kitovskis (Władysław Kitowski, „Grom“). Nuo gegužės 27 d. „Gromo“ būrys dislokavosi Dieveniškėse. Vėliau „Gromo“ būrys ėmė saugoti Vilniaus apygardos operatyvinį štabą, įsikūrusį Dieveniškėse. Šis būrys 1944 m. birželio pab. turėjo 80-100 narių⁴⁰. Gegužės pabaigoje 3-oje brigadoje jau tarnavo apie 400 karių. Brigada tuomet sudarė 7 pėstininkų būriai, 2 kavalerijos būriai, kulkosvaidžių būrys, mokomasis būrys, pagalbinės tarnybos ir brigados štabas⁴¹.

1944 m. birželio 3 d. 3-ioji brigada surengė pasala vokiečių automobilių kolonai netoli Jašiūnų. Po trumpo susišaudymo akovcai vokiečius privertė bėgti. Lenkų partizanai paėmė 3 kulkosvaidžius, apie 40 karabinų ir kitos amunicijos⁴².

Birželio 13 d. „Ščerbieco“ brigada vėl surengė pasala Vilniaus-Jašiūnų kelyje. Šį kartą lenkų partizanai susidūrė su dviem šarvuotais automobiliais ir 5 sunkvežimiais vokiečių kareivių. Stipria ugnimi vokiečiai AK puolimą atmušė. Nepatikrintais duomenimis, kautynių metu žuvo 11 lenkų partizanų⁴³.

Birželio 29 d. 3-ioji brigada netoli Rudaminos susidūrė su keliais vokiečių kariuomenės sunkvežimiais. Netikėta AK partizanų ataka baigėsi sėkmingai. Lenkų duomenimis, mūšio metu žuvo nuo 16 iki 24 vokiečių kareivių, paimta keli kulkosvaidžiai, 12 automatų, 6

karabinai ir kita amunicija (sunkvežimis ir motociklas). Po užpuolimo AK būrys sėkmingai pasitraukė i savo pastovio vietą Tarasovščiznos kaime⁴⁴.

AK Vyriausioji komendantūra iš anksto rengė operatyvinius planus dėl AK sukilimo vokiečių kariuomenės traukimosi laikotarpiu. Toks momentas ypač svarbus buvo Vilniaus apygardai, kadangi 1944 m. birželio 23 d. prasidėjo generalinis Raudonosios armijos puolimas Baltarusijoje (Bagrationo operacija), ir sovietų kariuomenės daliniai ėmė sparčiai artėti prie Baltijos šalių ir Lenkijos sienos. Vokiečių kariuomenės traukimosi momentu AK Vilniaus apygardos daliniai privalėjo vykdyti masines diversijas vokiečių kariuomenės užnugaryje. Tai buvo sudėtinė „Audros“ („Burza“) operacijos dalis. „Audros“ operacija turėjo prasidėti pagal specialų radijo signalą ir baigtis tuomet, kai i konkrečią teritoriją įžengs Raudonosios armijos daliniai. Pagal AK Vyriausiojo komendanto generolo Tadeušo Komorovskio (Tadeusz Komorowski, „Bór“) 1943 m. lapkričio 20 d. įsakymą Nr. 1300/III, AK daliniai privalėjo vengti konflikto su sovietų kariuomenės daliniais ir kautis tik sovietų užpuolimo atveju. Atžygiuojančius i buvusios Lenkijos žemes RA dalinius AK daliniai vadai turėjo pasitikti kaip tos žemės šeiminkai⁴⁵.

1944 m. birželio 26 d. Vilniaus apygardos komendantas „Wilk“ pasirašė operatyvinį įsakymą dėl Vilniaus puolimo („Aušros vartų“ operacijos vykdymo). Įsakyme AK daliniams liepiama savarankiškai užimti Vilnių dar iki sovietų kariuomenės atvykimo, ir tuo pagrįsti šių žemių lenkiškumą bei priklausomybę Lenkijos respublikai.

Vilnių turėjo užimti abiejų apygardų daliniai (brigados ir batalionai) bei Vilniaus miesto garnizonas. Svarbiausia miesto puolimo kryptis turėjo būti pietrytinė. Vilniaus puolimo operacijai turėjo vadovauti pplk. Adamas Šidlovskis (Adam Szydłowski - „Poleszuk“)⁴⁶.

Vilniaus puolimui anksčiau veikusių grupuočių pagrindu buvo įsteigtos penkios kovinės grupuotės:

1) Kovinė grupuotė Nr. 1 „Rytai“ („Wschód“), kuriai vadovavo maj. A. Olechnovičius - „Pohorecki“. Grupuoat sudarė Vilniaus apygardos 3, 8 ir 13 brigados, bei Naugarduko apygardos 77-o pėstininkų pulko III-as bei V-as batalionai;

2) Kovinė grupuotė Nr. 2 „Šiaurė“ („Pólnóć“), kuriai vadovavo maj. M. Potockis - „Węgielný“. Šią grupuoat sudarė Vilniaus apygardos 1, 2, 23, 34 ir 36 („Žeimenos“) brigados;

3) Kovinė grupuotė Nr. 3 „Pietryčiai“ („Poludniowy Wschód“), kuriai vadovavo maj. Č. Dembickis - „Jarema“. Grupuoat sudarė Vilniaus apygardos 9 ir 12 brigados bei Naugarduko apygardos 77-o pulko I ir VI batalionai;

4) Kovinė grupuotė Nr. 4 „Pietūs“ („Poludnie“), kuriai vadovavo J. Bronikovskis - „Jan Czarný“. Grupuoat sudarė Vilniaus apygardos 7 brigada ir „Gozdavos“ būrys bei Naugarduko apygardos 77-o pulko II batalionas;

5) Kovinė grupuotė Nr. 5 „Vakarai“, kuriai vadovavo rotmistras Z. Šendzeliažas - „Lupaszka“. Grupuoat sudarė Vilniaus apygardos 4 ir 5 brigados.

Miesto viduje kovos veiksmus turėjo pradėti AK Vilniaus miesto garnizonas, kuriam vadovavo pplk. Lubislavas Kšešovskis (Lubisław Krzeszowski - „Ludwik“)⁴⁷.

1944 m. liepos 2 d. iš Londono buvo gautas radijo signalas pradėti „Audros“ operaciją. Apygardos komendantas „Wilk“, pasitaręs su savo štabu Dieveniškėse, nusprendė Vilniaus puolimą pradėti 1944 m. liepos 7 d. 23 val.⁴⁸ Svarbiausios puolimo kryptys buvo rytinė (I-a grupuotė) ir pietrytinė (III-a grupuotė). Antra grupuotė (majoro M. Potockio - „Vengeln“) turėjo pulti iš šiaurinės Vilniaus pusės ir veržtis Kalvarijų rajono kryptimi. Ketvirtoji grupuotė turėjo pulti pietinę miesto dalį, o penktoji grupuotė (rotmistro „Lupaškos“) vakarinius Vilniaus miesto kvartalus (Žvėryną ir kt.)⁴⁹.

1944 m. liepos 4 d. AK partizanų būrių štabas iš Dieveniškių persikėlė i Varkalabiškių kaimą (60 km i pietryčius nuo Vilniaus). Tą pačią dieną AK štabas gavo žinią, jog Raudonosios armijos daliniai užėmė Smurgainis. Sovietų kariuomenė sparčiai artėjo prie Vilniaus ir tai paskatino AK vadovybę paankstinti „Aušros vartų“ operacijos pradžią. Liepos 5 d. naktį „Wilk“ nusprendė Vilniaus puolimą pradėti para anksčiau - 1944 m. liepos 5 d. 23 val. I AK grupuotes skubiai buvo išsiųsti kurjeriai su komendanto „Wilko“ įsakymais pradėti Vilniaus puolimą⁵⁰. Vilniaus puolimo datos pakeitimas daugeliui AK dalinių buvo netikė-

AK 3-čios brigados smogiamoji kuopa

tas, ir dėl to kai kurios brigados paprasčiausiai nespėjo laiku atvykti prie Vilniaus. Vilniaus puolimo metu 3-oje brigadoje buvo apie 700 gerai ginkluotų karių. AK I-a ir III-a grupuotės Vilniaus puolimą pradėjo numatytu laiku - naktį iš liepos 6-os i 7-ą. AK 3-oji brigada per Pavilnį (Kolonia Wilenska) turėjo veržtis Belmonto-Užupio-Katedros aikštės kryptimi ir pilies bokšte iškelti Lenkijos vėliavą. 3-čiai brigadai puolant Belmonto rajoną, iš Naujosios Vilnios netikėtai atvažiavo šarvuotas vokiečių traukinys ir atidengė kulkosvaidžių ugnį. Mūšio metu žuvo keliasdešimt 3-ios brigados partizanų. Tarp žuvusiųjų buvo 3-ios kuopos būrio vadas „Ojciec“, kulkosvaidžių būrio vadas ir kiti partizanai. Traukiniui nuvažiavus stoties link, „Ščerbieco“ brigada atnaujino puolimą ir bandė veržtis toliau, tačiau atsimušė i vokiečių bunkeris. Paryčiui brigadą apšaudė vokiečių lėktuvai ir artilerija. 3-oji brigada buvo priversta trauktis, patirdama didelius nuostolius. Liepos 7 d. popietę 3-ioji brigada susitiko su pirmaisiais Raudonosios armijos daliniais ir atsitraukė i užmiestį. Vilniaus puolimo metu žuvo 57 ir buvo sužeista apie 100 3-ios brigados partizanų⁵¹. Liepos 8 d. 3-ioji brigada kartu su Raudonosios armijos daliniais puolė Užupio kryptimi. Pakeliui buvo užimtas Belmonto rajonas. 3-ios brigados kautynės Užupio puolime buvo nesėkmingos. Dėl intensyvios vokiečių kulkosvaidžių ugnies žuvo ir buvo sužeista virš 20 brigados partizanų, tarp žuvusiųjų buvo ir 1-os kuopos 2-o būrio vadas „Silnik“. Brigados vadas įsakė puolantiems lenkų partizanams atsitraukti⁵². Sovietų kariuomenė Vilnių galutinai užėmė tik 1944 m. liepos 13 d. Liepos 12 d. Pavilnyje apsistojusią 3-ia brigadą aplankė apygardos vadas „Wilk“. Brigados vadui G. Frugui jis suteikė kapitono laipsnį ir apdovanojo Virtuti Militari ordino sidabrinio kryžiumi⁵³. AK Vilniaus apygardos vadovybė 1944 m. liepos 13-14 d. norėjo surengti iškilmingą savo dalinių paradą, tačiau sovietų karinė vadovybė to neleido. Apygardos komendantas įsakymu 3-ioji brigada pasitraukė i pietus nuo Vilniaus – i Petėšos kaimo rajoną.

³⁰A. Patackas, „Trakai: 1943-1944 metai“, Voruta, 1990, birželio 5, Nr. 8.

³¹Vokiečių žandarmerijos pareigūno Kannape 1944 m. balandžio 28 d. pranešimas policijos maj. Königui, LCVA, f. R-613, ap. 1, b. 45, l. 95.

³²„Cezaris Zibalas“, Naujoji Lietuva, 1944, gegužės 5 d., Nr. 106.

³³J. Wolkonowski, „Działalność bojowa Wilenskiej AK wiosna 1944 roku (Część II)“, Nasza Gazeta, 1994 06 28-07 04, Nr. 26 (154), s. 4.

³⁴Z. Klosinski „Huzar“, 3. Wilenska, s. 128.

³⁵R. Korab-Żebryk, Biała księga w obronie Armii Krajowej na Wilenszczyźnie, Lublin, 1991, s. 105.

³⁶E. Dzimiškievičiaus 1944 11 19 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 9270/3, t. 1, l. 149-152.

³⁷Z. Klosinski „Huzar“, 3. Wilenska, s. 143-147.

³⁸Z. Klosinski „Huzar“, 3. Wilenska, s. 158-159.

³⁹3-ios brigados vado „Ščerbieco“ 1944 06 03 d. raportas apie Mūrinės Ašmenos kautynes, LCVA, f. R-601, ap. 1, b. 56, l. 39.

⁴⁰J. Wolkonowski, „Działalność bojowa...“, Nasza Gazeta, 1944 06 28-07 04, Nr. 26 (154), s. 4.

⁴¹Z. Klosinski „Huzar“, 3. Wilenska, s. 162.

⁴²F. Gradziewicz, „Zasadzka“, Wiano, 1993, Nr. 11 (48), s. 4.

⁴³Ten pat, s. 5; J. Bohdanowicz, Zyciorysy dowodcow..., s. 31.

⁴⁴J. Wolkonowski, „Działalność bojowa...“, Nasza Gazeta, 1994 06 28-07 04, Nr. 26 (154), s. 4.

⁴⁵Armia Krajowa w dokumentach, T. 3, Londyn, 1976, s. 211-213.

⁴⁶J. Wolkonowski, „Uderzenia na Wilno-operacja „Ostra Brama“, Nasza Gazeta, 1994 07 12-18. Nr. 28 (156), s. 4.

⁴⁷Ten pat.

⁴⁸R. Korab-Żebryk, Operacja wileńska AK, s. 109-110.

⁴⁹J. Wolkonowski, Uderzenie na Wilno..., Nasza Gazeta, 1994 07 12-18 (156), s. 4.

⁵⁰E. Banasikowski, Na zew Ziemi Wileńskiej, Paris, 1988, s. 196-200.

⁵¹R. Korab-Żebryk, Operacja wileńska AK, s. 217-222; H. Piskunowicz, J. Bohdanowicz, Wykaz poległych żołnierzy..., s. 4-6; J. Wolkonowski, „Uderzenie na Wilno...“, Nasza Gazeta, 1994 07 12-18, Nr. 28 (156), s. 4.

⁵²Z. Klosinski „Huzar“, 3. Wilenska, s. 198.

⁵³Ten pat, s. 199.

Tęsinys kitame numeryje

Radviliškio r. vietovardžio SIDABRAVAS kilmė

Vilimas RAUDA, Sidabras, Radviliškio r.

Vilimas Rauda

Nuo paskutinio ledynmečio pasitraukimo Vidurio Lietuvos lygumos Miškių kaimo pakiršiny, dešinėje kelio Smilgiai-Baisogala pusėje, buvo kalnas. Tikriausiai, jo viršūnė iki bažnyčios statybos pradžios buvo dar aukštesnė ir smailesnė, bet dėl statybvietės išlyginimo buvo nukasta.

Iš pietvakarių kalną juosė Kiršino slėnis, o iš šiaurės rytų – šlapia, versmėta loma. Dar apie 1960 m. per jos vidurį iškastą griovį einantiems į bažnyčią buvo perdėtas lieptas. Lieptas buvo ilgas, dar dengė dalį šlapynės. Vėliau lomą per keletą kartų užvertė žemė, iškėlė kelio sankasą, tuo pažemindami kalno vaizdą. Kelias ėjo rytine pašlaite apjuosdamas kalną puslankiu. Po 1933 m. kelio vingio ištiesinimo puslankis išnyko.

Rytinis kalno šlaito viršus buvo sudarytas iš žvyringo priemolio. Šita struktūra ir dabar gerai matosi toje vietoje esančiose kapinėse kasant kapams duobes.

Nuo seniausiu laikų nuo kelio gerai matydavosi šlaite augusios nederlingų augaviečių balzgano atspalvio varpinių šeimos žolės. Nuostabiausią sidabrišką atspalvį rodydavo bendrijoje gausiausiai augusios Gauruotosios poavižės / Avenula pubescens (Huds.) Dumort. subsp. pubescens (1) varputės.

Jų augavietė sunaikinta toje vietoje įsteigus parapijines kapines. Kiršino šlaitų žolių bendrijose pakrikai ir lopeliais augančios minimos Gauruotosios poavižės randama ne taip retai. Tai tų žolių sidabriškas atspalvis ir inspiravo (dar gerai anksčiau, negu prasidėjo bažnyčios statyba) dvinario vietovardžio SIDABRAVAS KALNAS atsiradimą ir įsitvirtinimą! Juolab, kad ir mažiau išpuodingi geomorfologiniai dariniai juos turėjo. Vietovardis atsirado tuo pačiu laikotarpiu, kaip ir kiti vietovardžiai tose vietose.

Štai teiginį paremia dar ir štai kas: iki laukų nusausinimo Miškių kaime buvo apie 1,5 km ilgio pavasary patvinstantis kairysis Kiršino intakas pavadinimu - PADAVAS RAVAS. Jo žiotys buvo prie pat SIDABRAVO KALNO vakarinio šlaito.

Mato Tracevskio atminimo lenta bažnyčioje

Visai netoli žiočių jame buvo šaltinis. Dar vienas panašiu pavadinimu upelis buvo irgi tame kaime už 1 km nuo bažnyčios ir šiaurės rytus. Tai Ažiarupio (kairysis Kiršino intakas) kairysis intakas, pavadinimu - SPADAVAS RAVAS.

Per ilgesnį laiką antro žodžio vartojimas po truputį retėjo ir liko tik vienas – pirmasis. Nors dar XX a. viduryje vietovardžiai SPADAVAS RAVAS ir SPADAVAS buvo vartojami maždaug vienodai dažnai.

Tų 3 vietovardžių daryba tokia pat, panaudojant priesagą -av-. Ši priesaga parodo kokios nors daikto savybės pasireiškimą. Pvz. smėlis-smėlėtas, spadas-spadažas, sidabras-sidabrasas ir t.t.

Kai 1829 m. Rukonių dvaro savininkas Matas Tracevskis pastatė bažnyčią, SIDABRAVO KALNO pietrytiniam šlaite tarp kelio ir šventoriaus ikūrė parapijines kapines; kituose šlaituose pastatė kleboniją, jos ūkinius statinius, špitolę ir kt. Tie visi objektai buvo sutalpinti ant SIDABRAVO KALNO. Bažnyčios šventoriuje pasodino ir sparčiai augančių su didingom lajom Baltųjų tuopų (Populus alba L.). Jų sidabriškai balti lapai sustiprino ir pratęsė kalno apibūdinimui naudojamo žodžio SIDABRAVAS pagrįstumą. Šios tuopos buvo sunaikintos 2002 m.

Neužilgo pradėjus veikti bažnyčiai už SIDABRAVO KALNO ribos, į Miškių kaimo pusę, kur dabar yra Vaižganto g-vės pradžios numeriai, prasidėjo sodybų kūrimas. Kartu plito ir kalno vietovardis, bet jau tik vienanarėje formoje -SIDABRAVAS.

Dėl vietovardžio SZCZODROBOWO, taip XIX a. ir XX a. pradžioje bažnytinių metrikų knygose vadintas SIDABRAVAS kilmės, 2006 m. prof. Vladas Žukas pateikė tokią informaciją su komentar: „Remiantis Lietuvos Mokslų akademijos ir Vilniaus universiteto archyvinėmis medžiagomis

Sidabravo bažnyčia

galima teigti, kad paskutiniojo Lietuvos Didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Poniatovskio Stanislovo Augusto (1732.01.17 – 1798.02.12) bajorystės suteikimo dokumentuose SIDABRAVO bažnyčios fundatoriaus Mato Tracevskio seneliui yra įrašas: Michal z Szczodrobo. Tuo laiku Rukonių dvaras dar nepriklausė Tracevskiems. Tai rodo, kad šis pavadinimas ne vietinės kilmės, gal atsineštas net iš teritorijų dabar priklausančių Baltarusijai...“

Matas Tracevskis Rukonių dvarą įsigijo iš Teodoro ir Aleksandro (Mister) fon Ropp'ų 1792 m. (3) Vaikystės vietų ilgesys ir noras jas pagerbti paskatino M. Tracevskį atsinešti iš tenai ir vietovardį SZCZODROBO ir jį įrašyti pastatytos bažnyčios pavadinimo geografinėje dalyje. Dar kažkas prie jo pridėjo lenkišką galūnę -wo. Ir taip dokumentuose atsirado SZCZODROBOWO. Jis nesunkiai išplito vietinių netikrų lenkų tarpe.

XX a. pradžioje klebonai į SIDABRAVĄ buvo atkeltas kunigas – rašytojas Juozas Tumas - Vaižgantas. Būdamas didelis Lietuvos patriotas parapijoje energingai ėmėsi lietuviybės atgaivinimo. Tuo nusipelnė didelę lietuvių pagarbą. Iš senųjų parapijiečių išsiaiškines tikruosius vietovardžius mėgo sakyti - MIŠKIŲ SIDABRAVAS. Netikriems lenkams (4) tas labai nepatiko. Užvertė vyskupą skundais, kad atsirado litvinas, katras maišo protus. Po lenkiškų kryptų rodyklių pakeitimo į lietuviškas prie Vabalų kryžkelės vyskupas J. Tumą - Vaižgantą iš SIDABRAVO iškėlė. Vėliau jis tą laikotarpį (1905.12.07 – 1906.03.02)

taip įvertino: „SIDABRAVE labai nyku, tik pelėdos ūkauja“.

Lietuviškas SIDABRAVO Švč. Trejybės bažnyčios pavadinimas įteisintas tik po 1918 m. Lietuvos Nepriklausomybės pirmojo atgavimo.

Klaidingai manant, kad vietovardis SIDABRAVAS yra nelietuviškos kilmės, prieš Antrąjį Pasaulinį karą net buvo kilusi diskusija, ar nederėtų bažnytkaimiui pakeisti pavadinimą į RUKONIAI arba MIŠKIAI (5).

Neatmestina ir senovėje lygesnės SIDABRAVO KALNO vietos panaudojimo galimybė pasilinksminimams, šventėms, senosios baltų religijos apeigoms ar dar kitaip.

LITERATŪRA

1. a) Lietuvos TSR flora. VPMLL. Vilnius. 1963. 714p./201p.
b) R. Fitter. Guide des graminées carex, juncus, fougères. DN. Paris. 1991. 255p./84-85p.
c) LŽI. Žolių selekcininkas, biomedicinos mokslų daktaras V. Stukonis. Konsult. 2014.06.19
d) i/net herbarium.usu.edu/treatments/avenula
e) i/net http://wildseed.co.uk/species/view/179
2. a) Lietuvos TSR flora. VPMLL. Vilnius. 1961. 661p./20p.
b) V. Ramanauskas. Dendrologija. Vilnius. 1973. 317p./78p.
c) ASU. Doc. Kest. Pėtelis. Konsult. 2014.06.24
3. 2008.12.12 Sidabrave pateikė Kazys Tracevskis.
4. W. Smoczyński. Słownik etymologiczny języka litewskiego. Vilnius. 2007. 797p./651p.
5. a) 'Lietuvos aidas' Nr. 192; 1936
b) 'Lietuvos aidas' Nr. 254; 1936

Laiko tiltu į Mažąją Lietuvą

Mokslo populiarinimo seminaras „Laiko tiltu į Mažąją Lietuvą“, skirtas Tilžės aktui, tapo gera tradicija, kad netrūksta nei pranešėjų, nei temų, nei klausytojų. Tai rodo, kad mokslo žmonės ir kraštotyrininkai supranta mokslo populiarinimo naudą.

Prašau ir šiemet atsiliiepti pranešėjus, kurie gali ir nori pasidalinti su visuomene savo tyrinėjimais apie Mažąją Lietuvą, jos praeitį, dabartį, ateitį, santykius su kaimynais, apie jos žmones, gamtą ir dvasią.

Nenoriu Jus saistyti temų atžvilgiu, bet žmonės jau klausinėja apie archeologų darbus Klaipėdos piliavietėje, apie piliakalnių būklę, apie atskiras seniūnijas, asmenybes... Šiemet dar švenčiame Donelaičio jubiliejų, žinau, kad kolegės Šidlauskas ir Sidabraitė turi gerų temų.

Kadangi seminaras yra neilgas, galime išklausti ne daugiau kaip 6 pranešimus, tai labai prašau nedelsti su atsakymu, kad paskui man netektų atsiprašinėti labai gero pranešėjo, kuris sugalvojo temą likus kelioms dienoms...

Seminaras planuojamas lapkričio 28 d. Etnokultūros centre po pietu, greičiausiai nuo 16 val.

Dėkoju už kolegiską supratimą ir laukiu idėjų.

Dalia KISELIŪNAITĖ

„Vilnijos“ draugijos renginiai. Vilniaus grįžimo 75-mečiui paminėti. 1939–2014 m.

Spalio 27 d. 13 val. Maišiagalos LDK kunigaikščio Algirdo gimnazijoje – minėjimas, 15.00 val. Čiobiškyje – E. Bulotienės šimtmečio minėjimas.

Spalio 28 d. minėjimai Vilniuje:

a) Šv. Mišios Šv. Ignato bažnyčioje 13 val;

b) Lietuvos karių pagerbimas Rasų kapinėse 15 val;

c) Minėjimas Vilniaus karininkų ramovėje 17 val.;

6. Spalio 29 d. 17 val. minėjimas Kauno karininkų ramovėje.

7. Moksleivių kraštotyros darbų konkursas – premijos įteikiamos 2015 m. kovo 10 d.

„Vilnijos“ draugijos pirmininkas dr. Kazimieras Garšva

Pagėgių savivaldybės viešoji Biblioteka

(Jaunimo g. 3, Pagėgiai)

KVIEČIA APLANKYTI

Mažosios Lietuvos patriacho, aušrininko, Tilžės akto signataro, Martyno Jankaus vaikaitės ir jo vardo premijos steigėjos, valstybinio apdovanojimo – ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Riterio kryžiaus – laureatės (2011 m.), Pagėgių krašto Garbės pilietės (2013 m.)

EVOS MILDOS
JANKUTĖS-GEROLOS

(1924.06.24-2014.09.13)

šviesiam atminimui pagerbti skirtą
LITERATŪRINĘ PARODĄ

Paroda eksponuojama Pagėgių savivaldybės viešosioje bibliotekoje
2014 m. rugsėjo 15-30 dienomis.

Antrojo Pasaulinio karo istorija

Niekas nenorėjo mirti: 1944-ųjų vasara Kaišiadorių krašte

Vytautas BUDVYTIS, Kaišiadorių muziejus

Tėsinys. Pradžia Nr. 12

Juozas Janušauskas arčiausiai gyveno prie žuvusių sovietinių karių kapu. Jis papasakojo apie karo ligoninę, prisimena tos ligoninės viršininką – majorą, su kuriuo karo dienomis jis daug kalbėjosi, dažai susitikdavo, bet pavardės neprisimena. Tai buvo puikus, nuoširdus, kaip pasakojo J. Janušauskas, tarybinis karininkas. Janušauskas nurodo, kad Rečionių kapuose buvo palaidota 13 karių, kurių pavardžių nei vardų nieks nežino. O kolūkietis Andrius Stelmokas prisimena tą karštą vasaros dieną, kai nuo Rumšiškių vežė pilną vežimą sužeistų karių. Pravažiudami vieni iš jų paprašė vandens, kiti jau nieko nekalbėjo³⁵.

1944 metų liepos mėnesio antroje pusėje Dovainonyse, gyventojų Urbonavičiaus namuose, taip pat įsikūrė sovietų karo lauko ligoninė. Namas buvo didelis, erdvus (prieš karą čia buvo pradinė mokykla). Artėjant frontui, šeimnininkai paliko namus ir išvažiavo pas gimines į Kapitoniškes. Prie sodybos buvo sodas, o dar toliau – beržynėlis. Vieta buvo labai tinkama: jei neužtekdavo vietos kambariuose, tada beržynėly statydavo palapines ir guldydavo sveikstančius ligonius. Ligoninė čia buvo devynias dienas. Kiek joje buvo sužeistų, dovainoniečiai nežino. Tokiu būdu tiksliai nežinoma, koks medicinos personalas dirbo, kiek gydytojų ir medicinos seserų rūpinosi sužeistųjų karių sveikata. Pasakojama, kad ligoninė buvo didelė, nes Jonui Valiūnui, Urbonavičiaus kaimynui, teko kalbėtis net su pulko gydytoju³⁶.

Domicelė Genevičienė prisimena, kad netoli Urbonavičių sodybos, tik už miškelio, Onos Spiridavičienės namuose, tuo pat metu buvo įsikūręs ir karių žaizdų perrišimo punktas, kuriame dirbo du gydytojai ir keturios medicinos seserys. Šio punkto darbuotojai padėdavo ir vietiniams gyventojams. D. Genevičienė, susižeidusi koją, kaip tik kreipėsi į šio punkto darbuotojus ir su giliu dėkingumu prisimena, kaip rūpestingai jai buvo suteikta pagalba, duota ilgesniam laikui medikamentų.

Vieną liepos mėnesio pabaigos dieną virš Dovainonių pasirodė vokiečių lėktuvus, kuris į beržynėlį prie Urbonavičiaus sodybos išmetė bombas. Suliepsnojo sodyba, kurioje buvo įsikūrusi karo lauko ligoninė. Kiek žuvo sužeistųjų, nežinoma. Kai frontas nutolo anapus Nemuno ir dovainoniečiai sugrįžo į savo kaimą, sodybų vietoje rado teberusenancius nuodėgulių, bombomis išraustą žemę ir geltono smėlio kauburėlius, kur buvo palaidoti žuvusieji³⁷.

Sužeistiesiems medicininė pagalba buvo teikiama ir Kaišiadoryse. Buvęs 144-os Vilniaus šaulių divizijos medicininės tarnybos viršininkas Andrejus Sviridovas rašo: „Prisimenu karo metų Kaišiadorių vaizdą – bažnyčia, šalia – nedidelis parkas, o jame – įsikūręs pulko medicininis-sanitarinis punktas, kur mano įsakymu buvo teikiama pagalba divizijos ir kitų jai priskirtų dalių sužeistiesiems, kad kiti medicininiai-sanitariniai punktai galėtų kartu su koviniais padaliniais žygiuoti Kauno link“³⁸.

Šalia Kruonio, Norkūnuose, gyventojų Tirtų sodyboje su savo štabu buvo apsisitojęs ir III Baltarusijos fronto vadas gen. Ivanas Černiachovskis. Adelė Tirvienė prisimena: „1944 metų vasarą prie mano namuko sustojo „Viliukas“. Išlipę karininkai apžiūrėjo mano „valdas“ ir perspėjo, kad sodyba bus laikinai užimta“³⁹.

O vakare privažiavo daug lengvųjų ir kariškų mašinų. Buvo skubiai įvesta elektra, šeimnininkai su šeima persikėlė į vasaros būveinę. Sodyboje, kaip vėliau jie sužinojo, įsikūrė štabas. Ir neretai po to matydavo dar senesną generolą, kuris pasirodydavo kieme, mėgdavo apžiūrėti Adelės Tirvienės auginamas geles. Greitai šeimnininkai iš apsaugos kareivių sužinojo ir tai, jog čia įsikūrė generolo Černiachovskio štabas.

Generolą Černiachovskį gerai prisiminė ir Juozas Tirva: „Generolas buvo labai užimtas. Visą laiką prie namo zujo mašinos, atveždamos ir išveždamos kariškius. O paprastai, eiliniai kareiviai saugojo generolą kaip savo akį, tikrindami kiekvieną nepažįstamąjį, einantį į štabo pusę. Mes pamėgome šį žmogų“⁴⁰.

Vokietijos pajėgų gynyba

Vokiečių gynybos ruožas ir oro desantininkai. Ypatingą pasipriešinimą vokiečių pajėgos organizavo apie 7 km ilgio ruože tarp Pašulių kaimo ir Čiuloto upelio. Sovietų 850-tas šaulių pulkas, vadovaujamas pulkininko Dmitrijaus Morozovo, po Kaišiadorių užėmimo patraukė Beištrakių kaimo link. D. Morozovo pavaduotojas papulkininkis G. Dubrovskis prisimena: „Liepos 15 d. po trumpos kovos mes užėmėme Kaišiadoris ir po nedidelio poilsio išžygiavome link Beištrakių kaimo, kur fašistai buvo pastatę stiprius įtvirtinimus. Ten mūšiai vyko 10 dienų, kol pagaliau priešas buvo palaužtas“⁴¹. Minėtame ruože drauge su vokiečių reguliariosiomis pajėgomis kovėsi ir majoro Rudolfo Witzigo (Witzig) vadovaujamas oro desantininkų falširmjėgerių (fallschirmjäger) batalionas. Šių vokiečių oro desantininkų kovas

Majoras Rudolfas Witzigas (Rudolf Witzig, 1916-2001)

Kaišiadorių rajone, remdamasis istorine literatūra, pavieniais radiniais ir archeologiniais tyrinėjimais, yra rekonstravęs Lietuvos kariuomenės vrs. Ernestas Kuckailis⁴².

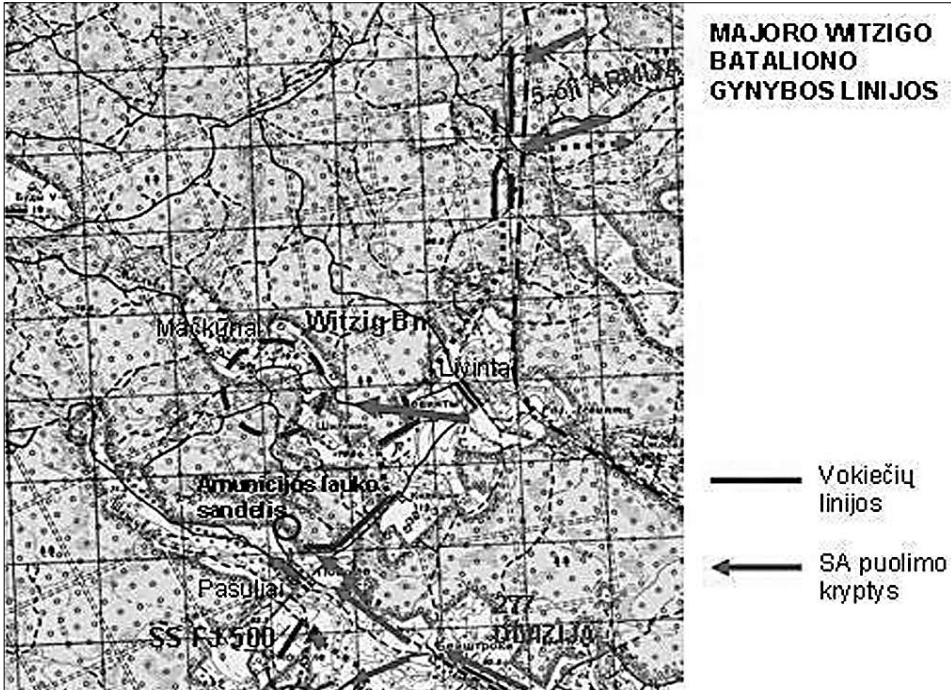
Sovietų kariams lengvai pramušti įrengtų gynybos linijų miškingoje ir pelkėtoje vietovėje, pasak E. Kuckailio, nepavyko, nes daug menkesnės ir praščiau aprūpintos vokiečių pajėgos gynėsi labai agresyviai, naudojodami lanksčią taktiką, o kartais, išnaudodami sunkiai praeinamos vietovės privalumus, mažų padalinių ir nekonvencinius veiksmus, kad pristabdytų sovietų armijos puolimą Kauno kryptimi. Pagrindinės puolimo kryptys ėjo: per Gaiziūnų mišką Užusalių kryptimi, keliu Kaišiadorys – Beištrakiai – Kaunas, išilgai kelio Vilnius – Kaunas per Rumšiškės ir Grabuciškes, Kruonio ir Darsūniškio (Pakuonio, kur 1944 m. liepos 29 d., fronto linija buvo pralaužta) kryptimi. Pagrindinėse puolimo kryptyse priešui atremti ar pristabdyti pasitekti vokiečių parašutistų daliniai, kurie čia įsitvirtino ir gynėsi veikdami kaip elitiniai pėstininkai⁴³.

1944 m. birželio 6 dieną sąjungininkams išsilaipinus Normandijoje (Šiaurės Prancūzijoje) falširmjėgeriai rengėsi vykti ten, tačiau Witzigo batalionas dėl blogėjančios situacijos Rytų fronte buvo dislokuotas Lietuvoje. Kelionė vyko traukiniu per Berlyną, taikias Brandenburgio ir Vakarų Prūsijos žemes, pasiekė Rytų Prūsiją, Lietuvą ir sustojo Kaune. Iš Kauno automobiliais buvo nugabenti 23 km į rytus, kur jau nebebuvo taip taiku ir ramu.

Atvykus į Lietuvą, batalioną sudarė keturios kovinės kuopos: iš viso atvyko 21 karininkas ir 1011 kitų laipsnių karių. Su tokiais pajėgumais batalionas užėmė gana ilgą gynybos ruožą, kuriame buvo mažiausiai trys pagrindinės sovietų puolimo kryptys, ėjusios per Gaiziūnų mišką ir nuo Kaišiadorių per Beištrakius. Čia Witzigo 3-ioji kuopa pakeitė SS 500-ąją oro desantininkų batalioną.

Vietovė ir gynybos įrenginiai. Pietinis bataliono gynybos ruožo flangas apima pamiškę ties Pašulių gyvenvietė ir toliau išilgai kelio iki pat Kieliškių kaimo. Bevardis upelis tarp Kieliškių ir Livintų sukuria natūralią skiriamąją ribą tarp padalinių, jis sunkiai pereinamas, pakraščiai užpelkėję. Tarp Kieliškių ir Livintų neiški gynybinės linijos struktūra. Pamiškės linija pasikeitusi, tačiau ties Livintais pozicijų pėdsakai yra šiaurinėje kaimo pusėje, miške. Į šiaurę nuo Livintų pozicijos įrengtos išilgai geležinkelio linijos, vakarinėje pusėje. Iš rytų pusės prieina gana tankus miško kelių tinklas nuo Romato durpyno pusės. Keliai buvo naudojami puolantiųjų sovietinės armijos dalinių, todėl gynybinės linijos kai kur įrengtos dviem ešelonais. Kita skiriamąją liniją natūraliai sudaro Želvos upė. 1,5 km gynybos ruožas tęsiasi nuo Želvos į šiaurę iki Čiuloto upelio ir didžiulės nepereinamos pelkės, už kurios jau išsidėstę kaimyniniai padaliniai. Kaip tik tarp šių dviejų upių iš rytų pusės prieina du pagrindiniai keliai, kuriais puolė 5-osios armijos daliniai. Čia turėjo būti koncentruotos ir falširmjėgerių pajėgos.

Apkasai įrengti daugiausiai aukštumose, tačiau nepaliktą tarpų ir žemumose, kur ne itin sausa vasarą apkasai pilni vandens. Iš viso Witzigo bataliono priešakinių gynybinių linijų ilgis sudaro apie 7 km. Gilumoje yra požymių, kad rezervas ir aptarnaujantys padaliniai buvo įsikūrę Mackūnuose ir Šilinėje. E. Kuckailis spėja, kad Mackūnuose buvo įkurtas bataliono štabas, nes geografinė padėtis, kelių tinklas labai patogus susisiekti su priešakiniais padaliniais. Nuo Mackūnų kaimo iki priešakinių linijų yra nuo 1,5 iki 4 km tolimiausiam taške. Apie 400 m į šiaurę nuo Pašulių, miške, aptikti minų sandėlio likučiai. Rašytiniuose šaltiniuose minimas didelis minų

Schema. Majoro Witzigo bataliono gynybos linijos tarp Pašulių kaimo ir Čiuloto upelio. Mastelis 1:50 000. Sudarė E. Kuckailis

sandėlis, likęs šiose apylinkėse miške. Šioje vietoje buvo gausių prieštankinių minų T.Mi-42 fragmentų ir net sveikų, neišardytų užtaisų. Nuo Pašulių pusės kelią link sandėlio saugojo dideli apkasai iš abiejų kelio pusių. Yra žinoma nuotrauka, kurioje užfiksuoti falširm-pionieriai, nešantys tokias pat minas labai panašiu keliu. E. Kuckailio nuomone, labai tikėtina, kad nuotrauka (žr. iliustr.) daryta būtent čia. Ji prastos kokybės, daryta mėgėjiškai, tačiau labai įdomi⁴⁴.

Lauko fortifikacija nebuvo įmantri. Pamiškėje ties Pašuliais apkasai kasti apie 10 metrų miško gilumoje. Vietovė sausa, vyrauja smėlis. Apkasus kasti nebuvo sunku, tačiau smėlis lengvai užslenka, ypač nuo artilerijos sprogimų. Apkasų gylis siekė vidutiniškai apie 80 cm – 1 metrą. Kai kur apkasai buvo seklesni, tačiau kuo arčiau pagrindinių puolimo kryptių, tuo sąžiningiau iškasti, tai natūralu. Kai kur net dviviečiai ar triviečiai. Priešais pozicijas pieva ir už 100-200 metrų pirmieji Pašulių pastatai. Link Kieliškių apkasų grupės iškastos vakarinėje kelio pusėje. Tarp Būdupio upelio ir Kieliškių aptikti skeveldrinių minų lauko pėdsakai (S.Mi. 35). Tarp Kieliškių ir Livintų aiškios apkasų linijos nėra. Pozicijos įrengtos miške, į šiaurę nuo Kieliškių. Gerai įrengti apkasai yra ties keliu Livintai – Mackūnai. Pamiškėje kelkraštyje aptikta viena prieštankinė mina T.Mi. 42, kuri tikėtina buvo ne vienintelė.

Į šiaurę nuo Livintų apkasų linija nėra vientisa. Vientisas ir gerai įrengtas gynybos ruožas prasideda apie 2 km į šiaurę nuo Livintų, išilgai geležinkelio linijos, vakarinėje pusėje. Nuo čia į šiaurę iki pat Želvos upės prasideda sausas miško ruožas, apaugęs senomis pušimis. Apkasų linija įrengta išilgai keliuko, kuris veda link Želvos geležinkelio tilto. Į vakarus nuo priešakinės linijos, apie 300 m į gynybos gilumą, įrengtas antras gynybos ešelonas. Tilto prieigose iškasta ir neilga tranšėja, vienintelė visame gynybos ruože. Priešais tiltą įrengtas gilus apkasas. Tai buvo greičiausiai priešakinis postas, saugojęs, kad nei viena gyva siela neprasmuktų po tiltu ir vakarinę geležinkelio pusę. Nuo Želvos į šiaurę prasideda gerai iškastų apkasų linija. Čia buvo sukoncentruota daugiausia kulkosvaidžių. Buvo įrengto vielų užtvaros, nes aptikta specialių tvirtinimo detalių, pritaikytų įrengti užtvaras miškingoje vietovėje. Apkasai gilūs, kai kur dviviečiai. Gausu apkasų ir gynybos gilumoje. Apkasų linija priartėja prie geležinkelio per 30-50 metrų, o ties keliu, einančiu šiauriniu Želvos krantu ir tiesiog priešais sankasą, kaip priešakiniai postai. Išilgai šio kelio irgi gausu apkasų, miško gilumoje įrengtas ir antrasis gynybos ešelonas, apie 150 metrų į gylį nuo priešakinių pozicijų.

Gynyba gilumoje buvo organizuota daugiausiai aplink Mackūnų kaimą. Labai aiški gynybos linija įrengta pietinėje Mackūnų pusėje, netoli nuo kapinių. Kai kurie apkasai gilūs ir platūs, galimai tai buvo 81 mm minosvaidžių pozicijos, nes surasta nepanaudotų šaudmenų. Į rytus nuo Mackūnų miške taip pat yra apkasai, išdėstyti grupėmis aukštesnėse vietose. Tai verčia daryti prielaidą, kad bataliono štabas ir pats majoras Witzigas buvo Mackūnuose. Mackūnuose buvo greičiausiai ir bataliono rezervas, kuris ir užtikrinto štabo apsaugą. Sužeistųjų surinkimo vieta ir medicinos punktas greičiausiai irgi buvo čia, nes iš Mackūnų pagrindiniu keliu buvo patogiausia evakuoti sužeistuosius Kauno kryptimi, o gal iki Pravieniškių geležinkelio stoties⁴⁵.

Kovos veiksmas. Sovietų 5-osios armijos

dalinių priartėjimo keliai ėjo išilgai kelio Kaišiadorys–Beištrakiai–Pašuliai, per Livintus link Mackūnų nuo Livintų geležinkelio stoties pusės, per Gaiziūnų mišką nuo Palomenės kaimo pusės, naudojant miško kelių tinklą link Želvos upės geležinkelio tilto ir miško keliais 1,5 km į šiaurę nuo Želvos geležinkelio tilto. Šiose vietose radiniai patvirtina grubias turimas 5-osios armijos puolimo kryptis, pažymėtas stambaus mastelio schemose.

Liepos 18 dieną vienas iš vokiečių padalinių atliko reidą giliai į sovietų 277 šaulių divizijos 850-ojo pėstininkų pulko užnugarį ir užpuolė pulko štabą. Štai ką prisimena šio pulko vado pavaduotojas G. Dubrovskis: „...liepos 18 dieną vokiečiams prie Beištrakio kaimo pavyko apsupti mūsų pulko štabą...“. E. Kuckailio manymu, prasisiverbti prie pulko štabo vokiečiai greičiausiai galėjo atlikdami patruliavimą į priešų užnugarį radus mažai saugomą tarpą tarp padalinių (kuopų?). Tokiems veiksmams geriausiai buvo apmokyti falširmjėgeriai, tad tikėtina, kad reidą atliko majoro Witzigo vyrai, praėjus vos dienai kitai po atvykimo į pozicijas⁴⁶.

Vienas iškalbingiausių mažų padalinių taktikos pavyzdžių priešų užimtoje teritorijoje buvo reidas (diversija) ant kelio Pravieniškės–Grabuciškes. Veiksmo laikas galėtų būti liepos 25–27 d., jau po Rumšiškių ir Grabuciškių užėmimo. Užvažiavęs ant minos sprogimo pusantratonis sunkvežimis GAZ MM (polutorka), vežęs 76 mm sviedinius iš Pravieniškių į Grabuciškes. Surastas sunkvežimio ratlankio fragmentas su detonacijos žymėmis, ant kurio labai aiškiai matyti detonacijos kryptis. Tokie pėdsakai lieka sprogus minai. Sprogimo būta labai galingo, nes detonavo net dalis krovinio, o automobilis subyrėjo į nuolaužas. Gali būti, kad mina buvo su papildomu užtaisu arba padėtos dvi minos vena ant kitos (sumuštinio principu). Nešarvuotam sunkvežimiui tai buvo, be jokios abejonės, neadekvačiai galingas užtaisas. Automobilėje važiavo vairuotojas ir jį lydintis karys. Vairuotojas buvo ginkluotas „Mosin“ karabinu, o jį lydintysis PPŠ pistoletu kulkosvaidžiu. Ginklai, sviediniai, kūno dalys po sprogimo galimai buvo nesurinktos bijant minų šalia kelio. Lengva daryti prielaidą, kad viskas įvyko koviniams padaliniais jau užėmus Grabuciškes, kur įvyko gana aršus mūšis. Vienintelė šio įvykio versija, pasak E. Kuckailio, yra reidas (diversija). Vietovė labai dėkinga atlikti patruliavimą (pelkėtas, tankus miškas), padėti miną ir pasitraukti. Laikas taip pat patogus operacijos saugumo prasme, kai koviniai padaliniai jau priekyje, o užnugario apsaugos vienetai dar nekontroliuoja vietovės. Nuostolis priešui statistiškai nedidelis, tačiau svarbus moralės prasme ir neleidžiantis atsipalaiduoti net užnugario padaliniais.

³⁵Bukauskas L. Po dvidešimt metų...
³⁶Laukaitis J. Karo lauko ligoninė Dovainonyse // Į komunizmą. 1969 m. liepos 22 d., Nr. 85 (2662).
³⁷Ten pat.
³⁸Sviridovas A. Ačiū Jums, kaišiadoriečiai! // Į komunizmą. 1969 m. rugsėjo 11 d., Nr. 107 (2684).
³⁹Sučalkinas V. Tirvai iš Norkūnų pasakoja... // Į komunizmą. 1969 m. rugsėjo 16 d., Nr. 109 (2686).
⁴⁰Ten pat.
⁴¹Viktoraitis S. Visus karo metus – fronte // Į komunizmą. 1969 m. liepos 12 d., Nr. 81 (2658).
⁴²Kuckailis E. „Mjr. Rudolfas Witzigas ir jo parašutistai. Gynybiniai mūšiai Kaišiadorių rajone 1944.07.16/30“ ir „Gynybos ruožas Pašuliai“ // KSM. B. 870.
⁴³Ten pat.
⁴⁴Ten pat.
⁴⁵Ten pat.
⁴⁶Ten pat.

Lietuviškas vardynas Breslaujos rajone

Dr. Aleksandras ADAMKAVIČIUS, Vilnius

Tęsinys. Pradžia Nr. 13

Мешкели Brsl (Rapanovič 1977, 271) – iš liet. avd. *Meškēla, Meškelys* arba pan. (LPŽ II 213). M. Razmukaitės nuomone, kaimo vardas Meškēliai išvestas iš kitų oikonimų, pvz., iš kaimo vardo *Meškiai* (Razmukaite 1998, 36). Gali būti, kad pirminio to kaimo vardo neišliko. Senos r. yra panašus kaimo pavadinimas *Мяики* (Rapanovič 1977, 271), plg. dar liet. *Meškēliai* k. Akmenės r. (ATSŽ, 180).

Мушкели Brsl (Rapanovič 1977, 269) – gali būti kilęs iš *Mušas* su šaknimi *Muš⁷*– (Zinkevičius 2008, 120).

Пушкели Brsl, Druj (2) (Goškevič 1905, 142; Rapanovič 1977, 318) – gali turėti ir lietuvišką kilmę: iš avd. **Puškelis*, plg. avd. *Puška, Puškis, Puškys* (LPŽ II 541, 542), iš kurių galėjo atsirasti **Pušk-elis*. Plg. dar liet. puškas ‘spuogas’. Plg. taip pat brus. *пумка* ‘bukasis kiaušinio galas; iš medžio išdrožtas nedidelis kubiliukas su dangteliu smulkiems daiktams laikyti’ (Nasovič 1983, 539, 540).

Раташели Brsl (Rapanovič 1977, 328) – greičiausiai iš **Ratašelis*, **Ratašilis*.

Тракели Brsl (Rapanovič 1977, 379) – iš liet. avd. *Trakēlis* (LPŽ II 1059) arba iš ape-liatyvo *trakas* ‘1. aukštesnė sausa vieta; 2. aukštesnė vieta, apaugusi mišku; 3. pieva, kurioje auga labai gera žolė; 4. nedidelis sausas gražus miškas; 5. aukštos kokybės žolė, kuri auga miške; 6. retas krūmas; 7. vieta prie pelkės, apaugusi krūmais; 8. pieva prie miško; 9. ganykla su retais nedideliais medžiais; 10. beržynas; 11. iškirstas miškas, kirtimas, proskyna; 12. krūmais apaugusi pieva buvusio miško vietoje; 13. žemė, apaugusi samanomis’ (Nevskaja 1972, 368–369).

Шамели Brsl (Rapanovič 1977, 413) – gali būti kilęs iš liet. avd. *Šamēlis* (LPŽ II 884).

Шакели Боровые Brsl (Rapanovič 1977, 41) – veikiausiai iš kaimo vardo *Шакели* (kaimas yra miške). *Шакели* – greičiausiai iš liet. avd. *Šakēla, Šakēlis* (LPŽ II 877), plg. *Šakēliškē* k. Ignalinos r. (ATSŽ, 297).

Шаркели Brsl, Druj (Goškevič 1905, 143; Rapanovič 1977, 414) – iš Šarkelis arba panašių (LPŽ II 886).

Priesaga –ул[i] / –юл[i] (< liet. –uliai)

Oikonimai su priesaga –улі atsirado perėmus lietuvišką oikoniminį modelį su –uliai, taip pat lietuviškos kilmės antroponimų su priesaga –уль (< –ulis): lietuviški oikonimai su priesaga –uliai daugiausia buvo daromi iš antroponimų su priesaga –ulis.

Майшули Brsl (Rapanovič 1977, 242) – gali būti kilęs iš liet. avd. **Maišulis*, plg. *Maišēlis, Maišēnas, Maišiūkas* ar pan. (LPŽ II 134).

Янули Brsl (Rapanovič 1977, 431) – gali būti kilęs iš liet. avd. *Janūlis* (LPŽ I 805).

2. 1. 8. Priesaga –уц[i] / –юц[i] –уц[ы] / –юц[ы] (< liet. –učiai)

Oikonimai su priesaga –уцi dažniausiai yra sudaryti pagal lietuviškų oikonimų darybos modelį su priesaga –učiai, o asmenvardžiai su –уць / –юць atitinka lietuviškus asmenvardžius su priesaga –utis. Dažniausiai jie sudaryti iš asmenvardžių su atitinkamomis priesagomis.

Жигути Brsl (Rapanovič 1977, 143–144) – iš liet. avd. *Žigūtis* (LPŽ II 1332).

Лукүти Brsl (Rapanovič 1977, 228) – iš liet. avd. *Likūtis* (Zinkevičius 2008, 286), plg. *Likūčiai* k. Šiaulių r. (ATSŽ, 161), *Likuvā* up. Gardino r. (LTV 33).

Микүти Brsl, Efr (SNMVG 307; Rapanovič 1977, 262) – greičiausiai iš liet. avd. *Mikūtis* ar pan. (LPŽ II 236), susijusių su vardu *Mikas* arba pan. (ten pat).

Нарүти (liet. *Narūčiai*) plv. Bog, Brsl, Pst (Goškevič 1905, 136; Rapanovič 1977, 275) – veikiausiai iš liet. avd. *Narūtis, Nāruta* (LPŽ II 301). Reikėtų pažymėti, kad kamienas *Nar-* gana produktyvus lietuviškų tikrinių vardų darybos sistemoje (žr. LPŽ II 296–297; Zinkevičius 2008, 120), plg. *Narūčiai* k. ir kaimo dalis Plungės, Ukmergės r. (ATSŽ, 193).

Рымүти (liet. *Rimūčiai*) Brsl (Rapanovič 1977, 336) – iš liet. avd. *Rimūtis* (LPŽ II 611), plg. liet. *Rimūčiai* k. Molėtų, Plungės, Šiaulių r.; *Rimūčiai* k. dalis Širvintų r. (ATSŽ, 263).

Савүти Brsl (Rapanovič 1977, 338) – iš liet. avd. *Savūtis* (Zinkevičius 2008, 295), plg. liet. *Savūčiai* k. Biržų r. (ATSŽ, 274).

Сауци k. Druj (Goškevič 1905, 142) – gali būti iškreipta iš *Савүти*.

Шлопүти Brsl (Rapanovič 1977, 416) – veikiausiai sietinas su liet. avd. **Šlapūtis, Šlapaitis* (LPŽ II 947).

Priesaga –ini / –yni, –iny (liet. –iniai, –inis, –inė(s), –ynė, –ynai, –inaī, –ynė, –inia)

Oikonimai su priesaga –ini / –yni, –iny atsi-rado iš lietuviškų oikonimų su priesagomis –iniai, –inis, –inė(s), –ynė, –ynai, –inaī, –ynė, –inia.

Жирини Brsl (Rapanovič 1977, 141) – veikiausiai iš liet. avd. *Žuyrinis, Žvirinis* (LPŽ II 1355).

Кумпини Brsl (Rapanovič 1977, 215) – iš liet. avd. *Kumpinis*, lat. *Kumpiņš* ar pan. (LPŽ I 1119). Tose vietose gyveno daug lietuvių, kurių ir pavardė buvo *Kumpinis*, iš vilniškių šnektos greičiausiai atstatytina į **Kampinis* ‘kertinis’, dar plg. *Kumpynė* vns. Anykščių r. (ATSŽ, 146).

Рүтины Brsl (Rapanovič 1977, 334) – vei-kiausiai iš liet. avd. **Rūtinis, Rutėnas, Rutenis* ar pan. (LPŽ II 647), plg. liet. *Rutynai* k. Molėtų r., *Rutiniškis* k. Zarasų r. (ATSŽ, 269)

Шальтины k. Druj (Goškevič 1903, 143) – iš liet. vandenvardžio *Šaltinis* su avd. *Šaltinis* (LPŽ II 883), plg. *Šaltinis* (18 upelių Lietuvoje – LUEV 160), up. Lydos r., *Šaltiniai* k. Varanavo r. (LTV 48) Žirmūnų ap., k. Anykščių r., Ignalinos r., Šalčininkų r.

Oikonimai, kurių kamieną sudaro baltiška šaknis (arba baltiškos kilmės asmenvardis) ir slaviškas žodžių darybos elementas

Билдѹги Jdž (2), Druj, PagN, Brsl, Šark (Goškevič 1905, 140, 147, 162; Rapanovič 1977, 54) – veikiausiai iš liet. *Bildžiukas, Bildžiukas* iš *Bilda* (LPŽ I 257). Brus. avd. *Бильдзь*, M. Birylos nuomone, gali būti kilusi iš rus. *билдѹга* ‘lazda su šakomis, vėzdas – medžio kamienas su storgaliu arba šaknimis’ arba iš liet. *bildėti, bildenti* (Birila 1969, 53–54).

Буболовина k. Druj, Brsl (Goškevič 1905, 140; Rapanovič 1977, 59) – iš liet. avd. *Būbala, *Bubelė*, bet gali būti ir iš brus. avd. *Бубала*, lenk. *Bubała* (LPŽ I 321). Plg. dar liet. *būbelis* ‘trobelninkas, kampininkas, mažžažemis’, plg. liet. *Būbeliai* k. Lazdijų r., *Bubeliai* k. Kretingos r. ir kt. (LVŽ I 580).

Буки Luc (3), Šark, Verch (Goškevič 1905, 155; Rapanovič 1977, 62); **Буково** Miorv (2), Leon, Mior (3) (Goškevič 1905, 151, 157; Rapanovič 1977, 61); **Буковщина** k. Druj, Brsl (Goškevič 1905, 140; Rapanovič 1977, 62) – veikiausiai iš liet. avd. *Būkas, Būkis, Bukys* (LPŽ I 339, 340, 341) arba iš brus. *Бука*⁸ (Birila 1969, 65).

Буяново k. Druj, Mior (Goškevič 1905, 140; Rapanovič 1977, 64); **Бунны** Vit (Rapanovič 1977, 64) – gali būti iš liet. avd. *Būjanas*, atitinkančio lat. Bujens (LPŽ I 338), nors gali būti ir slavizmas (ten pat).

Вальцины k. Druj, Brsl (Goškevič 1905, 141; Rapanovič 1977, 71) – veikiausiai iš lat. avd. *Valcis* (LPŽ II 1148). Galbūt turi sąsają su liet. *vāltis* (LKŽe).

Верды k. Druj (Goškevič 1905, 141) – pavadinimas veikiausiai kilęs iš vandenvardžio, plg. liet. *Verdėnė* up. Joniškio r., *Verdėnis* up. Pakruojo ir Akmenės r., *Verdingis* ež. Vilniaus r. ir pan. (Vanagas 1981, 372). A. Vanago nuomone, šie pavadinimai pagal kilmę skirstomi į tris grupes ir gali turėti vieną iš *virti (vērda, vīrē)* kildinamą šaknį: *vard-*, *verd-* arba *vird-* (Vanagas 1981, 362). Plg. dar *Vėrdainė* k. Šilutės r. (LVŽe).

Верки dv. Mkl, **Верки** k. Bog, **Верковский** (Даржели) k. Bog (Goškevič 1905, 135, 159) – iš liet. avd. *Verkas, Vėrkis, Verkys* (LPŽ II 1194, 1195), plg. liet. *Vėrkiai* Vilniaus r. (LVŽe). **Даржели** – iš liet. *daržas* ‘žemės sklypas daržovėms auginti’ (LKŽe), plg. liet. *Darželiai* k. Varėnos r., Ignalinos r., *Darželių miškas* Varėnos r. (VŽ 75).

Войсы k. Druj, Brsl (Goškevič 1905, 141; Rapanovič 1977, 81) – iš ežero *Boйca* Brsl (BSE III 147) vardo.

Воры (2) Jdž, Brsl (Goškevič 1905, 148; Rapanovič 1977, 73) – veikiausiai iš liet. avd. *Vāras*, atitinkančio lat. *Varass* (LPŽ II 1162). Gali sietis ir su apeliatyvu *varyti* ir gyvulių varymo vieta.

Гайдуковщина arba **Гулевщина** k. Bog, Brsl (Goškevič 1905, 135; Rapanovič 1977, 94);

Paminklas piliakalnyje apie pirmą miesto minejimą Bychovco kronikoje

Гайдышево Plis (Goškevič 1905, 167) – iš liet. avd. *Gaidys* ar pan. (LPŽ I 606): **Gaidukas*. Gali būti ir iš brus. arba lenk. avd. *Gaiðyk* (Birila 1969, 95).

Гайлешу k. Prb, Brsl (Goškevič 1905, 165; Rapanovič 1977, 94) – iš lat. ar liet. avd. *Gailieša* (LPŽ I 608).

Гирдѹши Brsl (Rapanovič 1977, 106) – iš liet. avd. *Girdžiūšas* (LPŽ I 674).

Гудовка Druj (Goškevič 1905, 141); **Гудавя** Verch Rapanovič 1977, 116) – gali būti iš liet. avd. *Gūdas* (LPŽ I 735). Šis kamienas gana dažnai sutinkamas lietuviškoje toponimijoje: *Gudai* k. Pagėgių sav., *Gūdiškē* k. Šilutės r., *Gūdiškis* k. Biržų r. ir kt. (LVŽe).

Гуры (3) k. Druj, Pol, Šum (Goškevič 1905, 141; Rapanovič 1977, 117) – gali būti iš avd. **Gura*. Gali sietis ir su brus. *гудзеу* ‘gausti’ (TSBM I 92).

Данейкава plv. Druj (Goškevič 1905, 141) – iš liet. avd. *Daneikā* (LPŽ I 454), plg. liet. *Daneikiai* k. Zarasų r. (LVŽe).

Довяты (3) Jdž, Brsl (Goškevič 1905, 148; Rapanovič 1977, 122) – priešdėlinis iš upės vardo *Veta: До-Вяты*. Plg. dar liet. avd. *Daijota, Daujotas* arba pan. (LPŽ I 471), liet. *Daujotai* k. Raseinių ir Skuodo r. (LVŽe).

Домаши k. Bog, Plis (Goškevič 1905, 135, 167) – iš liet. avd. *Dāmašas*, kilusio iš lenk. *Domasz* (LPŽ I 450), brus. *Дамаш* (Birila 1969, 125).

Досица k. Bog (Goškevič 1905, 135) – gali būti kilęs iš liet. avd. *Dasis, Dasys* (LPŽ I 464), bet veikiausiai iš brus. avd. *Дас, Дасуі* (Birila 1969, 126).

Дундовщина k. Bog, Brsl (Goškevič 1905, 135; Rapanovič 1977, 135) – iš liet. avd. *Dūnda*, lat. *Dunda* (LPŽ I 544).

Кевняловщина (2) Druj (Goškevič 1905, 141) – gali būti iš liet. avd. **Kiaunelis*, plg. avd. *Kiāunē, Kiāunis, Kaunēlis* (LPŽ I 984, 950).

Керзяново plv. Druj (Goškevič 1905, 141) – veikiausiai iš liet. avd. **Kerzėnas*, plg. avd. *Kerzā* (LPŽ I 978).

Кондерщина k. Prb, Brsl (Goškevič 1905, 166; Rapanovič 1977, 184) – veikiausiai iš lat. *Kanders* (LPŽ I 909).

Кули Brsl, Gar (Rapanovič 1977, 214) – iš liet. avd. *Kulā, Kūlis, Kulys* (LPŽ I 1111, 1115), plg. liet. *Kulys* vs. Šalčininkų r., *Kulys* k. Trakų r. (ATSŽ, 145). Plg. dar apeliatyvą *kulis* ‘akmuo’ (LKŽe).

Кулдынка arba **Гульбинь** k. Bog (Goškevič 1905, 136) – gali būti iš liet. avd. *Kūlda* (LPŽ I 1112–1113). **Гульбинь** – veikiausiai iš liet. avd. *Gulbinas, Gulbinis* arba pan. (LPŽ I 741), plg. liet. *Gulbinai* k. Vilniaus, Šakių, Biržų r. (LVŽe).

Кумша Jdž (2), Prb, Brsl (2) (Goškevič 1905, 149, 166; Rapanovič 1977, 215) – gali būti susijęs su liet. apeliatyvu tarm. *kumša* ‘kamša’, dar plg. *kumšas* ‘kamštis’ (LKŽe).

Лабинцы Bog (Goškevič 1905, 136) – iš liet. avd. *Lābinas, Labinis* (LPŽ II 10).

Лабутеевы k. Jdž, Brsl (Goškevič 1905, 149; Rapanovič 1977, 218) – iš liet. avd. *Labūtis* (LPŽ II 11, 13).

Луни Brsl (Rapanovič 1977, 234–235) – iš liet. avd. *Liūnas, Lunia, Lunis* arba pan. (LPŽ II

100, 117), plg. liet. *Liūnai* k. Širvintų, Telšių, Trakų, Ukmergės r. (ATSŽ, 164).

Малково k. Zal, Lzn (2) (Goškevič 1905, 144; Rapanovič 1977, 249), **Малькайшчына** Brsl, Šum (Rapanovič 1977, 249), **Малькі** Brsl (Rapanovič 1977, 249) – iš liet. avd. *Malkus* (LPŽ II 147). Plg. liet. *malkius* ‘malkininkas’, *mālka* ‘nevykėlis, išžiželis’ (LKŽe).

Масюлевицина plv. Druj (Goškevič 1905, 142) – iš liet. avd. *Masiūlis* arba pan. (LPŽ II 173).

Матешу k. Bog, Brsl (2) (Goškevič 1905, 136; Rapanovič 1977, 257) – gali būti iš liet. avd. **Matišius* (LPŽ II 181).

Минейты k. Druj (Goškevič 1905, 142) – gali būti iš avd. **Mineita*, plg. liet. avd. *Minėika, Mineikas* (LPŽ II 248).

Надвойца k. Druj (Goškevič 1905, 142) – priešdėlinis kilmės oikonimas: *Над-Војсамі*. Iš ežeros vardo *Boйca* Brsl (BSE III 147) arba iš kaimo *Boйcy* (žr. k. *Boйcy* p. 88) vardo. Vardas reiškia, kad kaimas yra arba prie *Voisų* ež., arba prie *Voisų* k.

Нарүти plv. Bog, Brsl, Pst (Goškevič 1905, 136; Rapanovič 1977, 275) – iš liet. avd. *Nāruta, Narūtis* ar pan. (LPŽ II 301), plg. liet. *Narūtiškis* k. Panevėžio r. (LVŽe).

Самуїлы Prb (2), Plis, Brsl (Goškevič 1905, 166, 168; Rapanovič 1977, 341) – iš liet. *Samūla, Samuolis* (LPŽ II 671). Plg. liet. *samūolis* ‘drėgnų ir pelkėtų vietų augalas’ (DLKŽe).

Смульки k. Druj, Brsl (Goškevič 1905, 142; Rapanovič 1977, 357) – iš liet. avd. *Smūlka, Smūlkis* arba pan. (LPŽ II 772, 773), plg. liet. *Smulkiai* k. Raseinių r., Smūlkis ež. Anykščių r. (LVŽe).

Сурмачево (3), Druj, Brsl (Goškevič 1905, 143; Rapanovič 1977, 371) – iš liet. avd. *Sūрма, Surmys* (LPŽ II 860), brus. avd. *Сурмач* (Birila 1969, 399) arba iš liet. *surmā* ‘birbynė, dūdelė, švilpyne’ (LKŽe). Oikonimas gali būti ir hidro-niminės kilmės⁹.

Тарилово k. Jdž, Brsl (Goškevič 1905, 150; Rapanovič 1977, 377) – gali būti iš liet. avd. *Tarēila, Tareilis, Tarelis* arba pan. (LPŽ II 1022). Plg. liet. *Tarailiai* k. Tauragės r. (LVŽe).

Тилецы k. Čer, Brsl, Mior (Goškevič 1905, 178; Rapanovič 1977, 399) – gali būti iš liet. avd. *Tylā, Tilius, Tylius* ar pan. (LPŽ II 1043, 1044) arba sietinas su apeliatyvais *tylā* ‘triukšmo, garsų nebuvimas; tyluma, rimtis, ramybė, ramumas’, *tylūs* ‘negarsiai skambantis, vos girdimas; ramus, nevėjuotas ir t. t.’ (LKŽe).

⁷Su šia šaknimi užfiksuota ir keletas lietuviškų hidronimų: *Mūšā* up. (lat. *Musa*) Pasvalio r., *Mūšiā* up., *Mūšis* ež. Ukmergės r. ir kt. (Vanagas 1981, 222).

⁸Plg. taip pat liet. *būkas* ‘rėksnys pelkių paukštis’ (LVŽ I 604, 605). Gali būti kilęs ir iš medžio pavadinimo *būkas* (Fasmer I 235). Negalima atmesti ir kitų žodžio kilmės variantų – nuo veiksmažodžio *букать*, liet. *būkęčius* ‘mikčius’ (Fasmer I 236). Plg. liet.: *Bukai* k. Šakių r., *Bukai* dalis vs. Raseinių r. ir kt. (LVŽ I 604); *Būkas* up. Raseinių r. (Vanagas 1981, 73).

⁹Plg. liet. *Surmiā* up., *Surmē* up. Rokiškio r., *Surmiūs* ež. (Vanagas 1981, 321). Plg. dar lat. *Surma* k., *Surmas* k. (ten pat). A. Vanago nuomone, šie pavadinimai gali būti susiję su šaknimi **sar(m)-*, *ser(m)-* arba pan. (ten pat). Indoeuropiečių **sermo* – ‘upė, tėkmė’ (Vanagas 1981, 296).

Šauksmas, varpo dūžys, tyli malda. Atminkime Klaipėdos krašto, Prūsų Lietuvos žmones. 1944-2014

Vytautas A. GOCENTAS, Lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ Vilniaus skyriaus vadovas

Žmogaus gyvenimą nuo gimimo iki mirties lydi nemažai švenčių. Linksmų ir mažiau linksmų. Apie tai gal tik retkarčiais susimąstome. Žinoma, rudeniniame lapkrityje, jo antroje dienoje, jos vakare yra ženkliai ir senovinė vėlinių, ilgių tradicija. Lapkričio 1-ąją liturgine visų šventųjų atminimo švente VII a. pradžioje paskelbė Romos katalikų popiežius Bonifacas IV. Popiežius Grigalius IV jau X a., t.y. 998 m., šią šventę dar papildė lapkričio 2-ąją, skirta prisiminti visus mirusiuosius.

Mano mama Elena Lėna Strūgytė-Gocentienė (1916-2002), kilusi iš Šilutės pašonėje, Paprūsėje, esančio Žemaičių Naumiesčio, man primindavo ir dar vieną šventę – visų mirusiųjų atminimo šventę, kuri liuteronuose švenčiama lapkričio paskutinį sekmadienį. Taigi, didis džiaugsmas yra užgimus, o išėjimas, arba mirtis, t.y. susitikimas su Viešpaties artyme, būsimas prisikėlimas – dar didesnis.

Atrodo, kad ir senus laikraščius ar kalendorius taipgi pravartu atsiversti. Nors Biblija perspėja, kad nesigrežiotume atgalios – pavirsime druskos stulpu. Kitur vėlgi girdime sakant, kad nežinodami savo istorijos – nežinančiais vaikais pasiliktume.

Mano rankose – metų šviesoje pageltusi knyga „Lietuvos kelionių vadovas. 1933/1934: traukinių, orlaivių ir autobusų susisiekimo tvarkaraštis“ (Kaunas: Geležinkelių valdyba, 1933). Knygos viršelyje – antraštės vertimai į prancūzų bei vokiečių kalbas, o knygos tekstas pateikiamas lygiagrečiai lietuvių ir vokiečių kalbomis. Daug vertingos informacijos, žinių, įdomybių Lietuvos ir užsienio keliautojams.

Norisi atkreipti dėmesį į vieną sakinį. Manau, jis labai pravertęs Klaipėdos kultūros renginių ir turizmo, Jūros šventės organizatoriams. Juo trumpai drūtai teigiama: „Kiekvienas kartą privalo būti Klaipėdoje!“ O mažesnėmis raidėmis paaiškinama: „Prašom aplankyti ir apžiūrėti didžiausią prekybos namą Lietuvoje. Prekybos namai geriausių išdirbinių F. Lass ir Co. Seniausi šios srities namai Klaipėdoje, įsteigti 1858 metais.“

Šiandien Klaipėdoje nebėra tokios kompanijos ir jos prašmatnių prekybos namų – išaušo kitokių prekybos tinklų didžiosios parduotuvės, BIG'ai, Akropoliai, Prizmos... Tiesa, minimas prekybos namų pastatas yra išlikęs Tiltų ir Turgaus gatvių kampe ir sovietiniais metais puikavosi universalinės parduotuvės „Pajūris“ vardu, bet fasado ir interjerų puošyba liko tik prieškario atvirukuose, fotografijose. Gerokai skaudžiau pripažinti, kad nebėra ir senųjų Klaipėdos miestelėnų. To kalbų ir kultūrų šurmilio, sugyvenimo, darnios ar mažiau pavykusios simbiozės. Nebėra ir anuometinio europietiškojo grakštumo bei stilingumo, kvapu.

Kur yra iškeliavę Klaipėdos, o ir viso šio krašto senieji gyventojai, kile iš kūršių ar kūršininkų, vakarų žemaičių, čionai atsikėlę Vokietijos ar Zalcburgo krašto gyventojai? Žinoma,

ir olandų, škotų, anglų, žydų čia galėjai sutikti, išgirsti – visų tradicijos, papročiai, tikėjimai nuspalvindavo uostamiesčio gyvenimą...

Paskutiniąją, bet ne vienintelę nelaimę – grįžtantys II pasaulinio karo frontai, kuomet grūmėsi vokiškojo vermachto ir sovietų raudonosios armijos kariai. Generolų ir pulkininkų vadovaujami jie buvo, rodos, susikibę mirtinai. 1944-ųjų spalį pirmą kartą į Trečiojo Reicho teritoriją įsiveržė raudonoji armija. Tai buvo ir Klaipėdos kraštas, gyvenamas ne tik vokiečių, bet ir lietuvių – bausmės arba Damoklo kardas pakibo visiems po lygiai ir negailestingai. Žinia, tie kariai, kovojantys ginklu prieš ginklą – tik dalis Klaipėdos krašto katastrofos. Tarptautinio teismo įvertinimo šaukiasi ginkluotų kareivų žudynės, prievarta, grobstymai, kurių susilaukė beginkliai miesto ir krašto civiliai gyventojai – moterys, vaikai, senoliai. Išstarkime garsiai – įvyko nusikaltimas prieš žmoniškumą.

Tuomet Temidės tarnai pasiteirautų, o kur faktai ir įrodymai, kurių pagrindu būtų galima pradėti apkaltos procesą? Kas tuo rūpinasi, kas renka, sistemina, saugo? Atrodo, kad politinė ir istorinė lemtis nėra labai palanki. Antai JAV, SSRS, Vatikano, o Atgimimo metu jau ir Lietuvos vadovams krašto išeivija rezoliucijose ir poleminiuose straipsniuose rašė: Mažoji, arba Prūsų, Lietuva – palikta mirtinoje tyloje. Jiems liko tik šauksmas, varpo dūžis, tyli malda. Vakaru ir Rytu politikai – ne amo netekę ar išbalusiais veidais, bet ciniškoje nejaunos pozoje sustingę veikėjai.

O kaip ėjosi reikalai pačiame Klaipėdos krašte ir Lietuvoje? Žinoma, Atgimimo metu susibūrė kraštiečiai: ir lietuvininkai, ir vokiečiai, ir „vilko vaikai“. Jie taipgi įvairiais raštais, laiškais, rezoliucijomis beldėsi į atkurtosios Lietuvos valdžias. Ir nuoširdžiai tikėjo kreipimosi galia. Vilniuje, Sąjūdžiui inicijuojant (Aringas Gorodeckis), prie Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo susikūrė Mažosios Lietuvos Reikalų Taryba. Ji kėlė Kaliningrado srities, ten išlikusio baltiškojo paveldo klausimus. Ir jos veikla nieko konkretaus nepelnė – skendėjo tyloje. Tuomet Taryboje iš vieno aukštojo svečio teko išgirsti raminantį numatymą, kad Karaliaučiaus kraštas, kaip tas kirmino pakastas obuolys, niekur kitur nepasidės – nukris į Lietuvos pusę...

Taigi valdžijų ir įstaigų atsakymai užtrūkdavo arba nieko konkretaus nespėdė. Pamažu ėmė rasti jau ir kitokie kreipimai – jaučiant savo vertę, keliami ne klausimai, o imamas patiems, niekieno malonės nelaukiant, burtis ir spresti savo reikalus. Štai vienos tokios iniciatyvinės grupės narys šilutiškis Viktoras Pietraitis iš Stoniškių 1997 m. rugsėjo 27 d. Šilutės dienraštyje „Pamarys“ (Nr. 77, p.1) paskelbė tokio turinio gana nostalgiską kvietimą:

„Nežinau, ar senatvė, ar šauksmas iš praeties, likęs manyje nuo lemtingųjų mano gyvenime 1944 metų spalio mėnesio dienų, verčia nerimauti, o atmintyje išnyra praeties vaizdai. Galbūt rudenį panašų nerimą pajunta ir paukščiai keliauninkai, nes nežino, kas jų laukia ilgoje kelionėje. Gal ir juos kankina nerimas – juk ne visi pavasarį sugrįš...“

Tuo žmogus ir paukštis yra panašūs, tačiau paukščiai gyvena būriais, o žmonės – kas sau. Gal ir mums reiktų pasimokyti iš paukščių, nes būryje ir džiaugsmas didesnis, ir skausmas ne tiek geliantis. Todėl mes, grupė panašaus likimo senųjų Klaipėdos krašto gyventojų, sukūrėme iniciatyvinę grupę, kuri ryžtųsi burti visus likimo brolius ir seseris į etninę Klaipėdos krašto vietos gyventojų bendriją. Kuriamą bendriją vienyis visus, iki 1944 metų spalio mėnesio gyvenusius Klaipėdos krašte, o dabar esančius Šilutės rajone.

Kas neužmiršo praeties, kas nenori, kad apie mus rašytų ir kalbėtų kaip apie išnykusią gentį, ateikite spalio 5 d., 14 val. į Lietuvininkų g.8 Šilutėje. Mes buvome, esame ir būsim. Tai mes norime priminti Lietuvoje ir užsienyje. Mes manome, kad savo tragišku likimu nusipelnėme, jog spalio 9 d. būtų oficialiai paskelbta atmintina diena.

Jeigu turite pasiūlymų, skambučių laukiau tel. 8 441 41873 po 21 valandą.“

Ir vėliau, vilties neprarandant, buvo rašomi kreipimaisi. Štai 2009 m. gegužės 4 d. vieną tokį paskelbė ir Klaipėdos dienraštis „Vakaru ekspresas“ savo svetainėje ve.lt rubrikoje „Lietuvos naujienos“. Ji pasirašė Ieva Jankutė, Kęstutis Milkeraitis, Kristijonas Kraštinaitis, Sigutė Kulikauskienė, Vytautas Gocentas. Dienraščio

Mikitai, prie Pagėgių. Trys paminklai, kryžius pastatytas pernai, skirtas išvartų vaikų atminimui

redakcijos jis buvo pavadintas „I D. Grybauskaitė – dėl Klaipėdos krašto“. Priešais buvo komentuojama: „Grupelė piliečių, prisistačiusių senaisiais Klaipėdos krašto gyventojais ir jų palikuonimis, kreipėsi į prezidento rinkimuose kandidatuojančią Dalią Grybauskaitę ir, kaip „pretendentę užimti aukščiausią konstitucinę Lietuvos Respublikos pareigybę“, paprašė debatuose pasisakyti tam tikrais klausimais, susijusiais su Klaipėdos kraštu. ve.lt spausdina šį kreipimąsi:

„1990 metais tikėjome, kad atsikurianti Lietuvos valstybė neatsiribos nuo moralinių ir teisinių nuostatų, kuriomis pasiremama Tauta Atgimimo metais nugalėjo Bloigio imperiją. Atkurtosios nepriklausomybės pradžioje senųjų klaipėdiečių organizacijos primygtinai nepareikalavo spresti Klaipėdos krašto problemas – jos ir dabar Lietuvos valdžios nespėdžiamos ar net ir ignoruojamos, o jos – labai skaudžios, nes krašte iš buvusių 156,0 tūkst. gyventojų išliko neskaitlinga mažuma.

Klaipėdos krašto gyventojams, iki 1939 m. kovo 22 d. turėjusiems Lietuvos Respublikos pilietybę, nacių karinės administracijos valia ji buvo pakeista į Vokietijos valstybės pilietybę. Vokietijos vermachtui pralaimint karą, šios generolų įsakymu krašto žmonės buvo skubos tvarka išvaryti už Nemuno, o tolimesni karo veiksmai juos išblaškė galutinai. Bandžiusių neapleisti gintinės, laukė sovietų represijos ir mirtis Sibire. Kad jaunajai kartai būtų galima suprasti, kas gi įvyko tuo metu Mažajoje Lietuvoje, tereiktų išivaizduoti savąjį regioną, kad ir Žemaitiją, ar Aukštaitiją, staiga netekusią visų jos gyventojų – teka upės, bręsta derlius, stovi namai, bet žmonių nebėra. Prabėga septyniadešimt metų, tačiau niekas vis dar nieško, kur dingo tie Klaipėdos krašto, o ir visos Mažosios Lietuvos bei Prūsijos žmonės. Taigi, pasilieka teisūs tie atkurtos valstybės įstatymų leidėjai, nusprendę, kad jau visi, save laikę prūsų lietuviais ir mažlietuviais, kūršiais ir kūršininkais ar iškėjoje savo senprūsiskų ir vokiškų šaknų asmenys, repatrijavę į „savo istorinę Tėvynę“... Tai atlikta net nepasiklausus jų pačių, ką jie apie tai mąsto, nepalikant jokios galimybės atkurtoje nepriklausomoje Lietuvoje apsispręsti Pilietybės įstatymo pagrindais.

Akiivaizdu, kad mūsų valstybėje geranoriškumo išvartųjų seserų ir brolių atžvilgiu lygiai taip pat nėra, kaip ir žemėse, kurias nuo Berlyno-Potsdamo konferencijos (1945 m.) dienu laikinai administruoja kitos valstybės – užmiršus šišioniškių prigimtines teises, skubama dalytis visa kas brangiausia – žemę, uostus, statinius... Kultūros paveldas naikinamas arba neatpažįstamai keičiamas, krašto senbuvių ir išvartųjų gyventojų nuomonės neatsiklausama ar nepaisoma.

Turime vilties ir tikime, jog valstybių administracijos supras, kad didžiausias vieno ar kito krašto turtas yra žmonės. Manome, kad tarp esmingiausių žmogaus teisių yra TEISĖ ATGAUTI PRARASTĄ TĖVYNĘ ir mūsų krašto žmonėms, kad Lietuva šiuo požiūriu pasauliui gali parodyti sektiną pavyzdį.

Todėl, manydami, kad moralumo kriterijų nesilaikymas Lietuvai ir ateityje nieko gero neatneš bei žinodami apie Jūsų sukaupytą patirtį Europos Sąjungos institucijose, esame linkę siūlyti Jums, kaip pretendentei priešrinkiminiuose debatuose, pasisakyti mums taip svarbiu išvartųjų žmonių, bei jų palikuonių teisių atgauti Tėvynę klausimais (sąrašas nėra baigtinis):

1. Krašto senųjų gyventojų priverstinio iškeldinimo, persekiojimo ir naikinimo ištyrimas, išlikusių

liudijimų surinkimas (iš archyvų Lietuvoje ir Europoje bei gyvųjų liudininkų);

2. Pilietybės atkūrimas, gyventojams pasinaudojusiems repatriacijos tiltu į Vakarus; teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimas ir sugrąžinimas ar kompensavimas;

3. Kultūros, istorijos ir kitokio paveldo tyrimo, registravimo, išsaugojimo organizavimas parengus ypatingąją programą.

Ryžkimės ir pakioesime sugrįžti tėvynainius kaip tai jau padarė kitų valstybių vadovai.

Daugumai mūsų tai padėtų apsispręsti ateinančiuose rinkimuose, kurie padės Lietuvai išsirinkti gerą valstybės vadovą.

Tepadeda mums Dievas.“

Vienas iš šio kreipimosi signatarų – Lietuvos teisininkas, publicistas, visuomenės veikėjas Kęstutis Milkeraitis prieš mirtį 2014 m. pavasarį šio rašinio autoriaus pakartotinai paprašė (velionis po sunkios ir ilgos ligos pasimirė Vilniuje 2014 m. gegužės 3 d.): „Būtų gerai iš naujo kelti krašto senųjų gyventojų priverstinio iškeldinimo klausimą. Jis lieka neišspręstas – išvartųjų teisės neatkurtos.“

Taigi klausimas ir aiškus, ir keltas jau ne vieną kartą abiejose Atlanto pusėse. Manau, kad sovietų pusėje kovojęs lietuviškasis šaulių junginys, kuriam vėliau buvo suteiktas ir Klaipėdos vardas, t.y. 16-oji šaulių divizija, jos kariai galėtų paliudyti kas atsitiko kelyje Šilutė-Tilžė 1944 metų spalio 9-ąją. Junginio kariai ties Usėnais 1944 m. spalio 10 d. apie 20.00 val. įžengė į kraštą ir matė, kas dėjosi jau minėtame kelyje. Buvo praėjusi tik para, kuomet priverstinai iš Klaipėdos krašto pietinės dalies pasitraukiantys civiliai gyventojai, jų gurguolė buvo netikėtai užpulta sovietų raudonosios armijos tankų būrio. Kelyje tvyrojo mirties chaosas: neatpažįstamai sumaitoti arkliai traukiami vežimai ir arkliai, lagaminai, kiti daiktai, daugybės negyvų žmonių kūnų – čia atgulė moterys, vaikai, senoliai...

Neliko nieko kito kaip rašinio pabaigoje priminti savo 1994 metų žinutę „Ak gražus dangau, Tėviške geruju...“, paskelbtą „Keleivio“ žurnale: „Išaušo tylus sekmadienio rytmetys. Laiminant vyškupui Jonui Kalvanui [senj.], Lietuvos evangelikų liuteronų parapijose buvo laikomos pamaldos už tuos, kurie žuvo anuomet, grįžtant II-ojo pasaulinio karo frontams.

Vilniaus parapijoje pamaldas laikė ir žodį perskaitė iš Vokietijos atvykusi kun. Tamara Kelelytė-Schmidt: „Šiandien maldos diena Tauragėje, Šilutėje, Klaipėdoje ir čia – Vilniuje. Ji skiriama prisiminti prieš 50 metų – 1944 m. spalio 9 d. ties Šilute po tankais žuvusius Klaipėdos krašto pabėgėlius, mūsų brolius ir seses Kristuje. Malda už nekaltai žuvusius vaikus, motinas, senelius palydėkime giesme „Ak gražus dangau, Tėviške geruju...“

Žinia, netrukus šios nelaimės peržengė ir Nemuną – spalio 11 d. [red. pastaba: spalio 21 d.] žuvo Nemerkiemio/Nemmersdorf/[dab.] Majakovskoje gyventojai.“

Artėja skaudaus istorinio įvykio 70-metis. Tikėkimės, kad jis bus paminėtas ir valstybiniu mastu Klaipėdoje, Šilutėje, Vilniuje... Neieškokime už tai atsakingų įstaigų, pareigūnų. Maldoje prisiminkime žuvusiųjų atminimą. Vyskupas Jonas Kalvanas senj. tam pritarė ir prašė savo kunigų tai atlikti. Nepalikime karo aukų nežinios tyloje.

Voruta parduodama

- K400** Alytus, Jotvingių g. 10
- K422** Druskininkai, Eglės g.1
Kaunas, „Akademinis knygynas“, VDU III rūmai, K. Donelaičio g. 52
- K236** Kaunas, Laisvės al./Ožėskienės g. sankryža
- K369** Klaipėda, Taikos pr. 101
- K436** Marijampolė, Stoties g. 2
- K466** Panevėžys, Savanorių a. 5
- K558** Šiauliai, Tilžės g. 109
- K78** Trakai, Vytauto g. 90
- B EMSI** Trakų Vokė, Trakų pl. 14 km
- K153** Ukmergė, Kęstučio a. 6
- K45** Vilnius, Gedimino pr. 19
- K7** Vilnius, Gedimino pr. 31
- K6** Vilnius, Gedimino pr. 44
- K110** Vilnius, Geležinkelio g. 16
- K8** Vilnius, Gynėjų g. 1
- K145** Vilnius, Konstitucijos pr. 12
- K44** Vilnius, Lelevelio g. 2
- K5** Vilnius, Sodų g. 22 – autobusų stotis
- K572** Vilnius, Sodų g. 22
- K26** Vilnius, Sodų g. 22

Rytų Lietuva

Įkurtuvės ir tapybos paroda rekonstruotame Dieveniškų istorinio regioninio parko lankytojų centre

Danguolė ANDRIJAUSKAITĖ, Vilnius

2014-ųjų ruduo – ypatingas Dieveniškų istoriniam regioniniam parkui, jo lankytojams ir šio krašto bendruomenei: baigtas rekonstruoti Dieveniškų istoriniam regioninio parko lankytojų centro pastatas Poškonyse.

Dieveniškų istorinis regioninis parkas įsteigtas 1992 metais. Per daugiau nei du dešimtmečius parko direkcijos darbuotojai, šio unikalaus Pietryčių Lietuvos krašto paveldo sergėtojai, atliko daug gražių gamtos, archajinės architektūros, istorijos, tautinių tradicijų ir kalbos puoselėjimo, taip pati aplinkos pritaikymo parko lankytojų ir vietos gyventojų reikmės darbų. Pastato rekonstrukcija – tik vienas jų.

Darbai už ES lėšas atlikti rūpinantis Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos prie LR Aplinkos ministerijos bei Dieveniškų istorinio regioninio parko direkcijos darbuotojams, pagal autorių kolektyvo, vadovaujamo Audronės Linauskaitės, projektą. Statinyje dabar dera buvusios, naujos ir net modernios statybos technologijos. Įrengtos erdvės ekspozicijoms, jose netrukus vėl bus galima išvysti parko direkcijos darbuotojų per du dešimtmečius surinktus bei eksponuoti pritaikytus buitines ir senųjų amatų reikmenis, kitus eksponatus, liudijančius apie krašto istoriją, kultūrą, papročius ir žmones.

Naujos erdvės – naujos galimybės veiklą tęsti. Lankytojų centro atidarymo bei atnaujinto statinio pašventinimo dieną pristatyta Eišiškių vidurinės mokyklos dailės mokytojo metodininko Vytauto Dailidkos tapybos paroda „Mano gimtinė Šalčios kraštas“. Autorius yra žinomas pedagogas bei visuomenės veikėjas, čia gyvenantis ir kuriantis nuo 1947-ųjų. „Tai mūsų tautos ir žemės šventovė, begalybė šventų vietų, kur gimta kalba kalbėta nuo gimimo“, – taip Dieveniškų apylinkes apibūdina V. Dailidka. Apie save jis sako esąs dailės mokytojas, besimąs teptuko, kai vidinėms būsenoms išreikšti pritrūksta žodžių, ir rašantis eiles, kai kasdienybei pristinga spalvų. Taip randasi

Mokslininkas, dailininkas, poetas
Vytautas Dailidka

eilėraščių bei fotografijos, tapybos ir grafikos kūriniai. Autorius juos vadina prisilietimais: „...prie praeities tolimos, prie artimos, garbingos, prie lemtingos dabarties“. Toks prisilietimas ir dvasią stiprina, ir paguodžia širdį, ir teikia stiprybės gyvenant Pietryčių Lietuvoje. Čia, pastebi V. Dailidka, žmonės kalba keliomis, skirtingomis, kalbomis, o jų kapai yra bendri.

Dieveniškų istorinio regioninio parko lankytojų centre eksponuojami V. Dailidkos tapybos darbai „Bėčionių piliakalnis“, triptikas „Žilos senovės palikimas“, „Eišiškių pilis“, „Monaičio ežeras“, „Verseka“, „Autoportretas“, „Šviesa“ ir kt. Ciklas „Ateiviai“ eksponuojamas erdvėje, įrengtose antrame aukšte, į kur galima patekti ir keltuvu.

Pasak atidarymo šventėje dalyvavusio Lietuvos sąjūdžio pirmininko Šalčininkų Lietuvos Tūkstantmečio gimnazijos direktoriaus Vidmanto Žiliaus, Dieveniškų istorinio regioninio parko direkcijos veikla – didžiulis indėlis stiprinant Lietuvos valstybingumą, puoselėjant bei saugant istorijos, architektūros, unikalią gamtos ir etnokultūros paveldą.

Autorės nuotr.

Vytautas Dailidka pasakoja apie savo tapybos darbus

Pastatas po rekonstrukcijos

Prieš 75-erius metus Vilnius grįžo Lietuvai

Pamiršta kovos su priešais 1655 m. vieta. Sovietinių skulptūrų pašalinimo nuo Žaliojo tilto moralinė būtinybė

Dr. Romas BATŪRA, Vilnius

Akelti iš 1 p.

pavietų bajorus Tėvynės ginti, nes turimų pajėgų akivaizdžiai nepakako. Nuo liepos 31 d. Vilniaus vaivadijos bajorai kariai buvo skubiai surašomi prie Vilniaus „už Trakų vartų“. Vilniaus pavieto vėliavos rugpjūčio 2d. traukė ryčiau Vilniaus į Nemžį, prisijungti prie samdytos kariuomenės. Turėjo prisijungti Vilkmergės pavietas (120 husarų, 120 kazokų), Ašmenos pavietas (200 husarų, 300 kazokų), Žemaitija (200 husarų, 300 kazokų) ir kt. Nemaža pavietų dėsė organizuotis, vėlavo.

Kariuomenės dvasią labai pakirto karaliaus Jono Kazimiero įsakymas iš Varšuvos-Vilniaus prieigose buvusias karališkąsias pajėgas (5 tūkstančius žmonių) skubiai perkelti į Marienburgą. Akivaizdu, kad karalius tapo abejingas LDK ir Vilniaus gynybai. Rugpjūčio 6d. stovykloje prie Nemžio buvo gautas pranešimas, kad Didžioji Lenkija, Poznanės regionas, dar liepos 25d. pasidavė švedams.

Didelis mūšis prie Vilniaus įvyko 1655m. rugpjūčio 8d. Neturint jėgų Vilnių tiesiogiai ginti, pagal J.Radvilos planą nutarta trauktis, pereiti Nerį mūriniu tiltu ir čia gintis. Lauko etmono žmonės bandė sutelkti savo pajėgas ir gintis prieš tiltą (Neries kairiajame krante), bet tai nepasiteisino, kovoje su maskvėnais patirta daug nuostolių.

Tiltu traukėsi didžiulė masė žmonių ir vežimų. Juos pridengė abiejų etmonų organizuota tilto gynyba.

Vyko priešą stabdantis mūšis. Iš abiejų pusių pylėsi muškietų ir patrankų ugnis. Penkios Maskvos vėliavos (daliniai) jau buvo ant tilto, bet didžiojo etmono Jonušo Radvilos pėstininkai ir dragūnai atstūmė priešą, iš kurio buvo atimtos trys kovinės vėliavos. Atkakli tilto linijos gynyba vyko visą dieną iki nakties. Gynybinėje kovoje galėjo žūti apie 2 tūkstančius Lietuvos karių.

Tiltą perėjusi silpnesnė mūsų kariuomenės dalis ir gyventojai per miškus traukėsi link Sudervės, Musninkų, Kėdainių. Etmonai su savo kariais, naktį likę sargyboje, taip pat traukėsi. Jonušas Radvila išsaugojo dalį kariuomenės, kad galėtų atnaujinti kovą. Degė maskvėnų plėšiamo Vilniaus priemiesčiai.

Toliau vyko derybos su didžiąją krašto dalį okupavusiomis Maskva ir Švedija.

J.Radvila išlaikė šauktinių kariuomenę – valstybingumo testinumą.

1655m. mūšis Vilniuje ant Neries tilto ir jo aplinkoje buvo reikšmingas to meto Lietuvos gynyboje, sulaukiant didžiulę Maskvos invaziją. Tai ryškiai liudijo įžymus vilnietis, karaliaus sekretorius, gydytojas, artimas etmono aplinkos žmogus, to meto Vilniaus apsaugoje, Vilniaus vaivadijos pašauktinių kariuomenės sudėtyje su savo žirgu dalyvavęs Motiejus Vorbekas Letovas („Lietuvius“). Jo atsiminimų knygoje „Atminties lobynas“ („Skarbnica...“) amžininko, dalyvio akimis ryškiai atskleidžiami šie faktai. Mūšis plačiai nuskambėjo to meto Europoje, tačiau vėliau primirštas.

Pamiršti apie 2000 žuvusiųjų 1655m. negalima. Palyginimui – visose 1918 – 1927m. Nepriklausomybės kovose žuvo ir mirė nuo žaizdų 1098, sužeisti 1175 Lietuvos kariai, viso 2273 (Savanorių žygiai, lt., 1937, 1991). Nors tai skirtingos epochos, aplinkybės, bet statistika tragiškai imponuojanti. Čia prie Žaliojo tilto galėtų būti pagerbta ne tik svarbiausias to meto mūšis, bet ir visi kovoje ir žuvę vadinamojo Tvano laikotarpį.

Neries dešiniajame krante priešais tiltą, Ukmergės ir Kalvarijų, Verkių kelių (gatvių) pradžioje buvo kalva, ant kurios stovėjo mūrinis koplytstulpis su kryžių nešančio Kristaus skulptūra (statytas 1710m. maro metu). XIXa. akmenimis

tvirtinant kalvos papėdę, pabiro žmonių kaulai. Tuomet, toliau pažvalgus, manyta, kad „visa kalva supilta iš žmonių palaikų“. Spėta, kad šis „pilkapis“ atsirado per maro epidemiją, arba kuri nors priešų antpuolį (A. H. Kirkoras, 1859). Kalva sieta su tilto gynyba.

Atstatant tiltą, 1950m., platinant ir rekonstruojant gatvę, koplytstulpis buvo nugriautas, kalva nukasta (V. Drėma, 1991). Tuomet moksleivio akimis pačiam teko matyti, kaip kasant iš kalvos rytinio šlaito byrėjo žmonių kaulai, kaukolės ir, mums šiuo atveju ypač svarbu, senovinių artilerijos pabūklų vamzdžiai (jie vėliau buvo Istorijos etnografijos muziejaus, dab. Nacionalinio muziejaus žinioje). Galima tvirtinti, kad būtent šios patrankos su žmonių palaikais mena didįjį 1655m. mūšį ir jame žuvusiuosius. Sovietiniais metais be atodairos sunaikintą kovojusių ir žuvusiųjų atminimą būtina pagerbti.

Ant aptariamo, atstatyto 1952m. Neries tilto, pavadinto Černiachovskio vardu, neatsitiktinai atsirado keturios skulptūrinės grupės. Jos aukštino Lietuvos sovietizaciją. Skulptūrinė grupė „Taikos sargyboje“ skirta sovietiniams kareiviams, bet jie okupavo Lietuvą, žudė mūsų Laisvės kovotojus, jų išvedimas šiandien mums yra nacionalinė šventė. „Žemės ūkis“ skirta sovietiniams kolūkiečiams, bet kolūkiai kurti prievarta, tremiant žmones, atimant ūkininkų turtą, Lietuvus kaimą pajungiant okupacinio režimo poreikiams. Panašiai sovietinė ideologija liaupsinama ir likusiomis dvejomis skulptūrinėmis grupėmis – „Pramonė ir statyba“ bei „Besimokantis jaunimas“. Pastarasis jau nepriklausomoje Lietuvoje pervadintas – „Mokslo jaunimas“.

Pažymėtina, kad sovietiniais metais šios tilto skulptūros buvo įtrauktos į Respublikos kultūros paveldo registrą tik kaip Vietinės reikšmės dailės

paminklai (1973, Nr. 50). Dabar jas turime įregistruotas į registrą (1993m.), bendrame vertybių sąrašė jos pripažintos valstybės saugomomis 2005 04 09 (Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymu).

Šios skulptūros nėra normalaus „mūsų gyvenimo liudininkės, mūsų kultūros dalis“, kaip kai kas norėtų matyti. Tai prievartos ir demagogijos atspindys. Skulptūras režimo sąlygomis buvo priversti kurti septyni lietuvių skulptoriai. Revoliucinės, sovietinės tematikos objektais akyrai rūpinosi aukščiausi kompartijos organai. Tai krašto dvasinio pavergimo priemonė.

Šiandien jau pašalinta nemaža pagrindinių okupacines ideologijos objektų. To turi sulaukti ir aptariamasis ansamblis ant Žaliojo tilto vis dar demagogiškai goziantis mūsų Laisvės dvasią ir ankstesnių amžių kovą už Tėvynę. Visuomenėje gausu principinių, pagrįstų pastangų pašalinti sovietinės ideologijos skulptūras nuo svarbaus sostinės erdvėje Neries tilto, žeminančias nepriklausomos valstybės ir tautos orumą. Tenka tik apgailestauti, kad to nesuvokia kai kurie paminklosaugininkai, kaip atrodo, stokojantys nacionalinės savivarbos.

Ši mūšio vieta turėtų būti įtraukta į paminklinių gerbiamų vietų registrą, vizualiai pagerbta menine paminkline prasme. Taip būtų atkurta ir pagerbta užmiršta istorinė tiesa.

1989 08 23 nuo Vilniaus Aukštutinės pilies bokšto, pro Katedrą, palei Nerį ir šiuo tiltu, toliau pakrante iki plento ėjo Lietuvos, Latvijos, Estijos tautų išsivadavimą ir Laisvę reprezentavęs pasauliui Baltijos kelias. Jo atminimą ant tilto taip pat turėtų fiksuoti šio istorinio kelio simboliai.

Taip sutvarkytas tiltas taptų reikšmingu mūsų Laisvės kovų liudininku, oriai pasitinkant Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmetį.

Knyga apie kardinolą

Vytautas ČESNULIS, Vilnius

Vorutos fondas 1500 egz. tiražu išleido Juozo Vercinkevičiaus sudarytą knygą *Mokėjime laukti ir augti su paantrašte Kardinolo Vincento Sladkevičiaus asmenybės ir veiklos bruožai* (Voruta, Trakai, 2014). Iš knygos paantraštės atrodytu, jog tai – monografija apie taurų mūsų dvasininką. Ne, ne monografija. Į knygą sudėti žurnalisto publicistiniai straipsniai, interviu su kardinolu bei tais, kurie dirbo su juo, jį pažinojo arba puoselėjo Jo Eminencijos atminimą, spausdinamos kelios kardinolo kalbos, *Vorutos* laikraščio redakcijoje gauti, bet neskelbti įvairūs laiškai. Rašiniai anksčiau taip pat spausdinti JAV lietuvių žurnale *Lietuvių dienos*, Trakų rajono laikraščiuose *Spartuolis*, *Galvė* ir *Trakų žemė* bei kitur. Prie visų tekstų yra nuorodos.

Knyga prasideda Kaišiadorių vyskupo emerito Juozo Matulaičio prisiminimais apie kardinolą. Kun. Vaclovo Aliulio palydimajame žodyje paaiškinta pora bažnytinės teisės klausimų, susijęs juos su Lietuvos katalikų bažnyčios XX a. istorija.

Apie V. Sladkevičiaus įvesdinimą į kardinolų kolegiją Vatikane 1988 m. birželio 28 d., Romoje vykusias iškilmes pasakojama *Lietuvių dienų* redakciniame straipsnyje, knygoje perspausdintame iš žurnalo 1988 m. birželio mėn. numerio, ir ten pat esančiame kun. Igno Urbono rašinyje. Pastarasis autorius supažindinęs skaitytojus su kardinolo biografija ir pateikęs du įdomius tekstus: popiežiaus Jono Pauliaus II žodžius, pasakytus specialioje audiencijoje, kai priėmė kardinolą Sladkevičių 1988 m. liepos 2 d., ir kard. Sladkevičiaus pamokslą jam skirtoje diakonijoje Romos Šventosios Dvasios parapijoje.

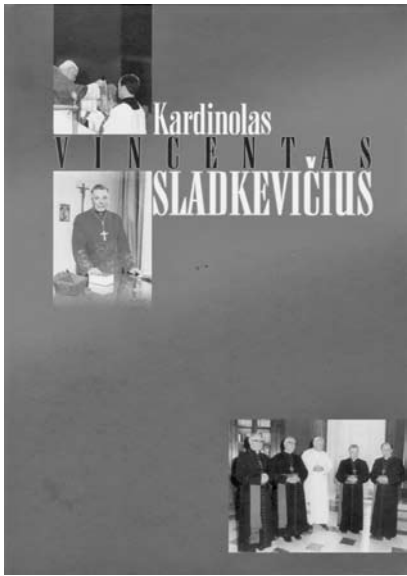
J. Vercinkevičiaus inerviu su naujuoju kardinolu trimis kalbomis – lietuvių, lenkų ir rusų – buvo išspausdintas Trakų rajono laikraštyje *Spartuolis* 1988 m. rugsėjo 3 d. Interviu įžangoje šalia kitų kardinolo biografijos faktų rašoma, kad kun. V. Sladkevičius 1956 m. liepos 20 d. pakeltas į kanauninkus, o 1957 m. gruodžio 25 d. konsekruotas vyskupu. Bolševikų valdžia eiti vyskupo pareigų neleido ir 1959 m. balandžio mėn. ištremė į Nemunėlio Radviliškį Biržų rajone, 1975 m. perkėlė į Pabiržę. Apaštalu Sostas 1982 m. liepos mėn. paskyrė Kaišiadorių vyskupijos apaštališkuoju administratoriumi. V. Sladkevičius 1988 m. balandžio 26 d. tapo Lietuvos vyskupų konferencijos pirmininku, o po mėnesio popiežiaus Jono Pauliaus II pakeltas kardinolu.

Versdami knygos lapus toliau, randame kardinolo kalbą Kauno tarpdiecezinės kunigų seminarijos bažnyčioje 1988 m. rugpjūčio 3 d. ir kardinolo žodį prie Vilniaus katedros durų spalio 23 d. Pirmoji kalba išreiškė Lietuvos katalikų dvasininkijos persitvarkymo dvasią. Kalboje paskelbti Lietuvos katalikų bažnyčios artimiausieji programiniai uždaviniai ir veiklos gairės. Anot kardinolo, lig tol buvo sužalotos žmonių sąžinės, kai jie turėjo kalbėti ne tai, ką manė, ir daryti ne tai, ką sakė, kai turėjo niekinti tą, kas jų tėvams, taip pat ir jiems patiems buvo šventa (p. 96). Pasak žodžio prie Vilniaus katedros, kardinolas tikėjo, kad prasidėjęs pasikeitimas atves mus į palaimingą mūsų Tėvynės Lietuvos ateitį... Tačiau kartu jis sakė: *Mokėjime būti kantrūs, mokėjime viens kitam ant kulnų nemindžioti. Mokėjime viens kito nestumdyti, neižeidinėti. Ateis rudenį pasėtam želmeniui pavasaris, ir vasara, ir derlius ateis – mūsų tautai pasikeitimas...* (p. 64).

Tų pačių 1988 metų Kalėdų proga kardinolas paskelbė kalėdinį sveikinimą mūsų žmonėms. Jame bažnyčios hierarchas pažymėjo: *Džiaugiamės, kad šiuo metu geros valios bei ramybės dvasia labai pastebimai ima reikštis net pačiose mūsų tautos viršūnėse...* (p. 67-68).

Du interviu J. Vercinkevičius turėjo su kardinolu 1989 metais. Abiem atvejais – po V. Sladkevičiaus ir Lietuvos vyskupų kelionių į Romą tų metų žiemą ir spalio mėnesį. Po pirmosios kelionės V. Sladkevičius buvo paskirtas Kauno arkivyskupu. Antrosios kelionės metu Jo Eminencija dalyvavo Vatikane vykusiame Europos vyskupų simpoziume, lankėsi jokio pamaldumo nesukėlusioje Romos Šv. Dvasios bažnyčioje (Šv. Dvasios bažnyčia nauja, [...] panaši daugiau į garažą, o ne į bažnyčią. [...]) Nesijautė ten giesmės, o grojant, giedant buvo tai kažkoks restorano triukšmas – (p. 79).

Vorutoje (1989 m. lapkričio-gruodžio Nr. 2-3) spausdinti ir interviu su kardinolu Romoje buvusiais vyskupais: Kaišiadorių vyskupijos apaštališkuoju administratoriumi Juozu Matulaičiu ir Vilkaviškio vyskupijos apaštališkuoju administratoriumi Juozu Zemaičiu (p. 81-94). Vyskupų patirti išpūčiai, susitikimai su popiežiumi ir kt. gražiai papildė kardinolo pasakojimą.

Knygos viršelis

Beje, šiame vysk. J. Matulaičio interviu patikslinta kai kurių neaiškumų sukelianti jo prisiminimų apie kardinolą vieta p. 6 – apie šv. Petro Romoje pamatytą Kristu.

Lietuvos vyskupų konferencijos pirmininkas kardinolas V. Sladkevičius išpūdingą kalbą pasakė 1991 m. birželio 5 d. Lomžos (Lenkija) katedroje per popiežiaus susitikimą su Lietuvos bažnyčios hierarchais, dvasininkais ir tikinčiais, su Suvalkų ir Seinų krašto lietuviais. Tarp padėkos žodžių Jonui Pauliui II verti dėmesio mūsų kardinolo ištarti sakiniai (p. 115): *Visiems žinoma, kad žymi šios vyskupijos gyventojų dalis kalba lietuviškai. Jie čia – ne emigrantai, ne tremtiniai, o nuo seniausių laikų vietiniai gyventojai, išsaugoję per kartų kartas savo brangųjį doasinį paveldą – meilę katalikiškam tikėjimui, lietuviškai kalbai ir kultūrai.*

Lietuvos vyskupų konferencijos sekretoriato *Pro memoria* (Lietuva atsisveikina su kardinolu Vincentu Sladkevičiumi, p. 117-122) dar kartą išsamiai papasakota Velionio biografija. Pasak dokumento, paskyrimą kardinolu Jo Eminencija įvertino ne kaip skirtą jo asmeniui, bet kaip atlyginimą visai lietuvių tautai už parodytą tvirtumą priešpaudos metais.

Knygoje yra pasakojimai apie kardinolo muziejų-butą Kaune (interviu su muziejaus vedėja bei kardinolo biografe Irena Petratiene), apie Švč. M. Marijos Rožinio slėpinių kelio *Tėviškės šviesa* pašventinimą kardinolo tėviškėje – Guronių kaime netoli Žaslių geležinkelio stoties 2006 m. rugpjūčio 5 d. (Kaišiadorių vyskupo Juozo Matulaičio, prezidento Algirdo Brazausko, Kauno Šv. Apaštalu Petro ir Povilo arkikatedros bazilikos monsinjoro Vinco Jalinsko kalbos, interviu su Švč. M. Marijos skulptūros ir freskų autoriumi prof. Antanu Kmieliausku). Paskelbtas vėlesnis interviu su A. Kmieliausku – 2010 m. rugpjūčio mėn., taip pat pokalbis su Birštono sakralinio muziejaus vedėja Roma Zajančauskiene. Visi šie tekstai praplečia žinias apie kardinolo Vincento Sladkevičiaus, vyskupo Teofilio Matulionio ir kitų Lietuvos katalikų bažnyčios žymūnų gyvenimą ir veiklą.

Esama vienaip ar kitaip su kardinolu susijusių dokumentų. Tai popiežiaus Jono Pauliaus II 1990 m. velykinis sveikinimas Lietuvai (p. 109) ir Lietuvos vyskupų konferencijos 1990 m. kalėdinis sveikinimo žodis (p. 105-108), be atsako likusi kardinolo ir viso Lietuvos katalikų episkopato 1991 m. sausio 13 d. telegrama TRSR prezidentui M. Gorbačiovui (vertimas iš rusų k., p. 111-112).

Knygos sudarytojas pasakoja apie jos atsiradimą (p. 157-164). Prisimenamas Trakų bažnyčios administratoriaus, vicedekano Vytauto Pranciškaus Rūko susitikimas su kardinolu Kaišiadoryse 1988 m. liepos 28 d., dalyvavus J. Vercinkevičiui. Diktofono įrašus žurnalistas stropiai saugojęs, tikėdamasis, kad ateis laikas juos paskelbti. O diktofono juostoje buvo daug įvairių klausimų ir atsakymų. Todėl nesuprantamas žurnalisto sakymas: *Ne visus juos galėčiau ir šiandien viešinti, nes jie ir dabar, praėjus ketvirčiui amžiaus, turi svarbią politinę reikšmę.* Kodėl negalima viešinti, ypač dėl politinės reikšmės? Galbūt įrašuose esama pastebėjimų apie lig šiol besireiškiančių kai kurių veikėjų politinę dviveidystę? Tai kaip tik reikėtų juos paviešinti!

Gausu iliustracijų, yra įvairios dokumentinės medžiagos. Rašytinius dokumentus daug kur pakeičia nuotraukos. Tai nuotrauka iš Vilniaus arkikatedros atšventinimo iškilmių 1989 02 05 ir kardinolo nuotrauka per atstatytos Laisvės sta-

Dėkojame

Mūsų skaitytojams, kurie atsiliepė į mūsų kvietimą ir skyrė lėšas sumokėti spaustuvės darbams:
Genoefa Eitmontienė
Leoncija Aleknienė

Redakcija

PR

„Tele2“ naujus ir galingus LG telefonus pasiūlė už gerą kainą

Telekomunikacijų bendrovė „Tele2“ pakvietė puikiai įvertintus „LG“ išmaniuosius telefonus įsigyti už palankią kainą. 24 mėn. sutartį sudarančių „Tele2“ klientų laukia tikrai geri telefonai. Tai – madingieji „LG L70“ ir „LG L90“ bei geriausiu šio gamintojo telefonu laikomas ir vos prieš kelis mėnesius pasaulyje pristatytas „LG G3“.

Akį traukiančios kainos

„Galingas išmanusis telefonas – puikus pagalbininkas ir biure, ir besimokant, ir aktyviai leidžiant laisvalaikį. Klientai naują darbų ir mokslų sezoną galės pasitikti su puikiai įvertintais ir madingais telefonų modeliais, nes naujausius „LG“ išmaniuosius telefonus pasiūlėme įsigyti pigiau“, – pasakojo Tomas Burovas, „Tele2“ marketingo vadovas.

Akcijos metu „Tele2“ klientai naujausią „LG“ išmanųjį telefoną „G3“ galės pasiimti sumokėję 199 litų (57,63 Eur) pradinę įmoką. Mėnesio įmoka už telefoną – 65 litai (18,83 Eur).

Telefonas „LG L90“ kainuos 19 litų (5,50 Eur) per mėnesį (su pradine 169 litų arba 48,95 Eur įmoka), o jam mažai kuo nusileidžiantis „LG L70“ – tik 10 litų (2,90 Eur) per mėnesį, su 189 litų (54,74 Eur) pradine įmoka.

Pasiūlymai galioja bet kurį „Tele2“ siūlomą ryšio planą (išskyrus planą „50 min.“) pasirinkusiems ir 24 mėn. sutartį pasirašiusiems „Tele2“ klientams.

Galingi ir ypač funkcionalūs telefonai

„LG“ išmanieji telefonai „L70“, „L90“ ir „G3“

tulos pašventinimą Kaune 1989 02 16, popiežiaus Jono Pauliaus II aukojamos mišios prie Kryžių kalno 1933 09 04 ir Žolinių atleidai Pivašiūnuose 1999 08 15 ir t. t., ir t. t. Apstu kitų įdomių detalių. Leidinį papildė kun. V. Rūko rašinėlis apie Trakų Švč. Mergelės Marijos paveikslą, spausdintas su aukščiausiu minėtų interviu trimis kalbomis.

Knygos pabaigoje (p. 165-188) įdėtas priedas – prelado Jono Jonio atsiminimų pluoštas. Juose – Kaišiadorių vyskupijos 1949-1957 metų istorija, trumpas, tačiau labai turiningas arkivyskupo Teofiliaus Matulionio gyvenimo tarpsnis, 1956 m. grįžus iš Mordovijos lagerio. Be to, J. Jonio atsiminimai praplečia kitą knygos informaciją apie V. Sladkevičių: jo paskyrimą garbės kanauninku, o paskui vyskupo šventimų suteikimą.

Dailiai išleista knyga vietomis gadina jos parengėjų atidumo stoka. Nei knygos sudarytojas, nei trys jos redaktorės nepastebėjo įvairių autorių tekstuose esančių kai kurių faktinių skirtumų. Štai, kad ir V. Sladkevičiaus pakėlimo į kardinolus tikroji data. Anot interviu trimis kalbomis (p. 28, 38, 50), popiežius Jonas Paulius II apie tai paskelbė 1988 m. gegužės 26 d.; pasak kardinolo gyvenimo svarbesniųjų datų sąrašo (p. 123) tai įvyko gegužės 28 d.; dar kitaip rašoma Lietuvos vyskupų konferencijos sekretoriato *Pro*

memoria (p. 121): 1988 m. gegužės 29 d. vyskupas Vincentas Sladkevičius buvo paskirtas Šventosios Romos Bažnyčios kardinolu. Tad kur teisybė? P. 75 sakoma, kad kardinolas V. Sladkevičius 1989 m. paskirtas Kauno arkivyskupu ordinaru, o p. 124 – kad arkivyskupu metropolitu. Tačiau tai yra ne tik skirtingos pareigybės, bet arkivyskupų ordinarų apskritai nebūna. *Pro memoria* teigiama, kad kardinolas 1995 m. atsistatydino iš Kauno arkivyskupo pareigų ir liko gyventi šiame mieste kaip emeritas, t. y. pensininkas (p. 122). Tuo tarpu kardinolo svarbesniųjų gyvenimo datų sąrašė yra kitaip: 1996 m. – Kauno arkivyskupas emeritas (p. 124).

Likę kitų netikslumų. Lietuvos kardinolo ir vyskupų laiške katalikiškos spaudos reikalu sakoma (p. 101): *...įpusėję penktas dešimtmetis, kaip lietuviai spausdintame žodyje ieško žinių patiprinimo*, t. y. tarsi tiek laiko praėjo nuo M. Mažvydo Katekizmo išleidimo. Klaida praleista 1990 m., tad šį kartą buvo proga ją ištaisyti. Galbūt knygos tekstų peržiūrą vertėjo patikėti vienam akylesniam žmogui. Vienos kitos pasilikusios korektūros klaidos ar rašybos nevienodumų neminėsime.

Kitas numeris išeis lapkričio 29 d.

Voruta® Visos prekių ženklų teisės saugomos	Prenumeratos indeksai 0135, 0136	Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, prof. dr. Alvydas Butkus, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, Gediminas Paviržis, doc. dr. Vladas Terleckas, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, doc. dr. Dalia Urbanavičienė, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmas Zinkevičius, Algirdas Žemaitaitis, Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius).	 Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas remia projektus: Rytų Lietuvos švietimas: praeitis, dabartis ir perspektyvos, Lietuvos ir Baltarusijos istorijos įvykių interpretacijos, Antrojo Pasaulinio karo priešpriešos Rytų Lietuvoje: Lietuvos vietinė rinktinė ir Lenkų Armija kraujoje Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 12 66, El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt, voruta@voruta.lt, vorutosfondas@gmail.com Interneto svetainės: www.voruta.lt, www.mazoji-lietuva.lt
 9 771392 067018	© Voruta 2014. Visa medžiaga (rašiniai), pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VŠĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738, PVM mokėtojo kodas LT813927314) nuosavybė. Laikraščio straipsnius kopijuojant ar platinant būtina nuoroda.	© Voruta, 2014. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt penktieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738, as. LT025015100014000155, Trakų kredito unija, kodas 50151. Direktorė Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kartą per mėn. Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./ faks: (8 528) 5 12 66, „Tėlėz“ mob. (8 605) 11117. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, tel. 8 605 11 117. Spausdino AB spaustuvė „Titnagas“, Vasario 16-osios g. 52, Šiauliai. Tiražas 1000 egz.	Redakcija: Vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius (el. p. vorutosfondas@voruta.lt, vorutosfondas@gmail.com , tel. 8 605 11 117), Jolanta Vasiliauskaitė (dizainerė, el. p. leidykla@voruta.lt , 8 603 11 117), Stanislava Žuravskia (buhalterė, tel. 860311117, tel. faks: (8 528) 51266, el. p. buhalterija@voruta.lt), Aleksandras Adamkavičius (etninės žemės), Aušra Virvičienė (publicistika, el. p. avirviciene@voruta.lt), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Česnulis (bažnyčios istorija), Evelina Kislych, Jolanta Zakarevičiūtė (publicistika), Virginija Maksvytė (istorija, kultūra), Martynas Buivys (internetas).